

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: «Η Ενδοοικογενειακή Βία: Μία Ποιοτική Διερεύνηση»

Συντιχάκη Ειρήνη

(Α.Μ.: 3220M015)

Αθήνα, 2023

Τριμελής επιτροπή

Τσίγκανου Ιωάννα, Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ (επιβλέπουσα)

Βλάχου Βασιλική, Επίκουρη Καθηγήτρια Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μπακιρλή Εριφύλη, Διδάκτωρ Εγκληματολογίας Πάντειο Πανεπιστήμιο

Copyright © Ειρήνη Συντιχάκη, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό λόγο πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου, κα. Τσίγκανου Ιωάννα, για τη συνεχή βοήθεια που μου παρείχε, τις χρήσιμες συμβουλές και γνώσεις που μου μεταλαμπάδευσε και την αμείωτη υπομονή της καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Ευχαριστώ επίσης, τις γυναίκες που θέλησαν με θάρρος να μοιραστούν τις εμπειρίες τους μαζί μου, δείχνοντας μου εμπιστοσύνη. Ο σεβασμός και η ευγνωμοσύνη προς το πρόσωπό σας είναι απεριόριστη. Τέλος ευχαριστώ την οικογένεια και τους φίλους μου που είναι δίπλα μου και με υποστηρίζουν σε κάθε μου βήμα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή	7
1.1 Προσδιορίζοντας την Ενδοοικογενειακή Βία	12
1.2 Η Ενδοοικογενειακή Βία στα Διεθνή και Εθνικά Κείμενα	16
1.2.1 Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο	16
1.2.2 Ελληνικό Νομοθετικό Πλαίσιο	18
1.3 Θεωρητικές και Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας	21
1.3.1 Αιτιολογικές προσεγγίσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας	22
1.3.1.1 Ο φεμινισμός και ο ρόλος του στη διαμόρφωση της Ουματολογίας	22
1.3.1.2 Gender symmetric θεωρίες ως κριτική της φεμινιστικής προσέγγισης .	25
1.3.2 Ατομοκεντρικές θεωρίες της ενδοοικογενειακής κακοποίησης	27
1.3.3 Κοινωνιοψυχολογική ερμηνεία της ενδοοικογενειακής βίας	29
1.3.4 Δομική-πολιτισμική οπτική	32
1.3.5 Πολυπαραγοντική προσέγγιση	34
1.4 Ο Ρόλος της Αστυνομίας στην Αντιμετώπιση της Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης	36
1.5 Επιπτώσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας στα Θύματα	38
2.1 Μία Εμπειρική Διερεύνηση της Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης των Γυναικών στην Ελλάδα, μέσω Βιογραφικών Συνεντεύξεων	42
2.1.1 Μεθοδολογία της Έρευνας	43
2.1.2 Περιορισμοί και Εμπόδια της Ερευνητικής Διαδικασίας.....	45
2.1.3 Πληθυσμός της Έρευνας	46
2.2 Τα Κεντρικά Πορίσματα της Έρευνας	48
3.1 Συμπεράσματα και Παρατηρήσεις.....	88
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	100

Περίληψη

Σκοπό της παρούσας εργασίας αποτελεί η μελέτη του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης και η ανάδειξη των ποιοτικών χαρακτηριστικών του, όπως αυτά καλλιεργούνται και αναπτύσσονται στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού αρχικά επιχειρείται μία επισκόπηση της βιβλιογραφίας αναφορικά με το αντικείμενο της μελέτης. Ως εκ τούτου από τη μια πλευρά περιγράφονται οι πιο σημαντικές πρωτοβουλίες θεσμοθέτησης του φαινομένου (τόσο σε εγχώριο επίπεδο όσο και διεθνώς) ενώ, από την άλλη, αναλύονται οι διάφορες επιστημονικές προσεγγίσεις του σχετικού εγκληματικού φαινομένου. Στη συνέχεια ακολουθεί το εμπειρικό μέρος, στο οποίο αποτυπώνεται η έρευνα που πραγματοποιήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας. Για την ερευνητική προσέγγιση του αντικειμένου επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα και ειδικότερα η αφήγηση ζωής, μέσω βιογραφικών συνεντεύξεων. Μέσα από μια σειρά εννέα ημι-δομημένων συνεντεύξεων που απευθύνονται σε γυναίκες-θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης διαπιστώνεται η βιωμένη εμπειρία της κάθε γυναίκας αναφορικά με την κακοποίηση η οποία ακολούθως ‘μεταγράφεται’ μέσα από την κατασκευή ορισμένων θεματικών ενότητων. Οι ενότητες όπως προκύπτουν από το υλικό της έρευνας δεν αποτελούν προκατασκευασμένες εννοιολογικές κατηγοριοποιήσεις, αλλά λειτουργούν ως κεντρικοί άξονες στις βιωμένες εμπειρίες των γυναικών. Οι ενότητες αυτές αφενός αναδεικνύουν τη μοναδικότητα της κάθε βιωμένης εμπειρίας και αφετέρου συγκεντρώνουν τα κοινά σημεία όπου οι εμπειρίες αυτές συναντώνται, όπως είναι τα χαρακτηριστικά των θυμάτων, η διαδικασία απεμπλοκής από την κακοποιητική σχέση, ο ρόλος του κοινωνικού περιβάλλοντος, η εμπιστοσύνη στην αστυνομία, η μητρότητα κ.α. Τα βασικότερα συμπεράσματα που εξάγονται από την έρευνα πρωτίστως αφορούν στο διαπιστωμένο υψηλό σκοτεινό αριθμό εγκληματικότητας της ενδοοικογενειακής κακοποίησης και δευτερευόντως, στις ποιοτικές διαφορές που παρατηρούνται στις εμπειρίες των γυναικών αυτών, πορίσματα που αναδεικνύουν τις επιπτώσεις στον τρόπο θέασης της κακοποίησης, στα χαρακτηριστικά των δραστών, των θυμάτων αλλά και στον αντίκτυπο του κοινωνικού ελέγχου.

Λέξεις κλειδιά: ενδοοικογενειακή κακοποίηση, συζυγική/ συντροφική βία, νομοθεσία, θυματοποίηση, χαρακτηριστικά, ποιοτική έρευνα, βιογραφική συνέντευξη, εγκληματολογία

Abstract

The purpose of this dissertation is to study the issue of domestic violence and highlight its qualitative characteristics as they are cultivated and developed in contemporary Greek society. In an effort to achieve this goal, an overview of the literature apropos the subject of study is attempted here. Therefore, on the one hand, the most important initiatives to legislate the phenomenon (both domestically and internationally) are described, and on the other, are analyzed the various scientific approaches that explain the criminal phenomenon. After that, the empirical part follows, where it is depicted the research, carried out for the needs of this study. The research that was considered more fruitful was the qualitative one, and the methodology used was life narrative, and more specifically biographical interviews. Through a series of nine semi-structured, tape-recorded interviews on women-victims of domestic abuse, the living experience of the abuse of each woman is ascertained, and then ‘transcribed’ through the construction of certain thematic units. Those units, as they emerge from the research material, are not pre-made conceptual categorizations, but serve as central axes to focus towards the women's living experiences. On the one hand, they highlight the uniqueness of each experience, and on the other hand, they bring together the common points where these experiences meet, towards the characteristics of the victims, the process of disengagement from the relationship, the role of the social environment, the trust in the police, the motherhood, etc. The main conclusions drawn from this research are referred firstly, to the confirmed high dark figures of crime of domestic abuse and secondly, to the qualitative differences observed in the experiences of these women, findings that both have implications on the way, the violence, the perpetrators, the victims and the impact of social control are viewed.

Key words: domestic abuse, intimate-partner violence, legislation, victimization, characteristics, qualitative research, biographical interview, criminology

Εισαγωγή

Η βία κατά των γυναικών, είναι ένα φαινόμενο που εντοπίζεται ιστορικά σε όλες τις κοινωνικές δομές και τους κοινωνικούς σχηματισμούς ενώ διαχρονικά τροφοδοτείται και αναπαράγεται μέσα από διάφορους μηχανισμούς, πολιτικούς, οικονομικούς, εκπαιδευτικούς και πολιτισμικούς. Η βία αυτή προσβάλλει τις γυναίκες με ποικίλους τρόπους, προκαλώντας εξαιρετικά δυσμενείς συνέπειες για τις τελευταίες, ενώ παράλληλα συναντάται σε όλα τα πεδία οργάνωσης της ζωής μέσα στην κοινωνία, άλλοτε σε δημόσιους, κοινόχρηστους χώρους όπως στο δρόμο ή στα πάρκα, άλλοτε στο χώρο εργασίας ή σε μέρη ψυχαγωγίας, κι άλλοτε στον περίκλειστο, ιδιωτικό χώρο της οικείας της κάθε γυναίκας. Σύμφωνα με την Τσουδερού «η βία κατά των γυναικών είναι μία έμφυλη βία αναγνωρισμένη σήμερα από τη διεθνή κοινότητα, ως μία βασική καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συχνά η βία που ασκείται ενάντια των γυναικών είναι μια σύνθεση διαφορετικών μορφών βίας. Ένα παράδειγμα αυτών των διαφορετικών μορφών αποτελεί η οικογενειακή βία στην οποία γενικά παρεμβαίνουν η φυσική βία, η ψυχολογική, η σεξουαλική, η οικονομική και κάποιες φορές η πνευματική¹».

Εστιάζοντας παραπάνω στη βία που ανθίζει μέσα στην οικογένεια, αυτή ως φαινόμενο έρχεται στο προσκήνιο, κατά τη μεταπολεμική περίοδο, από το φεμινιστικό κίνημα και τον κλάδο της εγκληματολογίας, και έκτοτε συστηματοποιείται και αποτελεί διακριτό αντικείμενο επιστημονικής διερεύνησης. Ο βασικότερος λόγος που όλα αυτά τα χρόνια η ενδοοικογενειακή κακοποίηση παραμένει επίκαιρη εγγράφεται στη διαπίστωση πως, παρά τις ραγδαίες κοινωνικές μεταβολές και την πρόοδο που διαπιστώνεται σε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής, το φαινόμενο αυτό αποτελεί μέχρι και σήμερα ένα αγκάθι στην ανάπτυξη της ποιότητας ευημερίας της κοινωνίας, ενώ μάλιστα παρατηρείται πως κάτω από ορισμένες συνθήκες όχι μόνο δεν εξαλείφεται αλλά απεναντίας διογκώνεται.

Σήμερα, το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του κοινού καθώς παρατηρούνται αδιάληπτες προσπάθειες εξοικείωσης με αυτό, ενώ η πολυπαραγοντική του φύση απαιτεί τη διεπιστημονική συνεργασία μεταξύ διαφόρων ακαδημαϊκών κλάδων όπως είναι η κοινωνιολογία, η εγκληματολογία, η νομική, η ψυχολογία, η βιολογία, η ιατρική κ.ο.κ. Παράλληλα σε πολιτειακό επίπεδο οι πρωτοβουλίες που λαμβάνονται

¹ Τσουδερού, Ι., (2009), Η Ενδοοικογενειακή Βία, Αθήνα: εκδ. Παρασκήνιο (σελ. 35)

για την ευαισθητοποίηση του κοινού έχουν πολλαπλασιαστεί, ενώ μάλιστα η συμβολή της δημοσιογραφίας είναι μείζονος σημασίας στην αποτύπωση του φαινομένου στο δημόσιο λόγο. Η ανάγκη, λοιπόν, συστηματικής επεξεργασίας και αποκάλυψης των άδηλων όψεων της ενδοοικογενειακής βίας κρίνεται επιτακτική, ειδικότερα μετά από την πανδημία του Covid-19 και μίας μακράς περιόδου κατ' οίκον εγκλεισμών που οδήγησαν στην κατακόρυφη αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Η τόσο απότομη όξυνση του φαινομένου κατέστησε ακόμα πιο σαφές το αίτημα μελέτης της βίας που ανθίζει μέσα στο σπίτι, το οποίο μετατρέπεται σε χώρο καταπίεσης, βασανισμού και κοινωνικής απομόνωσης για τις γυναίκες, και αυτόν ακριβώς το σκοπό έρχεται να εκπληρώσει η παρούσα διπλωματική εργασία. Δηλαδή, μέσα από μία ποιοτική διερεύνηση της βίας αποσκοπεί στο να φωτίσει τα απόκρυφα σημεία του φαινομένου αυτής.

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην καταγραφή και ανάδειξη ορισμένων χαρακτηριστικών της ενδοοικογενειακής βίας όπως αυτά αναπτύσσονται στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας και αποτυπώνονται από τις ίδιες τις επιζώσες. Συγκεκριμένα, σκοπός της εργασίας είναι να δοθεί έμφαση στις εμπειρίες των γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής κακοποίησης από τους συζύγους ή συντρόφους τους, όπως αναδύονται μέσα από την ποιοτική έρευνα, και πιο συγκεκριμένα μέσω της μεθόδου των βιογραφικών συνεντεύξεων. Για την πραγμάτωση του σκοπού αυτού τέθηκαν στην αρχή της ερευνητικής διαδικασίας ορισμένα ερωτήματα, γύρω από τα οποία στρέφεται το ερευνητικό ενδιαφέρον τόσο στο θεωρητικό όσο και στο εμπειρικό τμήμα της εργασίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα συνοψίζονται ως εξής: 1. Τα θύματα αναγνωρίζουν τις μορφές που μπορεί να λάβει η συντροφική κακοποίηση; Υπάρχουν ορισμένα είδη κακοποίησης που τα τιμωρεί η νομοθεσία ωστόσο είναι αποδεκτά στη συλλογική συνείδηση; Διαπιστώνεται κανονικοποίηση της βίας μέσα στη σχέση; 2. Τα θύματα άπαξ και βιώσουν την κακοποίηση πώς αντιδρούν σε αυτήν; 3. Ποιος ο ρόλος του δικτύου ατόμων που περιβάλλει το θύμα (οικογένεια/φίλοι/συνάδελφοι/πολιτεία); Έχουν θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο πάνω στο θύμα και στην καταπολέμηση της βίας που δέχεται; Το θύμα τελικά απευθύνεται για βοήθεια στο κοινωνικό περιβάλλον του ή όχι; 4. Τα θύματα γνωρίζουν τα δικαιώματά τους ή/και τις παροχές που προσφέρονται από την πολιτεία, σχετικά με τη θυματοποίηση τους; Επιθυμούν να εμπλακούν με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης ή όχι; 5. Τέλος, διαδραματίζει κάποιο ρόλο το μορφωτικό και οικονομικό υπόβαθρο του θύματος στην αντιμετώπιση της ενδοσυντροφικής κακοποίησης;

Για την κατανόηση και διερεύνηση των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων η εργασία χωρίζεται σε δύο τμήματα, ένα θεωρητικό κι ένα εμπειρικό. Στο θεωρητικό μέρος επιχειρείται αρχικώς μία εννοιολογική επεξήγηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης μέσα από διάφορους κοινωνικούς και νομικούς ορισμούς. Η πληθώρα των δεδομένων της παραγόμενης γνώσης γύρω από το ζήτημα αυτό οδηγεί στον ισχυρισμό πως οι προσπάθειες κατανόησης και αντιμετώπισης του φαινομένου είναι πλείστες και πως τόσο ο νομικός όσο κι ο ακαδημαϊκός κόσμος επιδεικνύουν μεγάλο ενδιαφέρον στη μελέτη της ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Επιπλέον, στο θεωρητικό μέρος γίνεται μία ακόμη προσπάθεια, αυτή της αποσαφήνισης των πιο δημοφιλών (στην επιστημονική κοινότητα) αιτιολογικών και ερμηνευτικών σχημάτων και προσεγγίσεων όπως αναπτύσσονται γύρω από τις διάφορες όψεις του φαινομένου για τη διαπίστωση των χαρακτηριστικών των δραστών και των θυμάτων, των επιπτώσεων που φέρει η βία στα άτομα αλλά και του ρόλου που καλείται να διαδραματίσει η αστυνομία στην επαφή της με τα θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Μέσα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώνεται πως πρόκειται για ένα περίπλοκο εγκληματικό φαινόμενο με πολλές αδιόρατες πλευρές και διαπιστωμένα υψηλό σκοτεινό αριθμό εγκληματικότητας, που χρήζει ιδιαίτερης διεπιστημονικής προσέγγισης από τους μελετητές.

Περνώντας τώρα στο δεύτερο, εμπειρικό τμήμα της εργασίας αυτό αποτελείται στο σύνολό του από την ποιοτική έρευνα που διεξήχθη, για την αναζήτηση απαντήσεων στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν προηγουμένως. Η ποιοτική έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη λήψη εννέα ημιδομημένων συνεντεύξεων σε γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Αρχικός σκοπός της έρευνας ήταν η λήψη δέκα συνεντεύξεων που να περιλαμβάνει τόσο γηγενείς όσο και μετανάστριες γυναίκες για την πραγματοποίηση μίας συγκριτικής μελέτης του φαινομένου, κάτι που τελικά όπως αποδείχτηκε κατέστη αδύνατο, αφού τόσο ο χρόνος όσο τα μέσα αλλά και η πρόσβαση και η επαφή με αυτές τις γυναίκες ήταν πολύ περιοριστικά και λειτουργούσαν επιβαρυντικά για την έρευνα. Εντούτοις παρά τις δυσκολίες και τα εμπόδια που ανέκυψαν, ο πλούτος των ερευνητικών δεδομένων που αναδύθηκε από την τελική έρευνα ήταν τόσο μεγάλος, ούτως ώστε να παραχθεί πολλή και σημαντική γνώση γύρω από την ενδοοικογενειακή κακοποίηση και ιδιαιτέρως να αναδειχθούν οι βιωμένες εμπειρίες των γυναικών που θυματοποιήθηκαν από τους συντρόφους τους, έχοντας ως αποτέλεσμα να φωτιστούν πλευρές της κακοποίησης που συχνά παραμένουν άδηλες και ανεξερεύνητες ενώ παράλληλα να εξαχθούν σημαντικά πορίσματα γύρω από το εγκληματικό αυτό φαινόμενο.

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με το τρίτο μέρος που είναι το κεφάλαιο των συμπερασμάτων, στο οποίο επιχειρείται μία αποτίμηση και σύνθεση του θεωρητικού με το εμπειρικό μέρος, ενώ παράλληλα γίνεται προσπάθεια επαλήθευσης ή και απόρριψης των ερευνητικών ερωτημάτων, που βασίζεται στα δεδομένα και στα αποτελέσματα όπως προέκυψαν καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας. Ένας βασικός ισχυρισμός που είναι διάχυτος σε όλη την έκταση της παρούσας εργασίας, αφορά στην ποικιλομορφία της βίας η οποία καθιστά την εμπειρία της κάθε γυναίκας ιδιαίτερη και εξατομικευμένη έχοντας ως αποτέλεσμα την ανάγκη λήψης μέτρων προσωποκεντρικής και μεμονωμένης διαχείρισης που να εστιάζει στα μοναδικά, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε μίας εμπειρίας θυματοποίησης. Κλείνοντας, κρίνεται αναγκαίο να λεχθεί εδώ, πως μέσα από την προσπάθεια της παρούσας διπλωματικής εργασίας το βάρος δίνεται στην ανάγκη μετατόπισης της ενδοοικογενειακής βίας από τον ιδιωτικό βίο, στο δημόσιο πεδίο και στη σπουδαιότητα αντιμετώπισης του φαινομένου ως κοινωνικού προβλήματος, το οποίο διαταράσσει την ευημερία και την ασφάλεια όλων των πολιτών και επιζητά την ανεύρεση αντεγκληματικών πολιτικών, ικανών για μία ουσιαστική καταπολέμησή του.

ΜΕΡΟΣ Α΄

1.1 Προσδιορίζοντας την Ενδοοικογενειακή Βία

Κατά γενική ομολογία, η οικογένεια αποτελεί μία μικρή κοινωνία, στο εσωτερικό της οποίας το άτομο αναπτύσσεται, κοινωνικοποιείται και αποκτά δεξιότητες χρήσιμες για να του εξασφαλίσουν την επιβίωσή του, ενώ παράλληλα η ίδια λειτουργεί ως καταφύγιο προσφέροντας ασφάλεια και προστασία στα μέλη της από εξωτερικούς κινδύνους ή απειλές. Ωστόσο, σε ορισμένες περιστάσεις, η οικογένεια παύει να λειτουργεί προστατευτικά για το άτομο, εκθέτοντας το σε τραυματικές ή βίαιες καταστάσεις. Οι περιστάσεις εκείνες, λοιπόν, προκαλούν το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, ένα φαινόμενο πολυπαραγοντικό, ιδιαίτερα δύσβατο και αχανές στη διερεύνησή του, με ποικίλες εννοιολογικές προσεγγίσεις. Οι βασικές δυσκολίες που αναπτύσσονται έγκεινται αφενός στην οριοθέτηση του φαινομένου που είναι ακανθώδης εξ αιτίας των διαφοροποιήσεων των ποιοτικών χαρακτηριστικών και ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν στο εσωτερικό κάθε κοινωνικού σχηματισμού² και αφετέρου, στο γεγονός ότι πρόκειται για μία μορφή αθέατης βίας με ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας, μιας που οι εγκληματικές συμπεριφορές που παράγονται, παραμένουν ως επί το πλείστον, στο πεδίο της ιδιωτικής σφαίρας με τη πρόφαση της διατήρησης της οικογενειακής συνοχής³. Ωστόσο όπως υποστηρίζει η Πλεύρη «η βία στην οικογένεια, όμως, δεν είναι μόνο ιδιωτική υπόθεση. Δεν είναι δηλαδή προσωπική μόνο υπόθεση του δράστη και του θύματος. Είναι υπόθεση κοινωνική⁴». Ως εκ τούτου, η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί ένα σοβαρό φαινόμενο που διαχέεται ολόυθε μέσα στους κόλπους της κοινωνίας και επιφέρει σοβαρά (σωματικά, ψυχικά, οικονομικά κ.α.) αποτελέσματα στα θύματά της, καθιστώντας αναγκαία τη συστηματική μελέτη και διερεύνηση των όψεων και διαστάσεών της, για να διαπιστωθεί ο πραγματικός αντίκτυπος που έχει τόσο στα θύματα όσο και στην κοινωνία στο σύνολό της.

² Παναγιωτοπούλου, Μ., (2020), «Ενδοοικογενειακή βία και μορφές βίας κατά αδυνάμων ατόμων» (διπλωματική εργασία), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμ. Νομικής Σχολής, Αθήνα, (σελ. 5). Όπως ανακτήθηκε: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2933713/theFile> (22/05/2022)

³ Σγάντζου, Β., (Ιούλιος, 2020), «Η νομική αξιολόγηση των νέων διατάξεων του Ποινικού Κώδικα για την προστασία των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας», *Crime Times*, Τεύχος 13. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/> (22/05/2022). Βαγιανού, Β. και Τζάνη, Δ., (Οκτώβριος, 2017), «Ενδοοικογενειακή βία: μύθοι και αλήθειες για το φαινόμενο της διπλανής πόρτας», *Crimetimes*, Τεύχος 4. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/> (23/05/2022)

⁴ Πλεύρη, Α., (Ιανουάριος, 2016), Η νομοθετική αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα και την Κύπρο. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (Επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης- Τιμητικός Τόμος για τον καθ. Κουράκη Ν.*, Αθήνα: εκδ. Σάκκουλας. Όπως ανακτήθηκε: <http://crime-in-crisis.com/> (22/05/2022)

Στην προσπάθεια προσδιορισμού της ενδοοικογενειακής βίας, από το 1960 κι έπειτα, οι εγκληματικές συμπεριφορές που λαμβάνουν χώρα μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, αρχίζουν να γίνονται ορατές, να καταγράφονται και να μελετώνται συστηματικά. Ως εκ τούτου, έχει υποστηριχθεί πως η οικογένεια αποτελεί το συνηθέστερο περιβάλλον που αναπτύσσεται κάθε μορφή σωματικής βίας, από την απλή σωματική βλάβη, μέχρι το βασανισμό και την ανθρωποκτονία⁵. Ακολουθώντας τον ορισμό που έδωσαν τα Ηνωμένα Έθνη αναφορικά με την ενδοοικογενειακή βία αυτή περιγράφεται ως ένα μοτίβο συμπεριφορών, που χρησιμοποιείται από κάποιον, για την απόκτηση ή διατήρηση ελέγχου πάνω στον/ στην σύντροφό του. Η κακοποίηση αφορά σε σωματικές, σεξουαλικές, συναισθηματικές, οικονομικές ή ψυχολογικές ενέργειες ή απειλές, που επηρεάζουν το άλλο άτομο. Αυτό συμπεριλαμβάνει κάθε συμπεριφορά που εκφοβίζει, τρομοκρατεί, χειρίζεται, βλάπτει, εξευτελίζει, κατηγορεί ή τραυματίζει κάποιον. Η ενδοοικογενειακή κακοποίηση μπορεί να συμβεί στον καθένα ανεξαρτήτως φυλής, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, θρησκευματος ή φύλου και μπορεί να θίξει άτομα από όλα τα κοινωνικοοικονομικά στρώματα και μορφωτικά επίπεδα. Τέλος μπορεί να λάβει χώρα εντός ενός εύρους συντροφικών σχέσεων, όπως είναι για παράδειγμα το παντρεμένο ζευγάρι, ή το ζευγάρι που συγκατοικεί, ή εκείνο που διατηρεί απλώς ερωτικό δεσμό⁶. Πρόκειται για έναν εκτενή ορισμό που μπορεί να περικλείσει πλήθος συμπεριφορών όπως είναι οι απειλές, η οικονομική βία, οι προσβολές γενετήσιου, σεξουαλικού, συναισθηματικού χαρακτήρα αλλά και την ενδοοικογενειακή παρενοχλητική παρακολούθηση («spouse stalking»)⁷, συμπεριφορές περισσότερο διευρυμένες, που μπορεί να ξεφεύγουν από τους στενούς ορισμούς του ποινικού νομοθέτη, ή ακόμη να μην νοηματοδοτούνται κοινωνικά, ως εγκληματικές, οδηγώντας σε ένα κενό στις στατιστικές και τα δεδομένα, αναφορικά με το πραγματικό μέγεθος του φαινομένου.

Τις περισσότερες φορές, η ενδοοικογενειακή βία, συναρτάται και μελετάται ως αναπόσπαστο κομμάτι του φαινομένου της έμφυλης βίας που έχει αποδέκτες- θύματα, τις γυναίκες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στη συντριπτική πλειονότητά τους τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας είναι πράγματι οι γυναίκες, και γι' αυτόν τον λόγο αποσπών μεγαλύτερη προσοχή όταν

⁵ Saraga, E. και Muncie J., (2001), Family Crime. Στο McLaughlin, E. και Muncie, J., (επιμ.), *The Sage Dictionary of Criminology*, London: Sage Publications, (σελ. 117)

⁶ United Nations: Member States, (Μάιος, 2020) “*What is domestic abuse?*”, Όπως ανακτήθηκε: <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse> (24/05/2022)

⁷ Παναγιωτοπούλου, Μ., (2020), ό.π., (σελ. 5)

εξετάζεται το φαινόμενο⁸. Οι μελέτες επιβεβαιώνουν αυτόν τον ισχυρισμό, καθώς σύμφωνα με στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το Νοέμβριο του 2019, 1 στις 2 δολοφονίες γυναικών παγκοσμίως πραγματοποιείται από τους συντρόφους ή συζύγους τους⁹, ενώ σε ενωσιακό επίπεδο, η μελέτη του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαπίστωσε πως το ύψος της ενδοσυντροφικής βίας που βιώνουν οι γυναίκες από τον άνδρα σύντροφό τους ανέρχεται στο 22% και αφορά στη σωματική ή σεξουαλική βία. Παράλληλα, το ένα τρίτο (31%) των γυναικών που συμμετείχε στην έρευνα, δήλωσε πως έχει βιώσει από 6 και πάνω περιστατικά βιασμού, από τον τωρινό τους σύντροφο, καθιστώντας τον ενδοσυντροφικό βιασμό μία πραγματικότητα για πολλές γυναίκες¹⁰. Αρκετά υψηλά ήταν και τα ποσοστά που αφορούσαν στη ψυχολογική βία που έχουν υποστεί οι γυναίκες από τους συντρόφους τους, με τα δύο πέμπτα (42%) αυτών να δηλώνουν πως έχουν δεχτεί κάποιου είδους ψυχολογικής βίας από τον τωρινό ή πρώην σύντροφό τους. Πιο συγκεκριμένα, 25% των γυναικών απάντησε πως έχει βιώσει εξευτελιστικές ή ταπεινωτικές συμπεριφορές από το σύντροφό τους κατά το παρελθόν, 14% δήλωσε πως ο σύντροφός τους τις απείλησε να τις βλάψει σωματικά, ενώ ακόμη ένα 5% των συνεντευξιζόμενων είπε πως ο σύντροφός τους τους απαγόρευσε την έξοδο από το σπίτι, με το να τις κλειδώνει μέσα ή να πάρει τα κλειδιά του αυτοκινήτου τους¹¹.

Επιπλέον, την ίδια πορεία φαίνεται να έχουν τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στην Ελλάδα καθώς αναδεικνύουν υψηλά επίπεδα της ενδοοικογενειακής βίας και για τη χώρα μας. Αν και δεν υπάρχει συστηματική καταγραφή των περιστατικών έμφυλης βίας και δη της ενδοοικογενειακής, στην πρώτη ετήσια έκθεση για τη βία κατά των γυναικών που πραγματοποιήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των

⁸ Κουράκης, Ν., (2009), (επιμ.), *Έμφυλη Εγκληματικότητα: Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Σάκουλας. Και Φαρσεδάκης, Ι., (2008), *Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας*. Στο Δημοπούλου-Λαγωνικά, Μ., Κατσίκη, Γ., Μαρντίκιαν-Γαζέριαν Μ., (επιμ.), *Ενδοοικογενειακή βία- Διεπιστημονική προσέγγιση στην πρόληψη και την αντιμετώπιση*. Αθήνα: ΑΩ

⁹ Η βία κατά των γυναικών σε αριθμούς (Φεβρουάριος, 2020). Τα στοιχεία όπως αντλήθηκαν από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας: <https://www.kethi.gr/nea/i-bia-kata-ton-gynaikon-se-arithmoys-0> (22/05/2022)

¹⁰ Στην έρευνα συμμετείχαν πάνω από 42.000 γυναίκες, ηλικίας 18 έως 74 ετών από 28 κράτη μέλη της ΕΕ. FRA/ Fundamental Rights Agency – Europa/ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2014), Έκθεση «Violence against women: an EU-wide survey», (σελ. 9-10). Όπως ανακτήθηκε: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_en.pdf (24/05/2022)

¹¹ FRA/ Fundamental Rights Agency – Europa/ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2014), ό.π., (σελ. 11)

Φύλων¹² φαίνεται πως, για την περίοδο αναφοράς της έκθεσης¹³ από τις 4.872 γυναίκες που κατήγγειλαν ότι ήταν θύματα βίας, οι 2.353 περιπτώσεις αφορούσαν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, καθώς η σχέση θύματος–θύτη ήταν κυρίως συζυγική (νυν ή πρώην) κατά 56%, και συντροφική (νυν ή πρώην) σε ποσοστό 13%. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο αριθμός των καταγγελιών στην αστυνομία, περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας την τελευταία δεκαετία, καθώς φαίνεται πως μέσα σε δέκα χρόνια οι καταγγελίες πενταπλασιάστηκαν, αφού το 2010, στην αστυνομία έφθασαν 1303 καταγγελίες ενώ το 2019 οι καταγγελίες ανήλθαν στις 5220¹⁴.

Από τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό πως το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας έχει αποκτήσει αυξητικές τάσεις κατά τις τελευταίες δεκαετίες τόσο αναφορικά με την αποτύπωση του στις επίσημες στατιστικές όσο και με τη συστηματική μελέτη του, γεγονός που οδήγησε στην ανάγκη θέσπισης ορισμένων νομοθετημάτων για τη διαχείριση και αντιμετώπιση του, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο.

¹² Γεν. Γραμμ. Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, (Νοέμβριος, 2020), «1^η Ετήσια Έκθεση Για τη Βία κατά των Γυναικών», (σελ. 24 επ.). Όπως ανακτήθηκε: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2020/> (24/05/2022)

¹³ Η περίοδος καταγραφής βασίζεται, στην ανάλυση στοιχείων για το διάστημα από την 1η Νοεμβρίου 2019 έως 31 Οκτωβρίου 2020, από την βάση δεδομένων που τηρεί η Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), και από τη βάση δεδομένων που τηρείται από την 24/7 Τηλεφωνική Γραμμή Υποστήριξης SOS 15900.

¹⁴ Γεν. Γραμμ. Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, (Νοέμβριος, 2020), ό.π., (σελ. 38-39)

1.2 Η Ενδοοικογενειακή Βία στα Διεθνή και Εθνικά Κείμενα

1.2.1 Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο

Η περίοδος μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, με ιδιαίτερα σημαντικές πρωτοβουλίες από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αναφορικά με τα Ηνωμένα Έθνη, η συμβολή τους έγκειται στην υιοθέτηση της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών¹⁵ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) στις 18 Δεκεμβρίου του 1979. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1981, αποτελώντας διεθνή συνθήκη, και στην Ελλάδα επικυρώθηκε με το νόμο 1342/1983¹⁶. Η Σύμβαση CEDAW αναγνωρίζεται από το Διεθνές Δίκαιο και οι κυβερνήσεις των χωρών που την έχουν επικυρώσει αναλαμβάνουν τη δέσμευση να εφαρμόσουν τα άρθρα της, καθιστώντας την εξαιρετικά σημαντική στην εξάλειψη των διακρίσεων έναντι των γυναικών¹⁷. Παράλληλα στις 6 Οκτωβρίου του 1999, εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της CEDAW¹⁸ που όριζε την υποχρέωση του κράτους που είχε επικυρώσει τη Σύμβαση στην εφαρμογή των δικαιωμάτων της CEDAW στις εθνικές έννομες τάξεις. Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ στις 22 Δεκεμβρίου 2000, και αναφορικά με την Ελλάδα, αυτή το επικύρωσε με το νόμο 2952/2001¹⁹. Σύμφωνα με τις Τσίγκανου, Κάββουρα και συν., «η πρώτη φορά που διατυπώθηκε διεθνώς η ενδοοικογενειακή βία ως διακριτό ζήτημα ήταν στην Κοπεγχάγη το 1980. Η ενδοοικογενειακή βία λοιπόν ορίστηκε πως συνιστά διακριτή μορφή κακοποίησης των γυναικών, των παιδιών και των ηλικιωμένων, η οποία προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και παράλληλα δημιουργεί σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα που καταστρέφουν τη συνοχή τόσο στην ίδια

¹⁵United Nations, (1979), Convention on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Όπως ανακτήθηκε: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf> (24/05/2022)

¹⁶ Νόμος 1342 ΦΕΚ Α' 39/1.4.1983 Για την κύρωση της Σύμβασης των Ενωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/285917/nomos-1342-1983> (24/05/2022)

¹⁷ ΚΕΘΙ, (Δεκέμβριος, 201), Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών Έκδοση για νέες και νέους, (σελ. 10-11). Όπως ανακτήθηκε: <https://www.kethi.gr/sites/default/files> (25/05/2022)

¹⁸ Αναλυτικά για το Προαιρετικό Πρωτόκολλο: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/OP_CEDAW_en.pdf (27/05/2022)

¹⁹ Νόμος 2952/2001 ΦΕΚ 248/Α/22-10-2001 Για την Κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaionomata/n-2952-2001.html> (24/05/2022)

την οικογένεια όσο και στην κοινωνία²⁰». Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως κατά την διάρκεια της Τέταρτης Παγκόσμιας Διάσκεψης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τις γυναίκες το 1995 υιοθετήθηκε και η Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνο όπου αναγνωρίστηκε το ζήτημα των έμφυλων ανισοτήτων και η ανάγκη ενδυνάμωσης των γυναικών²¹.

Κοντά στις δράσεις του ΟΗΕ βρίσκεται και το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο από το 1979 έχει θεσπίσει τη Σύσταση R(79)17 για την κακομεταχείριση των παιδιών και στη συνέχεια το 1985 τη Σύσταση R(85)4 για τη βία στην οικογένεια. Ωστόσο η πιο πρόσφατη συμβολή του στο ζήτημα της βίας μέσα στην οικογένεια, αποτέλεσε το 2011 η θέσπιση της «Σύμβασης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας²²», γνωστή και ως Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η οποία είναι το πρώτο διεθνές δεσμευτικό εργαλείο για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών σε διεθνές επίπεδο. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ την 1η Αυγούστου του 2014, ενώ η Ελλάδα την επικύρωσε με το νόμο 4531/2018²³, όπου σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση «επιδιώκεται η εναρμόνιση της εσωτερικής νομοθεσίας των κρατών μελών καθώς και η υιοθέτηση κατάλληλων διοικητικών μέτρων με στόχο την πρόληψη και εξάλειψη της βίας εναντίον των γυναικών και της βίας στην οικογένεια, έτσι ώστε να παρέχεται το ίδιο επίπεδο προστασίας στα θύματα εντός των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁴». Η καινοτομία της Σύμβασης αυτής, αφορά πρωτίστως στην περαιτέρω εξειδίκευση της βίας κατά των γυναικών και δη της ενδοοικογενειακής βίας, ορίζοντας στο άρθρο 3 εδαφ. β' πως «πράξεις σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας που συμβαίνουν εντός της οικογένειας ή της οικιακής μονάδας ή ανάμεσα σε πρώην ή νυν συζύγους ή συντρόφους, είτε ο αυτουργός διαμένει ή διέμενε στην ίδια κατοικία με το θύμα είτε όχι» αποτελούν πράξεις ενδοοικογενειακής βίας κατοχυρώνοντας

²⁰ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), *Κοινωνικές αναπαραστάσεις Πεποιθήσεις και Στερεότυπα για την Ενδοοικογενειακή βία κατά των Γυναικών στην Ελλάδα* (Ερευνητική Έκθεση), Αθήνα: ΕΚΚΕ, (σελ. 8)

²¹ Αναλυτικά για την Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνο: https://archive.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/u1281/bdpfa_e.pdf (25/05/2022)

²² Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, (2011). Όπως ανακτήθηκε: <https://rm.coe.int/1680462536> (25/05/2022)

²³ Νόμος 4531/2018 - ΦΕΚ 62/Α/5-4-2018 Για την Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας. Όπως τροποποίησε τον προγενέστερο Νόμο 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/nomos-4531-2018-phek-62a-5-4-2018.html> (25/05/2022)

²⁴ Η Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας όπως ανακτήθηκε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0109&from=SL> (25/05/2022)

θεσμικά πως βία δε νοείται μόνο η σωματική αλλά διευρύνεται ο ορισμός με την συμπερίληψη κι άλλων μορφών βίας. Ειδικότερα άξια μνείας αποτελεί η αναφορά στη ψυχολογική βία που είναι ικανή να προκαλέσει στο θύμα ψυχικό άλγος, δημιουργώντας κίνδυνο διαταραχής της ισορροπίας του και μπορεί να εκδηλωθεί με πλήθος ψυχικών διαταραχών²⁵ καθώς και η ενσωμάτωση της οικονομικής βίας ως αυτοτελούς μορφή βίας, γεγονός που δεν κατονομάζεται ρητά στις εγχώριες διατάξεις. Τέλος καινοτόμα ήταν και η σύσταση ενός ανεξάρτητου μηχανισμού ονομαζόμενο GREVIO, επιφορτισμένο με την παρακολούθηση των κρατών-μελών και την αξιολόγησή τους στην προσήκουσα εφαρμογή της Σύμβασης²⁶.

1.2.2 Ελληνικό Νομοθετικό Πλαίσιο

Το 1983 αποτελεί σταθμό στα ελληνικά δεδομένα για το ζήτημα της ισότητας των δύο φύλων μέσα στην οικογένεια, αφού το Φεβρουάριο εκείνης της χρονιάς αναθεωρείται το οικογενειακό δίκαιο με το νόμο 1329/1983²⁷, ο οποίος θέσπισε μεταξύ άλλων την κατάργηση του θεσμού της προίκας, θεσμοθέτησε την κοινοκτημοσύνη των περιουσιακών αγαθών μέσα στον «οίκο» και έδωσε το δικαίωμα στις γυναίκες να διατηρούν το επώνυμό τους μετά το γάμο. Η σκέψη πίσω από αυτό το νομοθέτημα αφορούσε στην εξισορρόπηση των δικαιωμάτων που απολάμβαναν έως τότε τα φύλα και την ενδυνάμωση της θέσης της γυναίκας μέσα στην οικογένεια. Εντούτοις, παρά το γεγονός ότι την ίδια χρονιά, όπως λέχθηκε προηγουμένως, η χώρα υπέγραψε τη CEDAW καθιστώντας τη, νόμο του κράτους, στην πραγματικότητα δεν υπήρχε νόμος που να ν' αναγνωρίζει και να τιμωρεί το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας.

Αυτή η νομοθετική πρόβλεψη επήλθε πολύ αργότερα, με το νόμο 3500/2006²⁸ για την αντιμετώπιση της συζυγικής βίας ως μορφής ενδοοικογενειακής βίας με κάποιες από τις αλλαγές που εισήχθησαν να είναι οι εξής: ποινικοποίηση του βιασμού στο γάμο, αναγωγή της άσκησης ενδοοικογενειακής βίας ως τεκμηρίου ισχυρού κλονισμού του γάμου και προστασία της εγκύου γυναίκας και των λοιπών ευάλωτων μελών της οικογένειας από την ενδοοικογενειακή βλάβη

²⁵ Σγάντζου Β., (Μάρτιος, 2021), «Η πρόκληση ψυχικού πόνου ως τρόπος τέλεσης ενδοοικογενειακής βίας του 312 του νέου Ποινικού Κώδικα», *Crimetimes*, Τεύχος 15. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/> (25/05/2022).

²⁶ Βλ. περισσότερα, European Union, (2018), The Istanbul Convention: A tool to tackle violence against women and girls. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.europarl.europa.eu/RegData/> (25/05/2022)

²⁷ Νόμος 1329/1983 - ΦΕΚ 25/Α/18-2-1983 Για την Κύρωση ως Κώδικα του Σχεδίου Νόμου : «Εφαρμογή της Συνταγματικής Αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στον Αστικό Κώδικα τον Εισαγωγικό του Νόμο, την εμπορική Νομοθεσία και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, καθώς και μερικός εκσυγχρονισμός των διατάξεων. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-dikasteria-dikaiousune/n-1329-1983.html> (25/05/2022)

²⁸ Νόμος 3500/2006 - ΦΕΚ 232/Α/24-10-2006 Για την Αντιμετώπιση της Ενδοοικογενειακής Βίας και άλλες διατάξεις. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/n-3500-2006.html> (25/05/2022)

που τελείται εις βάρος τους²⁹. Αναλυτικότερα, στο αρ.1 του νόμου περιγράφηκαν από το νομοθέτη οι συμπεριφορές που πραγματώνουν την ενδοοικογενειακή βία, σύμφωνα με τα άρθρα 6, 7, 8 και 9 του νόμου αυτού και τα άρθρα 299 και 311 του ΠΚ, καθώς επίσης και τα όρια της οικογένειας βάσει του βαθμού συγγένειας, της συμβίωσης ή της συντροφικής σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στο δράστη και το θύμα³⁰. Έτσι, κατά το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, ορίζοντας την ενδοοικογενειακή βία είναι η βία που λαμβάνει χώρα στην «οικογένεια ή κοινότητα που αποτελείται από συζύγους ή γονείς και συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού εξ αίματος ή εξ αγχιστείας και τα εξ υιοθεσίας τέκνα τους. Στην οικογένεια περιλαμβάνονται, εφόσον συνοικούν, συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας μέχρι τετάρτου βαθμού και πρόσωπα των οποίων επίτροπος, δικαστικός παραστάτης ή ανάδοχος γονέας έχει ορισθεί μέλος της οικογένειας, καθώς και κάθε ανήλικο πρόσωπο που συνοικεί στην οικογένεια» ενώ οι διατάξεις εφαρμόζονται και «στην μόνιμη σύντροφο του άνδρα ή στον μόνιμο σύντροφο της γυναίκας και στα τέκνα, κοινά ή ενός εξ αυτών, εφόσον τα πρόσωπα αυτά συνοικούν, ως και στους τέως συζύγους». Ακόμη, ο νόμος προβλέπει αυστηρότερες ποινές όταν τα προβλεπόμενα αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας συντελούνται ενώπιον ανηλίκων παιδιών ή όταν αφορούν εγκύους ή πρόσωπα τα οποία δεν είναι σε θέση να υπερασπιστούν τον εαυτό τους³¹. Τέλος, ο νόμος δεν διακρίνει με βάση το φύλο (κάτι που θα αντέβαινε τις αρχές του Συντάγματος περί ισότητας των φύλων όπως φανερώνει το αρ. 4 ΣΥΝ.), εντούτοις αναγνωρίζει στην αιτιολογική έκθεση την έμφυλη διάσταση της οικογενειακής βίας η οποία εκδηλώνεται κυρίως σε βάρος των γυναικών³².

Στον παραπάνω νόμο, επήλθαν ορισμένες τροποποιήσεις με την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, με το νέο νόμο 4531/2018, για τον οποίο έγινε αναφορά και παραπάνω. Ενδεικτικά στο νέο νομοσχέδιο, στην περίπτωση α' της παρ. 2 του άρθρου 1 του Ν. 3500/2006, μετά τη λέξη «συζύγους» προστίθεται η φράση «ή πρόσωπα που συνδέονται με σύμφωνο συμβίωσης», ή στην περίπτωση γ' της παρ. 2 του άρθρου 1 του Ν. 3500/2006 αντικαθίσταται ως εξής: «γ. οι διατάξεις του παρόντος νόμου εφαρμόζονται και στους μόνιμους συντρόφους και στα τέκνα, κοινά ή ενός εξ αυτών, στους τέως συζύγους, στα μέρη συμφώνου συμβίωσης που

²⁹ Σπυρόπουλος, Φ., (Μάιος 2019), «Η Γυναίκα ως Θύμα Ενδοοικογενειακής Βίας», *Crimetimes*, Τεύχος 9. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/> (25/05/2022)

³⁰ Βλ. περισσότερα Πλεύρη, Α., (Ιανουάριος, 2016), ό.π.

³¹ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ 21)

³² Η Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», όπως ανακτήθηκε: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/g-oikovia-eis.pdf> (25/05/2022)

έχει λυθεί, καθώς και στους τέως μόνιμους συντρόφους» καθιστώντας το νέο νόμο περισσότερο συμπεριληπτικό, εντάσσοντας περισσότερες περιπτώσεις ενδοοικογενειακής κακοποίησης, ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ποινική νομοθεσία. Οι πιο πρόσφατες αλλαγές, ωστόσο, επήλθαν με το νόμο 4619/2019³³, που έφερε αρκετές τροποποιήσεις στον ποινικό κώδικα όπου σύμφωνα με τη Σγάντζου «τα ειδικότερα αναφερόμενα στο νόμο 3500/2006 αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας καλύπτονται πλήρως από την διάταξη του νέου άρθρου 312 ΠΚ, που αναφέρεται ειδικά στις αξιόποινες των άρθρων 308, 309, 310 και 311 του ΠΚ σε βάρος αδύναμων ατόμων και ως νεότερη καλύπτει όλες τις πράξεις ενδοοικογενειακής βίας, επισύροντας αυστηρότερες ποινές³⁴». Εντούτοις, στο παρόν νομοθετικό πλαίσιο δεν συμπεριλαμβάνεται η έννοια της γυναικοκτονίας, η οποία δεν εξαντλείται μόνο σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας ωστόσο είναι μία μορφή αυτής, παρά το γεγονός ότι το φαινόμενο αυτό έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις για τη χώρα με τις επίσημα καταγεγραμμένες γυναικοκτονίες να φθάνουν τις 17 για το 2021³⁵. Κατά τις Τσίγκανου, Κάβουρα και συν. «είναι γεγονός ότι ο νόμος αντιμετωπίζει την υιοθέτηση του όρου «γυναικοκτονία» με επιφύλαξη καθώς και στη διεθνή βιβλιογραφία αμφισβητείται έντονα η αναγκαιότητα διαχωρισμού της ανθρωποκτονίας γυναικών έναντι της ανθρωποκτονίας εν γένει³⁶».

Συμπερασματικά, το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο της χώρας αν και αποτελεί ένα συγκερασμό των διατάξεων του Ν. 3500/2006 και των νέων διατάξεων του ΠΚ, οδηγώντας αφενός σε διάσπαση της ενιαίας ρύθμισης που ήταν αρχικά ο σκοπός του νομοθέτη και αφετέρου σε ερμηνευτική ασάφεια³⁷, εντούτοις προσπαθεί να συμβαδίσει με τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις περί ενδοοικογενειακής βίας και τα συνακόλουθα αιτήματα που προκύπτουν από το δημόσιο λόγο για νομοθετικές πρωτοβουλίες που θ' αντανάκλουν το πνεύμα των σύγχρονων κοινωνιών, υιοθετώντας μία νομική τοποθέτηση που σχεδόν ενσωματώνει τους κοινωνικούς ορισμούς περί ενδοοικογενειακής βίας.

³³ Νόμος 4619/2019 - ΦΕΚ 95/Α/11-6-2019 Για την Κύρωση του Ποινικού Κώδικα. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-kodikies-nomothesias/nomos-4619-2019-phek-95a-11-6-2019.html> (25/05/2022)

³⁴ Σγάντζου, Β., (Ιούλιος 2020), ό.π.

³⁵ Σκαλιώνη, Δ., (Ιανουάριος, 2022), *Γυναικοκτονίες στην Ελλάδα το 2021: Μια μαύρη λίστα που τελειωμό δεν έχει*, όπως ανακτήθηκε από ERTNews: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/oi-gynaikoktonies-stin-ellada-to-2021-mia-mayri-lista-poy-teleiomo-den-echei/> (25/05/2022)

³⁶ Τσίγκανου, Ι., Κάβουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ 30 επ.)

³⁷ Παναγιωτοπούλου, Μ., (2020), ό.π., (σελ. 17)

1.3 Θεωρητικές και Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας

Στο προηγούμενο κεφάλαιο επιχειρήθηκε μία συνοπτική νομοθετική οριοθέτηση της ενδοοικογενειακής βίας μέσα από διάφορα διεθνή και εθνικά νομοθετήματα, τα οποία όμως δεν κρίνονται από μόνα τους επαρκή για ν' αναδειχθούν όλες οι ιδιαίτερες όψεις και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του φαινομένου όπως αντανακλώνται μέσα στην κοινωνία. Καθίσταται συνεπώς απαραίτητη, μία μεγαλύτερη θεωρητική εμβάθυνση και συστηματική εμπειρική επένδυση ώστε να διαφανούν οι πραγματικές διαστάσεις και παράμετροι του ζητήματος που να διευκολύνουν την κατανόηση και την αντιμετώπισή του.

Για παράδειγμα, αξίζει ν' αναφερθεί εδώ ότι, σύμφωνα με τη Φατούρου «Ο δράστης μπορεί να είναι είτε άνδρας είτε γυναίκα, ενώ [η βία] λαμβάνει χώρα τόσο σε ομοφυλόφιλες όσο και σε ετεροφυλόφιλες σχέσεις. Η χρονική διάρκεια της βίας δεν μπορεί να προσδιοριστεί, καθώς αρκετές είναι οι φορές όπου το θύμα υπομένει τη βία για χρόνια χωρίς ν' αντιδρά [...] ακόμη η βία μπορεί να ασκηθεί τόσο κατά τη διάρκεια τη σχέσης, όσο και κατά το χωρισμό ή ακόμη και μετά την οριστική λήξη αυτής³⁸». Αυτές οι πληροφορίες είναι ενδεικτικές της πολυπλοκότητας και ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζουν την ενδοοικογενειακή βία και στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστούν ακριβώς εκείνα τα ποιοτικά στοιχεία και οι λεπτές αποχρώσεις της ενδοοικογενειακής βίας (λόγου χάριν, τα χαρακτηριστικά των δραστών και των θυμάτων, παράγοντες εκδήλωσης του φαινομένου αλλά και οι μετ' έπειτα επιπτώσεις που αυτό επιφέρει) ως αποτέλεσμα της ανάγκης εννοιολογικής οριοθέτησης του φαινομένου. Κι ενώ μέχρι τώρα έγινε λόγος για τη θέσπιση του κανόνα -εν προκειμένω με τη νομοθεσία για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας- εδώ θα εξετασθεί η παράβαση του κανόνα αυτού.

Με βάση κοινωνικο-θεωρητικούς ορισμούς, η βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων (intimate partner violence), αποτελεί υποκατηγορία της ενδοοικογενειακής βίας (domestic violence), αλλά και της έμφυλης βίας (gender-based violence)³⁹. Αυτή η διευκρίνιση κρίνεται απαραίτητη στην παρούσα μελέτη, καθώς το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας όπως εξετάζεται εδώ, δεν

³⁸ Φατούρου, Ι., (2008), Ενδοοικογενειακή βία-Ανδρική Θυματοποίηση. Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 191-212), (σελ. 192)

³⁹ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ 41 επ.)

προϋποθέτει απαραίτητα την ύπαρξη θρησκευτικού ή πολιτικού γάμου για τη σύνθεση της παραδοσιακής πυρηνικής οικογένειας⁴⁰ αλλά περικλείει τις εκδηλώσεις βίας όπως προκύπτουν σε όλες τις ερωτικές σχέσεις των ατόμων, ούτως ώστε να εξετασθεί η βία τόσο μεταξύ συζύγων όσο και μεταξύ απλώς συντρόφων (ή ακόμη και πρώην συντρόφων). Ακόμη είναι σημαντικό να λεχθεί πως η ενδοοικογενειακή βία πολλές φορές κατευθύνεται και προς τα παιδιά-μέλη μίας οικογένειας, ένα φαινόμενο που στην Ελλάδα φαίνεται να είναι ιδιαίτερα οξυμένο αφού μία στις τρεις οικογένειες -ανεξαρτήτως οικονομικής κατάστασης ή μορφωτικού επιπέδου των γονέων- παρατηρείται ότι εκδηλώνει φαινόμενα συστηματικής κακοποίησης παιδιών⁴¹. Ωστόσο, δεν επιχειρείται η αποτύπωση των διαστάσεων αυτής της όψης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας εδώ, καθώς, αν και η μορφή αυτή βίας κατά τη θεωρία στηρίζεται σε κοινούς παράγοντες και έχει κοινές συνέπειες, εντούτοις κρίνεται εδώ πως θα πρέπει να διερευνηθεί με τρόπο διακριτό και να μην ενταχθεί στην παρούσα μελέτη. Αντ' αυτού η μελέτη επικεντρώνεται αποκλειστικά στην αιτιολογία της ενδοοικογενειακής βίας, εστιάζοντας στις γυναίκες θύματα/ επιζήσασες⁴² σε μία προσπάθεια ολιστικής επισκόπησης της βιβλιογραφίας αναφορικά με το ζήτημα αυτό.

1.3.1 Αιτιολογικές προσεγγίσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας

1.3.1.1 Ο φεμινισμός και ο ρόλος του στη διαμόρφωση της Ψυματολογίας

Εκκινώντας από τις πιο σύγχρονες αιτιολογικές προσεγγίσεις της ενδοοικογενειακής βίας, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, αναδύεται μεταξύ των κοινωνικών κινημάτων το γυναικείο κίνημα, που αφορούσε στην πολιτική δράση των γυναικών του «δεύτερου φεμινιστικού ρεύματος» η οποία συνίστατο στην κριτική εξέταση και ανατροπή των σχέσεων εξουσίας που εγκαθίδρυναν και νομιμοποιούσαν κοινωνικούς αποκλεισμούς και περιορισμούς της γυναικείας

⁴⁰ Ο όρος οικογένεια εδώ λοιπόν δεν αφορά μόνο στην πυρηνική, αλλά περιλαμβάνει διευρυμένους τύπους οικογένειας, καθώς και τις εν δυνάμει οικογένειες, βλ. και Spinellis C.D., (1997), *Crime in Greece in Perspective*, Athens, Sakkoulas

⁴¹ Καδόγλου, Μ., (2017), *Ενδοοικογενειακή Βία Προς Ανηλίκους: Αίτια, Επιπτώσεις Και Αντιμετώπιση*. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.psychografimata.com/ενδοοικογενειακή-βία-προς-ανήλικους/> (03/05/2022) (σελ. 3)

⁴² Εδώ υιοθετείται και εφαρμόζεται ο όρος «θύμα» όπως χρησιμοποιείται στην Εγκληματολογία, ωστόσο άξιος μνείας είναι ο πιο σύγχρονος όρος «επιζήσασα/ων» σύμφωνα με την κοινωνιολογική- φεμινιστική προσέγγιση. Με τον όρο επιζήσασα υποδηλώνεται το ψυχικό σθένος και η ανθεκτικότητα του ατόμου που βιώνει/βίωσε έμφυλη βία και εφαρμόζεται σε τομείς όπως η ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη ενώ ο όρος θύμα προτιμάται κυρίως στο νομικό και τον ιατρικό τομέα. Βλ. σχετικά, «Ορθή ορολογία για χρήση σε δράσεις ψυχολογικής και κοινωνικής στήριξης. - ΔΙΟΤΙΜΑ, Κέντρο Πρόληψης, Ενημέρωσης και Ευαισθητοποίησης, Social Policy and Action Organization».

υποκειμενικότητας⁴³. Η οικογένεια θεωρήθηκε ο πρωταρχικός χώρος άσκησης της ανδρικής κυριαρχίας⁴⁴ και οι γυναίκες οι οποίες είχαν βιώσει κάποια μορφή κακοποίησης από τους άνδρες, άρχισαν να επικοινωνούν τις εμπειρίες τους έχοντας ως αποτέλεσμα η κακοποίηση να μην κατανοείτο πλέον ως αποσπασματική και μεμονωμένη, αλλά το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας να ορισθεί ως έγκλημα κατά των γυναικών⁴⁵, οδηγώντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην ανάπτυξη της φεμινιστικής θυματολογίας ενός κλάδου της εγκληματολογίας που διέβλεπε τις μορφές θυματοποίησης των γυναικών υπό το πρίσμα των ίδιων των θυμάτων, ενάντια στην κυρίαρχη έως τότε ανδροκρατούμενη θυματολογία⁴⁶.

Το κοινό σημείο ανάμεσα στις διάφορες φεμινιστικές θεωρίες βρίσκεται στην επισήμανση των ιεραρχικών έμφυλων σχέσεων που αναπτύσσονται εντός της κοινωνίας και των πατριαρχικών δομών της⁴⁷. Η πατριαρχία περιγράφεται ακριβώς ως οι άνισες σχέσεις που έχουν οι άνδρες και οι γυναίκες μέσα στην κοινωνία με τους πρώτους να έχουν τα μέσα για να επιβληθούν στις τελευταίες σε όλες τις εκφάνσεις της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Η ιστορική διαδρομή αυτής της άνισης κατανομής δυνάμεων και δικαιωμάτων, εκκινεί ήδη από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του καπιταλισμού με το διαχωρισμό της εργασίας που παράγεται από την πατριαρχική οικογένεια, η οποία αντανakλά με ξεκάθαρο τρόπο την κυριαρχία του άνδρα πάνω στη σύζυγό του, από την άποψη ότι εκείνος πληρώνεται για να δουλεύει ενώ εκείνη όχι για τις οικιακές εργασίες που πραγματοποιεί εντός του σπιτιού⁴⁸. Η ανδρική βία επομένως,

⁴³ Αθανασίου, Α., (2006), Φύλο εξουσία και υποκειμενικότητα μετά το «δεύτερο κύμα». Στο Αθανασίου, Α., (επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*, Αθήνα: εκδ. Νήσος (σελ. 13-140), (σελ. 14), Davies, P., (2017), *Feminist Voices, Gender and Victimisation*, όπως ανακτήθηκε: https://researchportal.northumbria.ac.uk/ws/portalfiles/portal/15068960/Feminist_Voices_Final.pdf (03/05/2022) (σελ. 3)

⁴⁴ Bjornmerg, U., (1998), *Η ισότητα των φύλων στην οικογένεια*, στο Ίδρυμα για το Παιδί και την Οικογένεια – Ευρώπη – 21ος αιώνας: όραμα και θεσμοί, Πρακτικά από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την Οικογένεια, Αθήνα: εκδ. Λιβάνης, (σελ. 152-155)

⁴⁵ Merrill, G., (1996), “Ruling the exceptions: Same Sex Battering and Domestic Violence Theory”, *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 4:1, 9-22, (σελ. 11)

⁴⁶ Αρτινοπούλου, Β. και Μαγγανάς, Α., (1996), *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 34)

⁴⁷ McKee, J., R., (2014), *Patriarchal Ideology and Violence Against Women: A Theoretical Contribution Using Longitudinal, Individual-Level Analyses*, Doctor of Philosophy (PhD), dissertation, Sociology/Criminal Justice, Old Dominion University (σελ. 9). Αρτινοπούλου, Β. και Μαγγανάς, Α., (1996), ό.π., (σελ. 34 επ.)

⁴⁸ Ieda, R., (1986), «The Battered Woman», *Women and Therapy*, 5 (2), (167-175), (σελ. 167)

σύμφωνα με τη φεμινιστική οπτική αποτελεί τμήμα ενός συστήματος καταναγκαστικού ελέγχου μέσω του οποίου οι άνδρες διατηρούν την κοινωνική τους κυριαρχία επί των γυναικών⁴⁹.

Ακόμη εντός της πατριαρχίας, διαμορφώνονται τα έμφυλα χαρακτηριστικά της κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς που έχουν τα δύο φύλα με τέτοιο τρόπο ώστε, η φεμινιστική οπτική να διαβλέπει τις έμφυλες διαφορές των ανδρών και των γυναικών ως αποτέλεσμα των κοινωνικών ρόλων που τους αποδίδονται μέσα από τις πολιτισμικές κατασκευές της επιτελεστικότητας του φύλου. Δηλαδή, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες ως έμφυλα υποκείμενα οφείλουν να εκπληρώνουν ορισμένους ρόλους που διαμορφώνονται στη βάση των βιολογικών τους διαφορών και να ενσωματώνουν κάποια χαρακτηριστικά όπως αναπτύσσονται μέσα από το δίπολο αρρενωπότητα/ θηλυκότητα τα οποία μετ' έπειτα ανάγονται σε στοιχεία της προσωπικότητάς τους. Ο άνδρας ταυτίζεται με την αρρενωπότητα η οποία μεταφράζεται σε σκληρότητα, αναληγσία και επιθετικότητα ενώ μέσα από τη βιολογική διαδικασία της τεκνοποίησης η γυναίκα συνδέεται με τη μητρότητα που στο κοινωνικό συνειδητό συνεπάγεται με τη φροντίδα. Κατ' αυτόν τον τρόπο η θηλυκότητα που κοινωνικά χαρακτηρίζει τις γυναίκες ταυτίστηκε με τις διαδικασίες προστασίας, περιποίησης και θεραπείας, όπου σε όρους ενδοοικογενειακής κακοποίησης, οι γυναίκες προσπαθούν να «θεραπεύσουν» τους κακοποιητικούς συντρόφους τους μέσα από την παροχή αγάπης, κατανόησης και φιλευσπλαχνίας εξηγώντας κατ' αυτόν τον τρόπο και το λόγο για τον οποίο οι γυναίκες συχνά δεν εγκαταλείπουν την κακοποιητική σχέση στην οποία βρίσκονται⁵⁰.

Τελικά, η μετατόπιση των σύγχρονων κοινωνιών από το παραδοσιακό μοντέλο της πατριαρχικής οικογένειας και η χειραφέτηση των γυναικών με την απόκτηση όλο και περισσότερων κοινωνικών δικαιωμάτων, κλονίζει το πατριαρχικό σύστημα και το οδηγεί στο να επαναφέρει και να καθυποτάξει τις γυναίκες με το να παράγει βία μέσα στην οικογένεια. Οι Pridemore και Freilich διαπιστώνουν μία θετική σχέση ανάμεσα στην εισοδηματική ισότητα των φύλων και στην αύξηση των γυναικοκτονιών στις ΗΠΑ, την οποία ερμηνεύουν ως αντίδραση των συντηρητικών ανδρών στη μείωση του χάσματος των έμφυλων ανισοτήτων⁵¹. Την ίδια θετική συσχέτιση ανάμεσα στην ισότητα των φύλων και τη γυναικεία θυματοποίηση, εντοπίζουν

⁴⁹ Anderson, K., (1997), "Gender, Status, and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches", *Journal of Marriage and Family*, 59 (3), (655-669), (σελ. 655)

⁵⁰ Anderson, K., (1997), ό.π., (σελ 656)

⁵¹ Walby, S., Towers, J. & Francis, B., (2014), "Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence", *The Sociological Review*, 62 (2), (187-214), (σελ. 194)

κι άλλοι ερευνητές υποστηρίζοντας ότι, αυτή απορρέει από την ενδυνάμωση των γυναικών με την αυξημένη συμμετοχή τους στην εργασία, που συνεκδοχικά απειλεί την ανδρική κυριαρχία έχοντας ως αποτέλεσμα οι άνδρες να εκδηλώνουν βίαιη συμπεριφορά για να διαφυλάξουν την υπεροχή τους έναντι των γυναικών⁵².

Εντούτοις η κριτική που ασκήθηκε στη φεμινιστική θεώρηση στηρίχθηκε στην αδυναμία της, να εξηγήσει επαρκώς όλες τις όψεις του φαινομένου. Τα ερωτήματα για τα οποία κλήθηκε να δώσει απαντήσεις αφορούσαν πρώτον στο γιατί ορισμένοι μόνο άνδρες κακοποιούν τις συντρόφους τους και όχι όλοι⁵³, δεύτερον στο γιατί σε ορισμένες ετερόφυλες σχέσεις οι γυναίκες είναι εκείνες που ασκούν την κακοποίηση και τρίτον που οφείλεται η ενδοοικογενειακή βία μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών⁵⁴.

1.3.1.2 Gender symmetric θεωρίες ως κριτική της φεμινιστικής προσέγγισης

Η ενδοσυντροφική κακοποίηση που βιώνουν οι γυναίκες είναι διαπιστωμένη από πληθώρα ερευνών⁵⁵ γεγονός που οδήγησε μία μερίδα επιστημόνων να αναδείξουν την πτυχή του άνδρα θύματος ενδοοικογενειακής βίας, ενός ζητήματος που δεν αναφέρεται συχνά στις μελέτες, πόσο μάλλον να καταγγέλλεται, δεδομένων των πολιτισμικών στερεοτύπων, που θέλουν τον άνδρα το «ισχυρό φύλο»⁵⁶. Πιο συγκεκριμένα, η ανδρική θυματοποίηση συναντά υψηλότερο σκοτεινό αριθμό, εξ αιτίας του ότι οι άνδρες δεν ερμηνεύουν την κακοποίησή τους ως τέτοια και άρα δεν την καταγγέλλουν ή, η κοινωνικοποίησή τους, τους επιβάλλει να «θάβουν» τη θυματοποίησή τους για να αποφύγουν τη χλεύη από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ενώ τελικά η ίδια η κοινωνία αντιμετωπίζει την γυναικεία βία ως λιγότερο επικίνδυνη ή βλαβερή⁵⁷. Κάποιοι μάλιστα επιστήμονες απορρίπτουν τον ισχυρισμό περί σύνδεσης μεταξύ μειονεξίας του φύλου και θυματοποίησης των γυναικών, αλλά αντιθέτως υποστηρίζουν ότι υπάρχει έμφυλη συμμετρία (gender symmetry theory) στην ενδοοικογενειακή κακοποίηση με τα δύο φύλα να εγκληματούν

⁵² Pridemore, A. & Freilich, J., (2005), "Gender equity, traditional masculine culture, and female homicide victimization", *Journal of Criminal Justice* 33, (213 – 223), (σελ. 214)

⁵³ Βλ. σχετικά Island, D. & Letellier, P., (1991), *Men who beat the men who love them*. New York: Harrington Park Press

⁵⁴ Dutton, D., (2006), *Rethinking Domestic Violence*, Toronto: UBC Press, (σελ. 125)

⁵⁵ Βλ. ενδεικτικά Dobash, R. & Dobash, P., (1981), "Social Science and Social Action". *Journal of Family Issues*, 2(4), (439–470)

⁵⁶ Φατούρου, Ι., (2008), ό.π., (σελ. 191)

⁵⁷ Dutton, D. & White, K., (2013), "Male Victims of Domestic Violence", *New Male Studies: An International Journal*, 2 (1), (5-17), (σελ. 7 επ.)

εξίσου⁵⁸. Το επιχείρημα πίσω από αυτήν τη σκέψη είναι ότι στη σχέση εκείνη που αναπτύσσεται η ενδοοικογενειακή βία, η βία κατευθύνεται προς όλες τις κατευθύνσεις, επομένως οι σύντροφοι είναι ταυτόχρονα δράστες αλλά και θύματα. Αν και υπάρχουν άνδρες αποδέκτες βίαιης συμπεριφοράς από τις συντρόφους τους εντούτοις τα ευρήματα δεν επαληθεύουν επακριβώς την ιδέα της έμφυλης συμμετρίας, καθώς οι εμπειρικές έρευνες δείχνουν ότι, στις ετερόφυλες σχέσεις η χρήση βίας από τις γυναίκες λαμβάνει χώρα τις περισσότερες φορές, ως αυτοάμυνα για να διακοπεί ή να αποτραπεί μία εξακολουθητική βιωμένη συνθήκη φόβου και ανασφάλειας⁵⁹, καθώς ακόμη οι υποστηρικτές της έμφυλης συμμετρίας χρησιμοποιούν πολύ στενούς ορισμούς της βίας, παραγνωρίζοντας την ποικιλομορφία των μέσων που αξιοποιούν οι άνδρες για να ελέγξουν τις συντρόφους τους με μη βίαιο τρόπο (λ.χ. απειλές, εκφοβισμός, χειραγώγηση, οικονομικός έλεγχος)⁶⁰.

Ο Johnson αποσαφηνίζοντας την ενδοοικογενειακή βία διέκρινε τέσσερα μοτίβα κακοποίησης⁶¹, ορίζοντας τα ως εξής: την κοινή ενδοσυντροφική βία (common couple violence), την τρομοκρατία από τους οικείους (intimate terrorism), τη βίαιη αντίσταση (violent resistance) και τον κοινό βίαιο έλεγχο (mutual violent control)⁶². Το πρώτο μοτίβο, ο συγγραφέας το περιγράφει ως σχετικά αδύναμο σε συχνότητα και σοβαρότητα, πιο πιθανό να εμφανιστεί ως αμοιβαία βία σε περιπτώσεις μεμονωμένων καυγάδων, και δεν χαρακτηρίζεται από κάποια επιθυμία κυριαρχίας. Αντιθέτως για το δεύτερο μοτίβο, αυτό περιγράφεται ως περισσότερο σοβαρό και πιθανό να κλιμακωθεί με την πάροδο του χρόνου ενώ τις περισσότερες φορές λαμβάνει χώρα μόνο από τον ένα σύντροφο στοχεύοντας τον άλλο, και κινητοποιείται από τη διάθεση άσκησης ελέγχου σε βάρος του τελευταίου. Αυτό το μοτίβο τις περισσότερες φορές ταυτίζεται με την ανδρική βία ενώ το επόμενο διαπράττεται κυρίως από τις γυναίκες. Λόγος γίνεται για το τρίτο κατά σειρά μοτίβο που αφορά στις προσπάθειες που κάνει ο αποδέκτης της βίας να ξεφύγει από την κακοποίησή του υπερασπιζόμενος τον εαυτό του. Τελικά, το τέταρτο

⁵⁸ Strauss, M & Scott, K., (2009), *Gender symmetry in partner violence: the evidence, the denial, and the implications for primary prevention and treatment*, όπως ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/228350210_Gender_symmetry_in_partner_violence_The_evidence_the_denial_and_the_implications_for_primary_prevention_and_treatment (15/06/2022)

⁵⁹ Miller, S. & Melloy, M., (2006), "Women's Use of Force Voices of Women Arrested for Domestic Violence", *Violence Against Women*, 12 (1), (89-115), (σελ. 93)

⁶⁰ Walby, S., Towers, J. & Francis, B., (2014), ό.π., (σελ. 194)

⁶¹ Johnson, M., (2006), "Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence", *Violence Against Women*, 12 (1), (1003-1018), (σελ. 1009 επ.)

⁶² Η μετάφραση στα ελληνικά πραγματοποιήθηκε από τη γράφουσα γι' αυτό δίνονται παρενθετικά και οι πρωτότυποι τίτλοι για μεγαλύτερη κατανόηση της ορολογίας όπως διατυπώθηκε από τον ίδιο το συγγραφέα.

μοτίβο αφορά σε μία σπάνια κατηγορία που περιγράφει τους συντρόφους να είναι και οι δύο ταυτόχρονα χειριστικοί και βίαιοι με το συγγραφέα να τη διακρίνει από τις περιπτώσεις της αυτοάμυνας ή της αμοιβαίας διαμάχης. Κατά τον ίδιο, οι μελέτες που υποστηρίζουν την έμφυλη συμμετρία εστιάζουν και διερευνούν μονάχα τον τύπο της κοινής ενδοσυντροφικής βίας (common couple violence) και άρα διαπιστώνεται πράγματι η ασυμμετρία της βίας μέσα στην οικογένεια⁶³.

Τελικά οι θεωρίες της έμφυλης συμμετρίας αποδείχθηκαν αντιφατικές και ετεροσεξιστικές⁶⁴, καθώς αδιαφορούσαν για τη βία που γεννάται μέσα στις ομόφυλες σχέσεις και αναζητήθηκαν τα αίτια της ενδοοικογενειακής κακοποίησης σε άλλες προσεγγίσεις, που εστίαζαν περισσότερο στο ίδιο το άτομο φορέα της βίας και στο κοινωνικοποιητικό του περιβάλλον.

1.3.2 Ατομοκεντρικές θεωρίες της ενδοοικογενειακής κακοποίησης

Οι δυνητικοί παράγοντες που μπορεί να εξηγούν την εκδήλωση ή όχι βίαιης συμπεριφοράς από το άτομο ποικίλλουν, συμπεριλαμβανομένων και των ατομικών, οι οποίοι διακρίνονται βάσει των κληρονομικών χαρακτηριστικών και των επίκτητων συμπεριφορών που αποκτά το άτομο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του⁶⁵. Οι ατομοκεντρικές προσεγγίσεις κατανόησης και ερμηνείας της ενδοοικογενειακής κακοποίησης εστιάζουν λοιπόν, σε αντίθεση με τις προηγούμενες θεωρίες που εξετάστηκαν εδώ, στα ατομικά χαρακτηριστικά του δράστη και πως αυτά ενδεχομένως επηρεάζουν την εκδήλωση ή όχι βίαιης συμπεριφοράς.

Κατ' αρχήν, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι ατομοκεντρικές θεωρίες εστιάζουν στα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δράστη όπως είναι το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα, η θρησκεία, η εκπαίδευση, η επαγγελματική απασχόληση, το εισόδημα, ο τόπος κατοικίας κ.α. Ενδεικτικά αξίζει να λεχθεί πως, έρευνες έχουν δείξει πως ο τόπος κατοικίας αποτελεί μία σημαντική παράμετρο για την εκδήλωση και κυρίως κανονικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας, τόσο μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, με τις δεύτερες να εμφανίζουν

⁶³ Johnson, M., (2005), "Domestic Violence: It's Not about Gender: Or Is It?", *Journal of Marriage and Family*, 67(5), (1126-1130)

⁶⁴ Merrill, G., (1996), ό.π. (σελ. 13). Στον ετεροσεξισμό (heterosexism) επικρατεί η πεποίθηση ότι ο ένας από τους δύο συντρόφους μέσα σε μια σχέση έχει μια έμφυτη ανωτερότητα έναντι του άλλου και επομένως είναι σωστό να κυριαρχεί. Ο όρος αυτός, συνήθως, αναφέρεται στην καταπίεση των γυναικών, κυρίως μέσα από καθημερινές πρακτικές, στάσεις, θεωρήσεις, συμπεριφορές και θεσμικούς ρόλους. Ο σεξισμός αντανακλά, αλλά και έχει ως αποτέλεσμα, την εδραίωση της κοινωνικής θέσης και της δύναμης των ανδρών έναντι των γυναικών. Βλ. σχετικά Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ 88 επ.)

⁶⁵ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ 101)

υψηλότερα ποσοστά αποδοχής της κακοποίησης από τους πολίτες τους⁶⁶, όσο και στο εσωτερικό μίας χώρας μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών στις οποίες, οι κάτοικοι των πρώτων να ερμηνεύουν την ύπαρξη ενδοοικογενειακής κακοποίησης ως κάτι κανονικό⁶⁷. Γίνεται φανερό λοιπόν, πως οι διαφορές στα δημογραφικά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται από τη μία κοινωνία στην άλλη, αναφορικά με την αποδοχή και την κανονικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας από τα μέλη τους, μπορούν να λειτουργήσουν ως δείκτης μέτρησης του επιπέδου του κοινωνικού και πολιτισμικού μετασχηματισμού τους, αναφορικά με την ουσιαστική πραγμάτωση της ισότητας των φύλων στο εσωτερικό της κάθε κοινωνίας. Ακόμη, όσον αφορά τα εγγενώς ατομικά χαρακτηριστικά των δραστών, οι μελέτες συγκλίνουν στο ότι, άνδρες με καθόλου ή χαμηλή μόρφωση είναι πιο πιθανό να εμφανίσουν κακοποιητική συμπεριφορά συγκριτικά με εκείνους που έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο⁶⁸. Συμπληρωματικά σε αυτό, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας «η φτώχεια που βιώνει ένα αγόρι στην παιδική και εφηβική του ηλικία, οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις και η επιθετική παραβατικότητα που παρουσιάζει μέχρι τα 15 του έτη, αποτελούν δείκτες πρόβλεψης σωματικής κακοποίησης των συντρόφων τους μέχρι να φθάσουν τα 21 έτη⁶⁹». Εδώ, γίνεται φανερό πως ένας μόνο δείκτης δεν είναι επαρκής για να ερμηνεύσει την εμφάνιση βίαιης συμπεριφοράς στο άτομο καθώς είναι πιο πιθανό να συντελούν πολλοί παράγοντες ταυτόχρονα (λ.χ. η φτώχεια συνδυαστικά με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο) που να συσχετίζονται και να ερμηνεύουν την εκδήλωση επιθετικότητας από το άτομο.

Περνώντας σε άλλες θεωρίες, βασισμένες στον κλάδο της ψυχολογίας, αυτές εξηγούν τη συμπεριφορά του δράστη στη βάση χαρακτηριστικών της προσωπικότητάς του (αντικοινωνική συμπεριφορά, θυμός, εχθρότητα)⁷⁰ ενώ κάποιες, επηρεασμένες από το νευροψυχιατρικό μοντέλο, εξετάζουν ως μεταβλητές τη ψυχοπαθολογική προσωπικότητα ή τις πνευματικές

⁶⁶ Diop-Sidibé, N., Campbell, J. C., & Becker, S., (2006), Domestic violence against women in Egypt—Wife beating and health outcomes, *Social Science & Medicine*, 62(5), 1260–1277. Koenig, M. A., Stephenson, R., Ahmed, S., Jejeebhoy, S. J., & Campbell, J. (2006), “Individual and contextual determinants of domestic violence in North India”, *American Journal of Public Health*, 96(1), 132–138

⁶⁷ Dalal, K., Lee, M. S., & Gifford, M., (2012), “Male adolescents' attitude toward wife beating: A multi-country study in South Asia”, *Journal of Adolescent Health*, 50(5), (437–442)

⁶⁸ Wang, L., (2016), “Factors influencing attitude toward intimate partner violence”, *Aggression and Violent Behavior*, No 29, (72-78)

⁶⁹ Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. & Lozano, R. (eds.), (2002), *World Report on Violence and Health*, Geneva: World Health Organization, (σελ. 98)

⁷⁰ Moffitt, T. E., Krueger, R. F., Caspi, A., & Fagan, J., (2000), “Partner abuse and general crime: How are they the same? How are they different?”, *Criminology*, 38(1), (199–232)

διαταραχές και ψυχικές νόσους. Λόγου χάριν οι Ehrensaft, Cohen, και Johnson, προσπάθησαν να συνδέσουν την ενδοσυντροφική βία με τρεις τύπους διαταραχών προσωπικότητας: την παρανοειδή/ σχιζοειδή διαταραχή, τη ναρκισσιστική/ οριακή διαταραχή και την ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή ενώ οι Halpern, Spriggs, Martin, and Kupper διαπίστωσαν πως οι άνδρες και οι γυναίκες που είχαν μειωμένα συμπτώματα κατάθλιψης ήταν λιγότερο πιθανό να εμπλακούν σε κάποιο περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας⁷¹. Επιπλέον, στις ατομικές προσεγγίσεις συνέβαλε και η βιολογία, υποστηρίζοντας ότι «οι άνδρες έχουν μια έμφυτη τάση να εκκρίνουν αδρεναλίνη όταν πιστεύουν ότι απειλούνται σεξουαλικά, και βιώνουν αυτή την κατάσταση ως συναισθηματικά διεγερτική⁷²». Τελικά στις ατομικές προσεγγίσεις εξετάστηκαν ως ενισχυτικοί παράγοντες εκδήλωσης κακοποιητικής συμπεριφοράς, η κατανάλωση αλκοόλ και ουσιών (τόσο ναρκωτικών ουσιών, όσο και αντικαταθλιπτικών, ηρεμιστικών ή αναλγητικών φαρμάκων), με τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών να είναι ασαφή κι αμφιλεγόμενα⁷³.

Στο σύνολό τους, οι ατομικές θεωρίες ερμηνείας της ενδοοικογενειακής κακοποίησης δεν εξήγαγαν ασφαλή συμπεράσματα ενώ μάλιστα αγνοούσαν τη σημασία που διαδραματίζει το κοινωνικό περιβάλλον στην ανάπτυξη βίαιης συμπεριφοράς γι' αυτό προτάθηκε η κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση η οποία λάμβανε υπ' όψιν της τόσο τ' ατομικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του δράστη όσο και το πλαίσιο μέσα στο οποίο κοινωνικοποιήθηκε και διαμόρφωσε τον χαρακτήρα του.

1.3.3 Κοινωνιοψυχολογική ερμηνεία της ενδοοικογενειακής βίας

Οι κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις της ενδοοικογενειακής βίας κατανοούν την εμφάνιση της βίας στο άτομο ως απότοκο της αλληλόδρασης του ατόμου αυτού με το περιβάλλον του (οικογενειακό, φιλικό κ.α.).

Εκκινώντας από το οικογενειακό περιβάλλον, όπως υποστηρίζουν οι Τσίγκανου, Κάββουρα και συνεργάτες «η θυματοποίηση σε νεαρή ηλικία συγκαταλέγεται στους παράγοντες που προβλέπουν με μεγαλύτερη ακρίβεια την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς στην οικογένεια σε

⁷¹ Capaldi, D., Knoble, N., Shortt, J., Kim, H., (2012), "A Systematic Review of Risk Factors for Intimate Partner Violence", *Partner Abuse*, Volume 3, Number 2, (231-280), (σελ. 253)

⁷² Dutton, D., (2006), *ό.π.*, (σελ. 105)

⁷³ Martino, S. C., Collins, R. L., & Ellickson, P. L. (2005), "Cross-lagged relationships between substance use and intimate partner violence among a sample of young adult women", *Journal of Studies on Alcohol*, 66(1), (139–148). Kearns, M. C., Reidy, D. E., & Valle, L. A. (2015), "The role of alcohol policies in preventing intimate partner violence: a review of the literature", *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 76(1), (21-30)

μεγαλύτερη ηλικία⁷⁴», καθιστώντας φανερό πως το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί το πρώτο πεδίο κοινωνικοποίησης του ατόμου και διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του. Έχει αποδειχτεί ότι τα κακοποιημένα παιδιά αναπτύσσουν συμπεριφορικά, συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματα⁷⁵, ενώ μάλιστα ως ενήλικες εκδηλώνουν βίαιη συμπεριφορά τόσο στα παιδιά όσο και στους συντρόφους τους επιβεβαιώνοντας τη θετική συσχέτιση ανάμεσα σε μία πρότερη θυματοποίηση και στην ανάπτυξη κακοποιητικής συμπεριφοράς⁷⁶.

Κοντά σε αυτά βρίσκεται και η θεωρία του ψυχολόγου Albert Bandura, περί κοινωνικής μάθησης (social learning theory), όπου αποδείκνυε ότι οι υψηλού κύρους ενήλικες λειτουργούσαν ως τα πιο επιδραστικά πρότυπα αναφορικά με την εκμάθηση της επιθετικότητας και οι εξαρτώμενοι (από αυτούς) ανήλικοι αποτελούσαν τους κατάλληλους «μαθητές» για να διδαχθεί αυτή η επιθετικότητα. Όπως υποστήριζε οι γονείς που τιμωρούσαν το παιδί τους επειδή ήταν επιθετικό, θα είχαν σαν αποτέλεσμα το παιδί να καταπιέζει αυτήν την επιθετικότητα μονάχα κατά την παρουσία τους⁷⁷. Η θεωρία της κοινωνικής εκμάθησης αναλύει την υιοθέτηση από το άτομο συνηθειών μέσω της παρατήρησης. Από αυτήν την οπτική, η σωματική κακοποίηση αποτελεί μία συνήθεια, ένα μέσο που διαθέτει το άτομο για ν' ανταπεξέρχεται στο στρες. Κάθε φορά που επιτυγχάνει να μειώνει το στρες ή να περιορίζει τις περιστάσεις εκείνες που το παράγουν, η συμπεριφορά παγιώνεται όλο και περισσότερο, έχοντας ως αποτέλεσμα η επιτυχία του αυτή να του παρέχει την επιβράβευση για τη διατήρηση και θεμελίωση αυτής της συνήθειας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η θεωρία της μάθησης αποδέχεται τις βιολογικές επιρροές που επιδρούν πάνω στη συμπεριφορά του ατόμου, εφόσον η εκμάθηση διαμορφώνεται τόσο από τη θετικά συναισθήματα που προκαλούνται στο άτομο από την επιθετικότητά του, μέσω της επιβράβευσης, όσο κι από ανατομικούς παράγοντες (η δύναμη ή η σωματική διάπλαση) που του επιτρέπουν την εκδήλωση επιθετικότητας⁷⁸. Αν και ένα σημαντικό ποσοστό δραστών

⁷⁴ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ 103)

⁷⁵ Malinosky-Rummell, R. και Hansen, D. J., (1993), "Long-term consequences of childhood physical abuse", *Psychological Bulletin*, 114, (68–79)

⁷⁶ Murrell, M., Henning, K., (2007), "Characteristics of Domestic Violence Offenders: Associations with Childhood Exposure to Violence", *Journal of Family Violence*, 22(7), (523-532). Holtzworth-Munroe, A., Meehan, J. C., Herron, K., Rehman, U., και Stuart, G. L. (2000), "Testing the Holtzworth-Munroe and Stuart (1994) batterer typology", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, (1000–1019)

⁷⁷ Dutton, D., (2006), ό.π., (σελ. 155 επ.)

⁷⁸ Dutton, D., (2006), ό.π., (σελ. 157 επ.)

ενδοοικογενειακής κακοποίησης έχει θυματοποιηθεί πρώτα το ίδιο από την οικογένειά του⁷⁹, εντούτοις θα ήταν απλουστευτικό να ειπωθεί εδώ, ότι όσα άτομα έχουν θυματοποιηθεί στο παρελθόν θα γίνουν απαρέγκλιτα τα ίδια δράστες αργότερα στη ζωή τους.

Ο Merrill εξελίσσοντας τη θεωρία αυτή του Bandura, υποστήριξε ένα μοντέλο βίας ουδέτερο ως προς το φύλο, στο οποίο δεν αρκεί μόνο η εκμάθηση της κακοποίησης για την εκδήλωση ενδοοικογενειακής βίας, αλλά παράλληλα χρειάζεται η κατάλληλη ευκαιρία διάπραξης της κακοποίησης που δεν θα συνοδεύεται από αρνητικές συνέπειες η οποία καθορίζεται από τη διαφορά στην κυριαρχία μεταξύ δράστη και θύματος και στην απομόνωση⁸⁰. Η κυριαρχία αυτή αναπτύσσεται κατά περίπτωση με βάση το πολιτισμικό συγκείμενο και τις άλλες δομικές μορφές καταπίεσης μέσα στις οποίες αναπτύσσεται η βία. Η Zemsky για να περιγράψει τους ρόλους των σχέσεων εξουσίας όπως αναπτύσσονται σ' ένα πλαίσιο ιεράρχησης και παρέχουν την εν δυνάμει ευκαιρία διάπραξης της κακοποίησης αναφέρει πως τα άτομα που έχουν μάθει να παρενοχλούν άλλους είναι λιγότερο πιθανό να παρενοχλήσουν τον υπεύθυνο τους στη δουλειά γνωρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα συνεπάγετο την απόλυσή τους ενώ είναι πιο πιθανό να παρενοχλήσουν κάποιον που βρίσκεται στο ίδιο ή χαμηλότερο επίπεδο εξουσίας από αυτούς και δεν θα υποστούν αρνητικές συνέπειες από την πράξη τους⁸¹.

Κοντά σε αυτήν την προσέγγιση, τοποθετείται εδώ και η θεωρία κυριαρχίας και ελέγχου (power and control theory) η οποία βασίζεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ της απουσίας ελέγχου και εξουσίας σε άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής του ατόμου (λ.χ. στο εργασιακό περιβάλλον) και της ανάγκης ανάκτησης αυτής της απουσίας, μέσα στην οικογένεια εκδηλώνοντας βίαιη συμπεριφορά⁸². Παραδείγματος χάριν, ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι οι άνδρες της εργατικής τάξης, διατηρούν την κυριαρχία και τον έλεγχο στο νοικοκυριό τους με το να κρατούν οι ίδιοι όλους τους οικονομικούς πόρους⁸³.

⁷⁹ Γλυνιαδάκη, Κ., Κυριαζή, Α. και Μουρτζάκη, Μ., (2018), «Η ενδοοικογενειακή βία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η οπτική των επαγγελματιών και προτάσεις βελτίωσης των εφαρμοζόμενων πολιτικών», ActionAid, Αθήνα, (σελ. 12 επ.)

⁸⁰ Merrill, G., (1996), ό.π. (σελ. 15).

⁸¹ Zemsky, B., (1990), Lesbian battering: Considerations for intervention. Στο P. Elliot (Ed.), *Confronting lesbian battering: A manual for the battered women's movement* (64–67), St. Paul: Minnesota Coalition for Battered Women.

⁸² McKee, J., R., (2014), ό.π., (σελ. 10)

⁸³ Anderson, K., (1997), ό.π., (σελ 656 επ.)

Συμπληρωματικά στα παραπάνω αξίζει να λεχθεί ότι, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και το φιλικό περιβάλλον στην κοινωνικοποίηση του ατόμου, καθώς εγκληματολογικές έρευνες δείχνουν πως ειδικότερα για τους έφηβους και νεαρούς ενήλικες, η επίδραση του είναι καθοριστική στην εμφάνιση ή όχι συντροφικής βίας. Αναλυτικότερα, η θεωρία της υποκουλτούρας (subculture theory) που εδραιώθηκε μέσα από τις ερευνητικές προσπάθειες του Robert Merton στις συμμορίες ανηλίκων, αναδεικνύει γλαφυρά τον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο υιοθετεί βίαιη συμπεριφορά ως αποτέλεσμα αποδοχής και υιοθέτησης ενός συστήματος υποπολιτισμικών αξιών που μεταλαμπαδεύονται σε αυτό, μέσω της συμμετοχής του σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα⁸⁴. Η χρήση βίας είναι ίσως η πιο βασική προϋπόθεση και διαδικασία μέσω της οποίας γνωστοποιείται στην κυρίαρχη, υπερκείμενη κουλτούρα, το σύστημα κανόνων και αξιών που πρεσβεύει αυτή η ομάδα ενώ παράλληλα η ίδια η ομάδα λειτουργεί ως έκφραση των ψυχολογικών χαρακτηριστικών των μελών της⁸⁵. Ωστόσο οι μορφές βίας που μπορεί να εκδηλώσει ένα άτομο που ανήκει σε μία υποπολιτισμική ομάδα δεν είναι ενιαίες ούτε ταυτίζονται απαραίτητα με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση. Δηλαδή, δεν σημαίνει πως όποιο άτομο εναρμονίζεται με την ιδεολογία και τις θέσεις μίας τέτοιας ομάδας θα εκδηλώσει απαραίτητα κακοποιητική συμπεριφορά μέσα στη σχέση, καθώς οι ομάδες αυτές ποικίλλουν και διακρίνονται μεταξύ τους χαρακτηριστικά. Το επιχείρημα εδώ είναι ότι η ένταξη σε μία υποπολιτισμική ομάδα που έρχεται σε σύγκρουση με τη θεσμοθετημένη έννομη τάξη και ο συγχρωτισμός με άλλα παραβατικά άτομα κοινωνικοποιούν το άτομο- δράστη κατ' αυτόν τον τρόπο ώστε να ενστερνιστεί αυτές τις συμπεριφορές και να τις αναπαράγει στις υπόλοιπες κοινωνικές συναναστροφές του⁸⁶, κάτι που φαίνεται να διαπιστώνεται και ερευνητικά εφόσον επιβεβαιώνεται η θετική συσχέτιση ανάμεσα στην εκδήλωση βίας μέσα στη σχέση και στη φιλική συναναστροφή με παραβατικά άτομα⁸⁷.

1.3.4 Δομική-πολιτισμική οπτική

Αν και η ενδοοικογενειακή βία διαπιστώνεται ότι είναι ένα φαινόμενο, παγκόσμιο, διαπολιτισμικό και διαχρονικό⁸⁸ εντούτοις τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας δεν αποτελούν

⁸⁴ Χάιδου, Α., (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 160)

⁸⁵ Wolfgang, M. E. και Ferracuti, F., (1995), *Η Υποκουλτούρα της Βίας*, μτφρ. Φ. Μηλιώνη, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 308 επ.)

⁸⁶ Χάιδου, Α., (1996), ό.π., (σελ. 163)

⁸⁷ Capaldi, D., Knoble, N., Shortt, J., Kim, H., (2012), ό.π., (σελ. 250)

⁸⁸ Σπυρόπουλος, Φ., (Μάιος 2019), ό.π.

ένα ομοιογενές σύνολο, εξ αιτίας της δομικής και πολιτισμικής ανομοιομορφίας μέσα στην κοινωνία⁸⁹. Η διαπολιτισμική και δομική διάσταση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, συχνά δεν αποτυπώνεται στην αιτιολογία αυτού, έχοντας ως αποτέλεσμα να αποκρύπτονται ορισμένοι μηχανισμοί που ενδεχομένως να λειτουργούν ενισχυτικά για την ανάπτυξή του. Έτσι, αυτές οι προσεγγίσεις είναι περισσότερο ολιστικές λαμβάνοντας υπ' όψιν τους το κοινωνικό συγκείμενο μέσα στο οποίο ανθίζει η βία.

Η έρευνα των Kury, Obergfell-Fuchs και Woessner⁹⁰ υποστήριξε ότι τα διαφορετικά ποσοστά συχνότητας περιστατικών ανάμεσα στις χώρες εξηγούνται από τρεις παράγοντες: πρώτον από τις οικονομικές συνθήκες διαβίωσης, δεύτερον από τις παραδοσιακές στάσεις και αναπαραστάσεις απέναντι στο φαινόμενο (και ειδικότερα στη θυματοποίηση των γυναικών και παιδιών) και τρίτον από τη γενικότερη ανοχή της δεδομένης κοινωνίας αναφορικά με τη βίαιη συμπεριφορά⁹¹.

Η εθνικότητα διασταυρώνεται με την σεξουαλικότητα, την τάξη, την ηλικία καθώς επίσης τη θρησκεία, το πολιτισμικό περιβάλλον, τις διεθνείς πολιτικές και τη μετανάστευση. Για παράδειγμα, οι κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές μεταβλητές διαμπλέκονται με κοινότητες που έχουν βιώσει τη μετανάστευση, η οποία τις περισσότερες φορές λειτουργεί αυξητικά στην μεγέθυνση των περιστατικών ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Συγκεκριμένα για την Ελλάδα, σε έρευνα της Σκλάβου, γυναίκες μετανάστριες δηλώσαν ότι «η αρνητική εμπειρία της μετανάστευσης επηρέασε σημαντικά τη σχέση με το σύντροφο/σύζυγό τους. Πιο αναλυτικά, προκάλεσε επεισόδια βίας και συνέβαλε στην αύξηση της συχνότητας και της έντασης μίας προϋπάρχουσας βίαιης συμπεριφοράς⁹²» ενώ ακόμη στους εκτοπισμένους πληθυσμούς οι άνδρες-πρόσφυγες συχνά αντιδρούν στην απόλυτη απραγμία με εντάσεις και επιθετικές συμπεριφορές μέσα στην οικογένεια και οι γυναίκες και τα κορίτσια έχουν περιορισμένη γνώση των

⁸⁹ Hoyle, C., (2007), *Feminism, victimology and domestic violence*. Στο Walklate, S., (επιμ.), *Handbook of Victims and Victimology*, London: Routledge (σελ. 146-174), (σελ. 165)

⁹⁰ Kury, H., Obergfell-Fuchs, J., και Woessner, G., (2004), “The extent of family violence in Europe”, *Violence Against Women*, 10(7), (749-769)

⁹¹ Για την κουλτούρα της ανοχής βλ. και Βλάχου, Β., (2008), *Ενδοοικογενειακή βία: Μεθοδολογικά, αξιακά και θεσμικά ζητήματα στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας*. Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 727- 735), (σελ. 727)

⁹² Σκλάβου, Κ., (2008), *Ανάλυση της διαπολιτισμικής διάστασης της ενδοοικογενειακής βίας: ποιοτική διερεύνηση των χαρακτηριστικών και επιπτώσεων*. Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 565-579), (σελ. 570)

δικαιωμάτων τους καθώς και της ύπαρξης μηχανισμών για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών⁹³. Σημαντικοί παράγοντες που δρουν ανασταλτικά στην καταγγελία περιστατικών αποτελούν: η γλωσσική ανεπάρκεια, η συναισθηματική και οικονομική εξάρτηση από το δράστη, ο φόβος για εκδίκηση ή η πίεση από την οικογένεια και την κοινότητα⁹⁴. Παράλληλα, το πολιτισμικό και αξιακό σύστημα ορισμένων κοινωνικών ομάδων που συχνά βασίζεται στο θρησκευτικό φονταμενταλισμό είναι τέτοιο που όχι μόνο δεν τιμωρεί αλλά ενθαρρύνει φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας⁹⁵.

Κοντά σε αυτήν την προσέγγιση, βρίσκεται και ο παράγοντας της κοινωνικής τάξης και των δομικών συνθηκών και ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν με την ενδοσυντροφική βία. Ενώ είναι διαπιστωμένο ότι οι γυναίκες από όλα τα κοινωνικά στρώματα μπορούν να θυματοποιηθούν, εντούτοις οι έρευνες υπογραμμίζουν ότι οι γυναίκες των κατώτερων κοινωνικοοικονομικά τάξεων είναι πολύ πιο πιθανό να πέσουν θύματα ενδοοικογενειακής βίας, φαινόμενο που επιδεινώνεται από την κατάσταση της φτώχειας στην οποία βρίσκονται, ενισχύοντας την ευαλωτότητά τους⁹⁶.

1.3.5 Πολυπαραγοντική προσέγγιση

Τα παραπάνω ερμηνευτικά μονοπάτια εξέτασης της ενδοοικογενειακής κακοποίησης απεικονίζουν με γλαφυρότητα την πολυσύνθετη φύση του προβλήματος και την ανάγκη εγκατάλειψης μονοπαραγοντικών προσεγγίσεων διερεύνησής αυτού. Είναι ξεκάθαρη πλέον η σπουδαιότητα της διεπιστημονικότητας που να συνδέεται με διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης στο ερευνητικό πεδίο, οδηγώντας σε μία επιστημονικά αξιόπιστη περιγραφή και ανάλυσή του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης.

Από τη σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση έρχεται στο επίκεντρο το οικολογικό μοντέλο εξήγησης της ενδοσυντροφικής κακοποίησης. Σε αντίθεση με τα παραπάνω σχήματα που εστιάζουν είτε σε ατομικούς είτε σε κοινωνικούς παράγοντες, το οικολογικό μοντέλο λαμβάνει υπ' όψιν του πολλά επίπεδα ανάλυσης (ατομικό, οικογενειακό, δομικό, πολιτισμικό) άρα και πολλούς εξηγητικούς παράγοντες που ανήκουν σε ένα σύστημα και μπορεί να λειτουργούν ταυτοχρόνως, τόσο ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο όσο και σε συνδιαλλαγή μεταξύ τους,

⁹³ Χολέβα, Μ., (2021), Το φαινόμενο της έμφυλης βίας σε γυναίκες-πρόσφυγες στην Ελλάδα. Στο Βαΐου, Ν., Πετράκη, Γ. και Στρατηγάκη, Μ., (επιμ.) Έμφυλη Βία- Βία κατά των γυναικών, (σελ.169-182), (σελ.171)

⁹⁴ Χολέβα, Μ., (2021), ό.π., (σελ 173)

⁹⁵ Pridemore, A. & Freilich, J., (2005), ό.π., (σελ. 215)

⁹⁶ Hoyle, C., (2007), ό.π., (σελ. 156)

ερμηνεύοντας την εμφάνιση βίαιης συμπεριφοράς μέσα στη σχέση⁹⁷. Εντούτοις στα μειονεκτήματα του μοντέλου αυτού, συγκαταλέγονται η αδυναμία πρόβλεψης του πιο ενισχυτικού κάθε φορά, παράγοντα εξήγησης της βίας όπως επίσης και η αδυναμία ανάπτυξης ολιστικών και γενικών συμπερασμάτων που να βρίσκουν εφαρμογή σε μεγάλη κλίμακα μέσα στην κοινωνία.

Τα τελευταία χρόνια, η επιρροή των μετανεωτερικών φεμινιστριών έδωσε νέα ώθηση στην εξέταση της ενδοοικογενειακής βίας, με την διατύπωση της διαθεματικής προσέγγισης (intersectionality) πάνω στην ενδοοικογενειακή βία, που διαφοροποιεί τις εμπειρίες θυματοποίησης, και διευρύνει τους ορισμούς όσων θυματοποιήθηκαν για να συμπεριλάβει πιο εξειδικευμένες μορφές κακοποίησης (στη βάση των πολιτισμικών προτύπων), δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στις δομικές συνθήκες ανάπτυξης της βίας και εξερευνώντας παράλληλα την αλληλόδραση μεταξύ των ατόμων και των δομών αυτών. Πολλοί ερευνητές πλέον, εξετάζουν το πως οι δομικές ανισότητες, όπως είναι ο ρατσισμός, τα προνόμια που απορρέουν από τα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, και ο ετεροσεξισμός, συνδιαλέγονται με την έμφυλη καταπίεση⁹⁸. Τελικά, η διαθεματική προσέγγιση εξετάζει τις πολλαπλές ταυτότητες που ενυπάρχουν ταυτόχρονα στο ίδιο άτομο, και οι κοινωνικοί αποκλεισμοί που τις συνοδεύουν (όπως βιώνονται από γυναίκες Ρομά⁹⁹, ΑμεΑ ή ηλικιωμένες¹⁰⁰), διαμορφώνοντας έτσι μία πιο συμπεριληπτική και ολιστική κατανόηση της ενδοοικογενειακής βίας ως βιωμένη, ενσώματη εμπειρία του εκάστοτε υποκειμένου.

Επομένως, γίνεται φανερό με όσα προαναφέρθηκαν πως, σύμφωνα με τις διάφορες αιτιολογικές προσεγγίσεις για την ενδοοικογενειακή βία, η μελέτη για τη φαινομενολογία της βίας αυτής καταδεικνύει τη συχνότητα, τη συστηματικότητα και την πολυπλοκότητα της κακοποίησης των γυναικών¹⁰¹ και η αναζήτηση και ερμηνεία των παραγόντων που την

⁹⁷ Carlson, B., (1984), "Causes and Maintenance of Domestic Violence: An Ecological Analysis", *Social Service Review*, Vol. 58, No. 4, (569-587), (σελ. 570)

⁹⁸ Sokoloff, N.J. και Dupont, I., (2005), "Domestic Violence at the Intersections of Race, Class, and Gender: Challenges and Contributions to Understanding Violence against Marginalized Women in Diverse Communities", *Violence against Women*, 11, (38-64), (σελ. 45)

⁹⁹ Δήμου, Μ., (2020), *Η γυναίκα Ρομά και η Σιωπηρή Βία. Στο Στάγκος, Π. και Χαραμαρά, Ε. (επιμ.) Έμφυλες Ανισότητες και δικαιώματα των γυναικών στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ 125-128)

¹⁰⁰ Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. & Lozano, R. (eds.), (2002), *ό.π.*, (σελ. 123 επ.)

¹⁰¹ Παπαγιαννοπούλου Μ., (2008), «Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών: Πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα του ΚΕΘΙ», στο: Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ., Κατσίκη, Γ. & ΜαρτικιάνΓαξεριάν, Μπ. (επιμ.), *Ενδοοικογενειακή βία. Διεπιστημονική προσέγγιση στην πρόληψη και την αντιμετώπιση*, Συμβούλιο Επιμόρφωσης στην Κοινωνική Εργασία, Αθήνα: ΑΩ εκδόσεις, σελ. 119-135

προκαλούν αποτελεί μία ατέρμονη και επίπονη διαδικασία από την επιστημονική κοινότητα και δεν εξαντλείται σε καμία περίπτωση στην παρούσα μελέτη.

1.4 Ο Ρόλος της Αστυνομίας στην Αντιμετώπιση της Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης

Σε όλες τις κοινωνίες διαχρονικά αναπτύσσεται ένα σύστημα κοινωνικού ελέγχου που είναι επιφορτισμένο με το να ορίζει πρωτίστως το τι είναι έγκλημα και στη συνέχεια να αναπτύσσει τρόπους και μεθόδους αντιμετώπισής του. Αυτή η διαδικασία αποτυπώνει σε συμβολικό επίπεδο μία αέναη μάχη δυνάμεων και εξουσίας μέσα στο κοινωνικό πεδίο, για την επικράτηση συγκεκριμένων ορισμών και κατευθύνσεων έναντι άλλων αναφορικά με την εγκληματοποίηση συγκεκριμένων συμπεριφορών και την καταστολή τους.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και η ενδοοικογενειακή κακοποίηση αποτελεί ένα φαινόμενο ενταγμένο μέσα σε μία κοινωνία η οποία προσπαθεί να το ελέγξει και να το περιορίσει μέσω του συστήματος κοινωνικού ελέγχου που έχει αναπτύξει. Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος διακρίνεται στον άτυπο (στον οποίο εντάσσονται όλες οι μορφές ελέγχου που ασκεί το στενό κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου λ.χ. οικογενειακό, φιλικό, εργασιακό) και στον τυπικό (ο οποίος συμπεριλαμβάνει τους επίσημους φορείς του κράτους που μεριμνούν για την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου όπως η αστυνομία, τα δικαστήρια κλπ.). Εστιάζοντας πρωτίστως στον άτυπο κοινωνικό έλεγχο, είναι χαρακτηριστικό πως οι γυναίκες προτιμούν ν' αναζητήσουν βοήθεια από το άμεσο περιβάλλον τους, παρά να απευθυνθούν στους επίσημους φορείς για ν' αντιμετωπίσουν την κακοποίηση¹⁰². Αυτό αποδεικνύει ότι, παρά τις προσπάθειες του κράτους για ποιοτική και ποσοτική διεύρυνση των μηχανισμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου κατά τις τελευταίες δεκαετίες¹⁰³, ο ίδιος ο έλεγχος κρίνεται αδύναμος στην αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας.

Ένας βασικός λόγος για τον οποίο η ενδοοικογενειακή βία τοποθετείται πέρα κι έξω από τη σφαίρα του δημόσιου ελέγχου είναι ακριβώς η αντίληψη ότι ανήκει στην ιδιωτική σφαίρα του ατόμου¹⁰⁴ και άρα καθίσταται αθέατη και δυσπρόσιτη από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου.

¹⁰² Kaukinen, C., (2004), "The Help-Seeking Strategies of Female Violent-Crime Victims", *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 19, no 9, (967-990), (σελ. 968)

¹⁰³ Fineman, M. και Mykitiuk, R., (1994), *The Public Nature of Private Violence*, London: Routledge, (σελ. 45)

¹⁰⁴ Fineman, M. και Mykitiuk, R., (1994), ό.π., (σελ. 44)

Σύμφωνα με τον Γατσά, επικρατεί η κοινωνική αντίληψη ότι η βία στην οικογένεια είναι μια προσωπική υπόθεση η οποία δεν πρέπει να κοινοποιείται και να συζητιέται, καθώς αυτό θα επιφέρει το στιγματισμό τόσο για το ίδιο το θύμα όσο και για τον δράστη¹⁰⁵. Έρευνα καταδεικνύει ότι οι γυναίκες που έχουν πέσει θύματα βίας από το σύντροφο τους είναι 16 φορές λιγότερο πιθανό να καταγγείλουν το περιστατικό σε σχέση με το να καταγγείλουν θυματοποίηση από άγνωστο δράστη¹⁰⁶. Η απροθυμία καταγγελιών συνδέεται με πολλούς παράγοντες, όπως είναι η αντιμετώπιση που δέχονται τα θύματα από το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και ειδικότερα από τα όργανα της αστυνομίας. Συχνά διαπιστώνεται ένα χάσμα μεταξύ των υποχρεώσεων που ορίζει ο νόμος και της συμπεριφοράς των αστυνομικών στο πεδίο¹⁰⁷. Αν και οι αστυνομικοί θα πρέπει να αντιμετωπίζουν όλους τους πολίτες ανεξαιρέτως, με ακεραιότητα και αμεροληψία ως βασικοί εκπρόσωποι ένα κράτος δικαίου, εντούτοις τα θύματα δεν λαμβάνουν πάντα την ίδια μεταχείριση. Όπως υποστηρίζει η Johnson σε θύματα τα οποία βρίσκονται υπό την επήρεια αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών, που έχουν εμπλακεί στο παρελθόν σε κάποιο έγκλημα, που δεν μιλούν τη γλώσσα ή προέρχονται από ασταθές οικογενειακό περιβάλλον είναι λιγότερο πιθανό οι αστυνομικοί να παρέμβουν για ν' ανακόψουν την κακοποίηση που υφίσταντο¹⁰⁸. Έτσι η στάση που κρατούν οι αστυνομικοί απέναντι στα θύματα φαίνεται να συσχετίζεται άμεσα με την ικανοποίηση των ιδίων των θυμάτων και τη μελλοντική καταγγελία μίας κακοποίησης. Φαίνεται δηλαδή πως η έλλειψη επαρκούς παροχής βοήθειας από την αστυνομία είναι ένας σημαντικός παράγοντας επιστροφής και παραμονής του ατόμου στην κακοποιητική σχέση. Αυτό συμβαίνει επειδή οι μηχανισμοί του επίσημου κοινωνικού ελέγχου λειτουργούν κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο δράστης να μην απομακρύνεται ουσιαστικά από το θύμα και άρα το τελευταίο να είναι απροστάτευτο σε μία ενδεχόμενη ποιοτική και ποσοτική κλιμάκωση της βίας που έχει προκύψει από την ίδια την καταγγελία¹⁰⁹. Αυτό επιβεβαιώνεται ερευνητικά και από τις Τσίγκανου, Κάββουρα και συνεργάτες, οι οποίες διαπίστωσαν την «ανεπαρκή ενημέρωση των αστυνομικών υπαλλήλων για τις εξελίξεις, την έλλειψη

¹⁰⁵ Γατσάς, Β., (2008), *Σωματική Κακοποίηση Γυναικών από το Σύντροφό τους και η Αντιμετώπιση του Φαινομένου από την Αστυνομία* (διδασκαρική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, (σελ. 75)

¹⁰⁶ Akers, C. & Kaukinen, C., (2009), "The Police Reporting Behavior of Intimate Partner Violence Victims", *Family Violence*, 24, (159-171), (σελ. 159)

¹⁰⁷ Tankebe, J., (2013), "Viewing Things Differently: The Dimensions of Public Perceptions of Police Legitimacy", *Criminology*, Vol. 51, (103- 135), (σελ. 109)

¹⁰⁸ Johnson, I., (2007), "Victims' perceptions of police response to domestic violence incidents", *Journal of Criminal Justice*, 35, (498-510), (σελ. 501)

¹⁰⁹ Johnson, I., (2007), ό.π., (σελ. 507)

ευαισθητοποίησης [...] την ελλιπή ενημέρωση σε σχέση με νομοθετικές αλλαγές, την ανάγκη εκπαίδευσης της ΕΛ.ΑΣ., τη μη εξοικείωση του δικαστικού κλάδου με ζητήματα έμφυλης βίας, την ανάγκη αναθεώρησης του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης λόγω προβλημάτων εφαρμογής στην πράξη και συνεργασίας των αρμόδιων αρχών κλπ.¹¹⁰».

Ολοκληρώνοντας, φαίνεται αφενός πως ο σκληρός πυρήνας του συστήματος κοινωνικού ελέγχου που είναι το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης επιδεικνύει σημαντικά βήματα προς την καταπολέμηση του φαινομένου αφετέρου όμως τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της ενδοοικογενειακής κακοποίησης είναι τέτοια που χρήζουν μεγαλύτερης προσπάθειας από πλευράς του κράτους και ειδικότερα της αστυνομίας, ο ρόλος της οποίας είναι καθοριστικός τόσο στην πρόληψη όσο και στην καταστολή της βίας, μειώνοντας σημαντικά τις επιπτώσεις που αυτή επιφέρει στα θύματα.

1.5 Επιπτώσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας στα Θύματα

Η ενδοοικογενειακή βία παραμένει τις περισσότερες φορές στην αφανή εγκληματικότητα για διάφορους λόγους, ένας εκ των οποίων είναι το γεγονός ότι οι συνέπειες που επιφέρει δεν είναι πάντοτε φανερές, ούτε διαπιστώνονται μέσω απτών αποδείξεων ή εξωτερικών τραυμάτων στο θύμα¹¹¹. Οι συνέπειες λοιπόν της ενδοοικογενειακής βίας διαφοροποιούνται αναλόγως το χρόνο κατά τον οποίο εμφανίζονται, τη διάρκεια τους και τελικώς τον αντίκτυπο που έχουν τόσο στο άμεσο θύμα αλλά και έμμεσα σε άλλα άτομα που συσχετίζονται με αυτό.

Οι μορφές της βίας συχνά λειτουργούν ως προσδιοριστικοί παράγοντες των συνεπειών που επιφέρουν στα θύματα, είτε αυτές είναι άμεσες, όπως συμβαίνει στην άσκηση σωματικής κακοποίησης, (σωματικοί τραυματισμοί, γυναικοκτονίες κα.) είτε έμμεσες όπως είναι η εκδήλωση χρόνιων προβλημάτων (χρόνιοι σωματικοί πόνοι, πρόκληση μόνιμης βλάβης ή αναπηρίας¹¹²). Ακόμη για τον αντίκτυπο που έχει η βία στη ψυχική υγεία των θυμάτων, αυτός διαμορφώνεται από το είδος και την ένταση με την οποία αυτή η βία λαμβάνει χώρα. Για παράδειγμα, η σεξουαλική και συναισθηματική κακοποίηση έχει αποδειχτεί ότι επιφέρει

¹¹⁰ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ. 190)

¹¹¹ Βαγιανού, Β. και Τζάνη, Δ., (Οκτώβριος, 2017), ό.π.

¹¹² Alhabib, S., Nur, U. και Jones, R., (2010), Domestic Violence Against Women: Systematic Review of Prevalence Studies, *Journal of Family Violence*, vol. 25, (369–382), (σελ. 370)

συμπτώματα κατάθλιψης και μετατραυματικού στρες (Post Traumatic Stress Disorder)¹¹³ ενώ μπορεί να αναπτυχθεί αυτοκτονικός ιδεασμός στο θύμα ή/και να οδηγηθεί στη συστηματική κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών για ν' ανταπεξέλθει τη βία¹¹⁴.

Σε οικονομικό επίπεδο, οι επιπτώσεις της βίας έχουν δύο κατευθύνσεις. Μία οπτική που δεν εξετάζεται συχνά από τη βιβλιογραφία αφορά στην οικονομική επιβάρυνση του ίδιου του θύματος για την ιατροφαρμακευτική του περίθαλψη¹¹⁵ ή την επίσκεψη σε νομικούς για την καταγγελία του δράστη. Όπως είναι φυσικό θύματα προερχόμενα από τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα δεν έχουν πάντοτε την οικονομική ευχέρεια για τέτοιες δαπάνες, έχοντας ως απότοκο η οικονομική τους κατάσταση να λειτουργεί επιβαρυντικά στην διατήρηση της κακοποίησης που βιώνουν. Ακόμη, η οικονομική καταστροφή του θύματος, επέρχεται κι από την εκμετάλλευση που ασκεί ο δράστης στους οικονομικούς πόρους του πρώτου. Αυτή λαμβάνει χώρα είτε με άμεσο τρόπο, ελέγχοντας τα χρήματα του θύματος¹¹⁶ είτε με έμμεσο, όταν το θύμα έχει χαμηλές επιδόσεις στη δουλειά του και κινδυνεύει με απόλυση¹¹⁷. Ειδικότερα για τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, η ενδοοικογενειακή βία λειτουργεί ως τροχοπέδη στην ουσιαστική ενσωμάτωσή τους στη χώρα υποδοχής, καθώς σε πολλές περιπτώσεις συνδυαστικά με τη βία, στις γυναίκες-θύματα απαγορεύεται το δικαίωμα στην εργασία και στην εκπαίδευση¹¹⁸.

Επιπροσθέτως, ένα εξίσου σημαντικό ζήτημα στο οποίο επιδρά η ενδοοικογενειακή βία αφορά στα έμμεσα θύματα, όπως είναι άλλοι συγγενείς και ειδικότερα τα παιδιά που βρίσκονται μέσα στην οικία. Από τη μία, η βία μπορεί να εστιάζεται στη συναισθηματική χειραγώγηση του γονέα-δράστη προς το γονέα-θύμα και το μέσο να είναι τα παιδιά, και πραγματώνεται είτε ως κίνδυνος απώλειάς τους με τη διεκδίκηση της επιμέλειας, είτε ως άμεσο πατρωνάρισμα του παιδιού με αποτέλεσμα την αποξένωση από το γονέα¹¹⁹. Από την άλλη, αν και η βία μπορεί να μην στρέφεται σε βάρος του ίδιου του παιδιού, ωστόσο αυτό είναι έμμεσος αποδέκτης με το να είναι αυτόπτης ή αυτήκοος μάρτυρας, έχοντας ως αποτέλεσμα, να βιώνει και το ίδιο τις

¹¹³ Carter-Snell, C., & Jakubec, S., (2013), "Exploring Influences on Mental Health After Interpersonal Violence Against Women", *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 1, (72–99), (σελ. 82)

¹¹⁴ Sullivan, C., (2018), "Understanding How Domestic Violence Support Services Promote Survivor Well-being: A Conceptual Model", *Journal of Family Violence*, vol. 33, (123–131), (σελ. 123)

¹¹⁵ Alhabib, S., Nur, U. και Jones, R., (2010), ό.π., (σελ. 370)

¹¹⁶ Φατούρου, Ι., (2008), ό.π., (σελ. 195)

¹¹⁷ Sullivan, C., (2018), ό.π., (σελ. 123)

¹¹⁸ Σκλάβου, Κ., (2008), ό.π., (σελ. 573)

¹¹⁹ Φατούρου, Ι., (2008), ό.π., (σελ. 200 επ.)

συνέπειες της ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που ζουν σ' ένα ταραχώδες οικογενειακό περιβάλλον έρχονται αντιμέτωπα με τον κίνδυνο έκθεσης σε τραυματικά γεγονότα, παραμέλησης, άμεσης θυματοποίησης ή και απώλειας των γονέων τους¹²⁰. Το γενικότερο ταραχώδες αυτό κλίμα, δε βοηθάει στην ανάπτυξη υγιών σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας έχοντας ως συνέπεια να απειλείται η ευημερία και η ομαλή ανάπτυξη των παιδιών και σε μελλοντικό χρόνο να ενισχύεται η πιθανότητα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από το ίδιο το παιδί¹²¹.

Η θεωρία διατήρησης πόρων (conservation of resources) εξηγεί λοιπόν γιατί το θύμα συχνά μένει σε μία κακοποιητική σχέση, καθώς συνδυαστικά με τη βία που υπόκειται, η απομάκρυνσή του από αυτή θα σήμαινε ότι θα έπρεπε να θυσιάσει πολλά παραπάνω από την ίδια τη σχέση (όπως την οικονομική ασφάλεια, το φιλικό του περιβάλλον ή της σχέσεις του με τ' ανήλικα τέκνα του)¹²². Επομένως τα θύματα πολλές φορές μένουν σε αυτές τις σχέσεις αξιολογώντας και κρίνοντας τι είναι πιο σημαντικό γι' αυτά διαφυλάσσοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την πρόσβαση σε ορισμένους «πόρους» που τους προσφέρει αυτή η σχέση, η έλλειψη των οποίων θα σήμαινε ταυτόχρονα έλλειψη αυτοαποτελεσματικότητας και επιβίωσης σε άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής.

¹²⁰ Παπαμιχαήλ, Σ., (2008), Οι συνέπειες της έκθεσης των παιδιών στην ενδοοικογενειακή βία: σύγχρονοι προβληματισμοί και τάσεις στην εγκληματολογική έρευνα και την αντεγκληματική πολιτική. Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ.461-471), (σελ. 464)

¹²¹ Παπαμιχαήλ, Σ., (2008), ό.π., 465 επ.)

¹²² Sullivan, C., (2018), ό.π., (σελ. 125)

ΜΕΡΟΣ Β΄

2.1 Μία Εμπειρική Διερεύνηση της Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης των Γυναικών στην Ελλάδα, μέσω Βιογραφικών Συνεντεύξεων

Όπως διαπιστώθηκε και παραπάνω, ενώ η βία μέσα στις ερωτικές σχέσεις μεταξύ δύο συντρόφων μπορεί να στοχεύσει εξίσου και τους άνδρες, εντούτοις στην ενδοοικογενειακή κακοποίηση η παράμετρος του φύλου αναδεικνύεται καθοριστικός παράγοντας των κοινωνικών σχέσεων, των αλληλοδράσεων και αλληλοεξαρτήσεων μεταξύ των φύλων και κυρίως των σχέσεων εξουσίας και εκμετάλλευσης που αναπτύσσονται μέσα στην οικία. Τα ερευνητικά δεδομένα τόσο για τη χώρα μας όσο και διεθνώς καταμαρτυρούν μία πραγματικότητα, στην οποία οι γυναίκες γίνονται συχνά αποδέκτες βίας μέσα στην οικογένειά τους. Στον περικλειστο χώρο του οίκου, στον οποίο θα έπρεπε να αναπτύσσονται συντροφικά και στοργικά συναισθήματα μεταξύ των μελών του, τελικά βιώνονται τραυματικές εμπειρίες καθοριστικές για την πορεία ζωής αυτών των γυναικών που συμπυκνώνονται σε περιστατικά βίας, αυθαιρεσίας, διακρίσεων, αδικίας σε βάρος τους απλώς και μόνο επειδή έτυχε να γεννηθούν γυναίκες¹²³. Κι ενώ οι ερευνητικές προσπάθειες καταγραφής αυτών των περιστατικών ενδοοικογενειακής κακοποίησης των γυναικών είναι συχνές, τελικά παρατηρείται ότι είτε είναι αποσπασματικές με συνέπεια να μην αποκαλύπτεται ο μεγάλος σκοτεινός αριθμός που πλήττει αυτόν τον πληθυσμό, είτε εστιάζουν μονάχα στα ποσοτικά στοιχεία του φαινομένου, παραγνωρίζοντας τις ποιοτικές του προεκτάσεις και τις ιδιαίτερες συνθήκες, συναισθήματα, σκέψεις που διαμορφώνονται σε κάθε γυναίκα που βιώνει την κακοποίηση μέσα στην οικία της. Στο πλαίσιο αυτό, αποφασίστηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία, να δοθεί το βήμα στις γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης να αφηγηθούν τις εμπειρίες τους και την πορεία ζωής τους πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την κακοποίηση. Για το λόγο αυτό, η επιλογή μίας ποιοτικής μεθόδου, φάνηκε προσφορότερη για τη διερεύνηση και την ανάγνωση ενός φαινομένου σχετικά αδιευκρίνιστου, φέρνοντας στο επίκεντρο τη μοναδική εμπειρία κάθε γυναίκας που μίλησε για τον βίο της.

¹²³ Μάτσα, Κ., (2013), *Ταπείνωση και Ντροπή*. Γυναίκες τοξικομανείς. Αθήνα: εκδ. Άγρα, (σελ. 26-7). Όπως ανακτήθηκε από το Τσίγκανου, Ι., (2020), *Βιωμένη εμπειρία και τροχιές ζωής ουσιοεξαρτημένων γυναικών στην Ελλάδα της κρίσης. Μια προκαταρκτική εμπειρική διερεύνηση*, (σελ. 120). Στο Τσίγκανου, Ι., Τσατσαρώνη, Χ., Καρακούλα, Π. και Κίτσιου, Α. (επιμ.), *Όψεις ουσιοεξάρτησης στην Ελλάδα της κρίσης*. Αθήνα: εκδ. ΕΚΚΕ

Επιπλέον η επιλογή κι η επικέντρωση της ερευνητικής προσοχής στον πληθυσμό των γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής κακοποίησης από τους άνδρες συντρόφους ή συζύγους τους, έγινε για δύο βασικούς λόγους. Αφενός η εστίαση σε αυτόν τον πληθυσμό αφορά σε μία προσπάθεια κατανόησης του αόρατου εγκλήματος της ενδοοικογενειακής κακοποίησης, το οποίο ιδιαίτερα από την περίοδο της πανδημίας και των συνεχών κατ' οίκον εγκλεισμών για την προστασία κατά του Covid-19 κι έπειτα, εκτοξεύτηκε στα ύψη τόσο στην αποτύπωσή του στις επίσημες στατιστικές όσο και στην κάλυψη του φαινομένου από το χώρο της ειδησεογραφίας. Αφετέρου, ενώ η ενδοοικογενειακή βία δεν περιορίζεται μονάχα στις συντροφικές σχέσεις ετερόφυλων ζευγαριών για λόγους οικονομίας και χρόνου στην παρούσα διπλωματική εργασία, δεν αναπτύσσονται άλλες μορφές ενδοοικογενειακής κακοποίησης που θα ήταν εξίσου ενδιαφέρουσες προς μελέτη, όπως η βία που δέχονται οι ηλικιωμένοι γονείς από τα παιδιά τους ή η βία που παρατηρείται στις ΛΟΑΤΚΙΑ¹²⁴ συντροφικές σχέσεις. Τελικά, ο κεντρικός στόχος της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας συμπυκνώνεται στην αποτύπωση των βιωμένων εμπειριών των γυναικών αυτών και στην κατανόηση του πώς και εάν διαβλέπουν οι ίδιες τη θυματοποίησή τους αλλά και γενικότερα το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης μέσα στην κοινωνία.

2.1.1 Μεθοδολογία της Έρευνας

Η βέλτιστη μέθοδος που θα παρείχε όσο το δυνατόν πληρέστερο ερευνητικό υλικό για την κατανόηση των ζητημάτων που άπτονται της ενδοοικογενειακής κακοποίησης όπως τέθηκαν παραπάνω, κρίθηκε ότι αποτελούσε η ποιοτική έρευνα. Μάλιστα για να δοθεί το βήμα στις γυναίκες επιζώσες της ενδοοικογενειακής κακοποίησης να περιγράψουν τις εμπειρίες τους, θεωρήθηκε ότι το προσφορότερο εργαλείο γι' αυτήν την αποστολή αποτελούσε η βιογραφική συνέντευξη με έναν σχετικά ημι-δομημένο οδηγό συνέντευξης. Έτσι επιλέχθηκε η διεξαγωγή προσωπικών συνεντεύξεων σε βάθος, στη βάση ενός κοινού οδηγού για όλες τις ερωτώμενες, χωρίς αυτό ν' αποτελεί τροχοπέδη στην παρεκτροπή του λόγου των ερωτώμενων και στην ανάπτυξη κι άλλων -σχετικών- θεμάτων της ζωής των γυναικών, που μπορεί να μην συμπεριλαμβάνονταν στον οδηγό αλλά να ήταν κρίσιμα για την ανάδειξη της μοναδικότητας της εμπειρίας ζωής κάθε μίας γυναίκας. Παραδείγματος χάριν, αναλύθηκαν και θέματα όπως η σχέση των γυναικών με τους γονείς τους, οι εμπειρίες με άλλους

¹²⁴ Για τον όρο του ΛΟΑΤΚΙΑ βλ. σχετικά <https://parallaximag.gr/esy-xereis-ti-sosti-orologia-gia-ti-loatki-koinotita-143553> (10/09/2022)

ερωτικούς συντρόφους μετά την απομάκρυνση από την κακοποίηση, οι φίλίες με άλλες γυναίκες, το συλλογικό τραύμα κλπ. Παρ' όλα αυτά ο βασικός κορμός του οδηγού συνέντευξης ήταν πρωταρχικό μέλημα να είναι κοινός σε όλες τις συνεντεύξεις, καθώς έτσι θα πραγματοποιούνταν μια σχετική ομογενοποίηση της ερευνητικής διαδικασίας και των δεδομένων που θα προέκυπταν από αυτή, ώστε αυτά να είναι συγκρίσιμα και να διαπιστωθούν τυχόν ομοιότητες και διαφορές, ωστόσο είναι σημαντικό να λεχθεί πως σε καμία περίπτωση ο οδηγός δεν αποσκοπούσε στη διατύπωση γενικεύσεων είτε ανάμεσα στον ερευνητικό είτε ανάμεσα στο γενικό πληθυσμό.

Η ανάγκη δόμησης ενός οδηγού συνέντευξης ήταν προαπαιτούμενη για να διασφαλιστεί σε κάθε περίπτωση ο ίδιος βαθμός παρέμβασης της ερευνήτριας στην ανακλητική πορεία μνήμης των υποκειμένων της έρευνας. Έτσι η προσωπική συνέντευξη προσέφερε ένα ευρύ πλαίσιο αφηγηματικής προσέγγισης και προοπτικής στην ερευνητική διαδικασία, αφήνοντας τα υποκείμενα της έρευνας ελεύθερα να αφηγηθούν όπως αυτά ορίζουν την πορεία της ζωής τους, χωρίς χωροχρονικούς περιορισμούς, με όποια σειρά επιθυμούσαν, με το κέντρο βάρους να δίνεται βέβαια στη θυματοποίησή τους. Ο στόχος -και το ενδιαφέρον- σε αυτή τη διαδικασία αποτέλεσε η ερμηνεία που έδιναν οι ίδιες οι ερωτώμενες στις σημαντικές στιγμές της ζωής τους υπό το πρίσμα της κακοποίησης που υπέστησαν. Ουσιαστικά πρόκειται για τη διαλεκτική που αναπτύσσεται από τη συνένωση των εμπειριών των γυναικών και της βίας και μετουσιώνεται σε σχεσιακή αλληλεξάρτηση ανάμεσα σε αυτά τα δύο. Σύμφωνα με την Τσίγκανου «η υιοθέτηση ενός περισσότερο ή λιγότερο δομημένου οδηγού συνέντευξης περιορίζει τις πιθανότητες μεθοδολογικών ολισθημάτων κατά την ερευνητική διαδικασία της συνέντευξης, όπως ενδεικτικά απροσδόκητη χαλάρωση της συνέντευξης, αλληλοδραστική καθοδήγηση ερευνητών και ερευνώμενων, συναισθηματική και ψυχολογικοί κίνδυνοι κ.λπ.¹²⁵».

Τέλος αξίζει ν' αναφερθεί εδώ, πως το γεγονός ότι τόσο η ερευνήτρια όσο και οι ερωτώμενες ήταν γυναίκες διευκόλυνε τη διαδικασία του «ανοίγματος» και του μοιράσματος του τραύματος και των εμπειριών ζωής. Διακινδυνεύεται ο ισχυρισμός μάλιστα, πως οι ερωτώμενες ένιωθαν αρκετά ασφαλείς να μιλήσουν ανοικτά καθ' όλη τη διάρκεια της προσωπικής συνέντευξης εφόσον καθ' ομολογία των ίδιων εμπιστεύθηκαν μυστικά, απόκρυφες σκέψεις και προβληματισμούς που όπως αποκάλυψαν δεν είχαν μοιραστεί

¹²⁵ Τσίγκανου, Ι., (2020), ό.π., (σελ. 78)

προηγουμένως με κανέναν άλλο άτομο, τα οποία με σεβασμό θα παρουσιασθούν εδώ προστατεύοντας ασφαλώς την ανωνυμία και την ταυτότητα της κάθε συμμετέχουσας.

2.1.2 Περιορισμοί και Εμπόδια της Ερευνητικής Διαδικασίας

Ο βασικότερος και πιο ουσιαστικός περιορισμός που είναι σημαντικός να διατυπωθεί εδώ, αποτελεί η απουσία ερευνητών από διάφορα επιστημονικά πεδία τόσο στη συλλογή όσο και στην επεξεργασία του ερευνητικού υλικού, έχοντας ως αποτέλεσμα την έλλειψη τριγωνισμού στην παρούσα έρευνα. Δεδομένου ότι πρόκειται για διπλωματική εργασία και αποτελεί πόνημα της γράφουσας, εκλείπει η δι-υποκειμενική ανάλυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Η γράφουσα εκκινεί επομένως από την παραδοχή ότι πρόκειται για μια μονομερή ανάλυση των δεδομένων έχοντας ως αποτέλεσμα την παρείσφρηση του υποκειμενισμού αναφορικά με τα πορίσματα της έρευνας.

Ακόμη ένας σημαντικός περιορισμός έγκειται στο γεγονός ότι η έρευνα στο σύνολό της υποστηρίχθηκε εξ' ολοκλήρου από τη γράφουσα με εξαιρετικούς χρονικούς και οικονομικούς περιορισμούς. Αυτό συνεπάγεται μικρό ερευνητικό πληθυσμό, και περιορισμένο χρονικό διάστημα για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Αναφορικά με την αναζήτηση του ίδιου του πληθυσμού, σημειώνεται ακόμη ένας περιορισμός καθώς η συμβολή και η συνεργασία φορέων που έρχονται σε επαφή με γυναίκες επιζώσες ενδοοικογενειακής κακοποίησης, κατέστη αδύνατη ή εξαιρετικά χρονοβόρα, δεδομένων των τυπικών διαδικασιών που έπρεπε να ληφθούν υπ' όψιν. Έτσι για την προσπέλαση αυτού του εμποδίου, η εναλλακτική που χρησιμοποιήθηκε και τελικά φάνηκε πιο αποτελεσματική, ήταν η δημοσίευση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μίας πρόσκλησης που απευθυνόταν σε γυναίκες για τη συμμετοχή τους στην έρευνα. Αυτό το μέσο από τη μία εξασφάλιζε αμεσότητα μεταξύ της ερευνήτριας και των υποκειμένων της έρευνας που επικοινωνούσαν απ' ευθείας μεταξύ τους, από την άλλη ωστόσο ελλόχευε τον κίνδυνο της υπαναχώρησης των γυναικών που αρχικώς είχαν συμφωνήσει να συμμετέχουν, λόγω αβεβαιότητας ή ανασφάλειας τους. Κι ενώ ως αρχικός στόχος τέθηκε η πραγματοποίηση δέκα συνεντεύξεων, αυτό κατέστη τελικά αδύνατο έχοντας ως αποτέλεσμα τις ολοκληρωμένες συνεντεύξεις να είναι εννέα στο σύνολο.

Τέλος, δεδομένων τόσο των αντικειμενικών συνθήκων, με τη συνέχιση της πανδημίας του Covid-19, όσο και των ανασφαλειών ορισμένων ερωτώμενων γυναικών, κάποιες

συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης ενώ άλλες μέσα από την πλατφόρμα του skype, ενώ για τις ανάγκες της έρευνας, η ερευνήτρια μετακινούνταν ανάμεσα στο αστικό κέντρο της πρωτεύουσας και την επαρχία της Κρήτης, συγκεκριμένα του νομού Ηρακλείου. Οι διαφορές ήταν αισθητές μεταξύ της διαδικτυακής και της δια ζώσης επικοινωνίας καθώς στην πρώτη περίπτωση αυτή εμποδιζόταν από τους αντικειμενικούς περιορισμούς που έθετε το τεχνολογικό μέσο. Με άλλα λόγια, η παρουσία ηλεκτρονικού υπολογιστή, η πρόσβαση στο διαδίκτυο και η γνώση γύρω από τη λειτουργία τους ήταν απαραίτητες προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση της συνέντευξης κάτι που θα στερούσε από άτομα τεχνολογικά αναλφάβητα ή που δεν είχαν τη δυνατότητα χρήσης τεχνολογικού μέσου τη συμμετοχή τους διαδικασία, ένας αποκλεισμός απροσπέλαστος στην παρούσα μελέτη. Τελικώς η μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο μορφών επικοινωνίας διαπιστώθηκε στην ίδια την ποιότητα της συνέντευξης, η οποία ήταν αξιολογικά ανώτερη στη δια ζώσης επικοινωνία αφού επέτρεπε μία πιο ουσιαστική επαφή και σύνδεση της συνεντεύκτριας με τις ερωτώμενες φέροντας ως αποτέλεσμα ένα βαθύτερο πλούτο ερευνητικών δεδομένων σε αντιδιαστολή με τη διαδικτυακή επικοινωνία η οποία συχνά διαπιστωνόταν σχετικά αμήχανη και άνευρη. Συνολικά πιστεύεται ωστόσο πως και οι δύο μέθοδοι φάνηκαν εξαιρετικά χρήσιμες στην παραγωγή σημαντικών δεδομένων, χρήσιμων για την παρούσα ποιοτική διερεύνηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης.

2.1.3 Πληθυσμός της Έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη κατά τους μήνες Ιούνιο- Αύγουστο του 2022 με τη συμμετοχή εννέα (9) γυναικών ηλικίας 23 έως 81 ετών. Οι επτά (7) εξ αυτών βρίσκονται στην απόλυτα παραγωγική τους ηλικία ενώ οι δύο (2) έχουν ολοκληρώσει την ενεργό ηλικιακή τους δράση.

Ως προς τα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των συνεντευξιζόμενων, δύο (2) ερωτώμενες είναι διαζευγμένες και άλλες δύο (2) είναι χήρες. Και στις τέσσερις (4) αυτές γυναίκες η κακοποίηση έλαβε χώρα στο διάστημα του έγγαμου βίου τους . Για τις υπόλοιπες πέντε (5) γυναίκες, οι οποίες είναι άγαμες, η κακοποίηση έλαβε χώρα σε κάποια φάση της νεαρής ενήλικης ζωής τους, με έναν σύντροφο που διατηρούσαν ερωτικό δεσμό, η μία (1) μάλιστα συγκατοικούσε με το σύντρόφό της. Παράλληλα τρεις (3) από τις ερωτώμενες είναι μητέρες, μία (1) έχει δύο παιδιά, κι οι άλλες δύο (2) από τρία παιδιά η κάθε μία. Αναφορικά με τον τόπο διαμονής τους, οι τρεις (3) μένουν μόνιμα στην πρωτεύουσα, οι άλλες πέντε (5)

διαμένουν στην πόλη του Ηρακλείου Κρήτης ή στα περίχωρα και μία (1) διαμένει σε κάποιο χωριό των Ιωαννίνων.

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά απασχόλησης κι επαγγέλματος των ερωτώμενων γυναικών, δύο (2) εξ αυτών είναι συνταξιούχες, ενώ μία (1) είναι άνεργη. Οι υπόλοιπες 6 εργάζονται, οι πέντε (5) ως ιδιωτικές υπάλληλοι και μία (1) ως έμπορος.

Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο, όλες έχουν ολοκληρώσει την πρώτη υποχρεωτική βαθμίδα εκπαίδευσης. Μία (1) εκ των γυναικών είναι απόφοιτη Δημοτικού, και τρεις (3) είναι απόφοιτες Λυκείου, εκ των οποίων μία (1) είναι και απόφοιτη ΙΕΚ. Οι υπόλοιπες πέντε (5) είναι απόφοιτες ΑΕΙ, από τις οποίες οι δύο (2) ολοκληρώνουν αυτήν την περίοδο τις Μεταπτυχιακές τους σπουδές.

Τα συγκεκριμένα δεδομένα του πληθυσμού των γυναικών της έρευνας επιτρέπουν τη διατύπωση ορισμένων ασφαλών συμπερασμάτων: αρχικά η κακοποίηση είναι δυνατή να συμβεί σε διάφορες φάσεις ή ηλικίες της ζωής των γυναικών, να είναι στιγμιαία ή εξακολουθητική, να λαμβάνει χώρα τόσο εντός όσο κι εκτός του γάμου και να συμβαίνει εξίσου σε γυναίκες που διαβιούν στα μεγάλα αστικά κέντρα όσο και σ' εκείνες που κατοικούν σε επαρχιακά μέρη της χώρας. Επιπλέον είναι σημαντικό να λεχθεί ότι ο πληθυσμός στο μεγαλύτερο τμήμα του βρίσκεται σε ένα αρκετά ικανοποιητικό εκπαιδευτικό επίπεδο, καθώς επίσης αναφορικά με την απασχόληση είναι εξίσου σημαντικό το γεγονός ότι σχεδόν εξ' ολοκλήρου οι γυναίκες αυτές εργάζονταν ή εργάστηκαν στη ζωή τους. Επιχειρείται εδώ λοιπόν η υπόθεση ότι τόσο η εκπαίδευση όσο και η εργασία αποτελούν δύο παραμέτρους που ενισχύουν τη χειραφέτηση και ενδυνάμωση των γυναικών και σύμφωνα με τη βιβλιογραφία θα λειτουργούσαν ανασταλτικά στη θυματοποίηση τους από τους συντρόφους τους. Ωστόσο τα ευρήματά μας, όπως θα δειχθεί κατωτέρω, δε φαίνεται να επιβεβαιώνουν αυτόν τον ισχυρισμό. Αντιθέτως διαπιστώνεται πως παρά την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας και το καλό μορφωτικό τους επίπεδο, αυτές παραμένουν ευάλωτες απέναντι στη ενδοοικογενειακή κακοποίηση. Επιπλέον αξίζει να λεχθεί εδώ, πως ο γυναικείος πληθυσμός της έρευνας που χρησιμοποιήθηκε είναι σχετικά συμπαγής και ομοιόμορφος ως προς τα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του, ενώ δυστυχώς δεν εκπροσωπούνται γυναίκες Ρομά, ΑμεΑ, μετανάστριες, τρανς κ.α., η ταυτότητα των οποίων χαρακτηρίζεται από έντονη κοινωνική ευαλωτότητα και στιγματισμό και θα ήταν σημαντικό

να μελετηθεί το πως αυτές οι γυναίκες αντιμετωπίζουν τη θυματοποίησή τους συνδυαστικά με τους άλλους κοινωνικούς αποκλεισμούς που απορρέουν από την πολλαπλή τους ταυτότητα και την απουσία ορατότητάς τους μέσα στην κοινωνία. Έτσι φαίνεται πως οι γυναίκες του πληθυσμού της παρούσας έρευνας κατέχουν μία σχετικά ενδιάμεση κατάσταση στην ιεραρχία της κοινωνικής ευαλωτότητας ανάμεσα στις γυναίκες που δεν έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή κακοποίηση και σε εκείνες που είναι αποδέκτες βίας και παράλληλα βιώνουν κι άλλους κοινωνικούς αποκλεισμούς.

2.2 Τα Κεντρικά Πορίσματα της Έρευνας

Κατόπιν συλλογής και απομαγνητοφώνησης ενός αρκετά μεγάλου όγκου, και ποσοτικά καθώς και ποιοτικά, ερευνητικού υλικού, στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν οι κεντρικές θεματικές γύρω από τις οποίες στρέφονται οι συνεντεύξεις των γυναικών. Οι ενότητες προέκυψαν από το υλικό της έρευνας και δεν αποτελούν προκατασκευασμένες εννοιολογικές κατηγοριοποιήσεις. Αναζητώντας εκείνα τα μελανά σημεία αναφοράς που σημάδεψαν τη ζωή των γυναικών, μέσα από τη διαδικασία των προσωπικών συνεντεύξεων, εντοπίστηκαν όλες εκείνες οι προσωπικές αναπαραστάσεις του παρελθόντος στο σήμερα, αποκαλύφθηκαν οι βιωμένες εμπειρίες και τα τραύματα, ενώ τελικά παρουσιάστηκαν οι σκέψεις, τα συναισθήματα, οι στάσεις και οι αντιλήψεις των γυναικών αυτών πάνω στην ενδοοικογενειακή κακοποίηση.

Ορίζοντας τη βία

Για τις γυναίκες ερωτώμενες, η βία μέσα στην οικία είναι μεγάλη υπόθεση. Υπάρχει γνώση γύρω από τις μορφές που μπορεί να λάβει η κακοποίηση και εξοικείωση γύρω από αυτές. Στις περισσότερες περιπτώσεις γίνονται αντιληπτές και οι μορφές βίας που δεν φέρουν εξωτερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα όπως σημάδια, αλλά βιώνονται ως ψυχικά τραύματα.

«Κάνω το διαχωρισμό του σωματική-ψυχολογική κακοποίηση...και ειδικά στη δική μου περίπτωση πραγματικά δεν βάζω το ένα πιο πάνω από το άλλο. Τα θεωρώ εξίσου ψυχοφθόρα ας πούμε! σίγουρα η σωματική, το λέει από μόνο του... χτυπήματα, μουνιές, περιορισμός της αναπνοής ας πούμε... ό,τι μπορεί να προκαλέσει πόνο τέλος πάντων αλλά και πράγματα που μπορεί να μην προκαλούν τόσο έντονο σωματικό πόνο τα θεωρώ εξίσου όπως έχω ακούσει περιπτώσεις για άτομα που τους βγάζανε τρίχες από τα μαλλιά... το να βιώνεις ακόμα και τον παραμικρό πόνο από το

άτομο με το οποίο είστε μαζί είναι εξίσου σοβαρό... και ψυχική κακοποίηση εννοείται προσβολές, υποτίμηση, εξευτελισμός»

«Ακόμα και πιο αθώα πράγματα όπως ας πούμε να προσπαθεί να προκαλεί τη ζήλεια σου. Γιατί θέλει ας πούμε να σε εκβιάσει συναισθηματικά. Κι αυτό το θεωρώ βία»

«Εν γνώσει το να προσπαθείς να χειραγωγήσεις το σύντροφό σου ή τα παιδιά σου.. γιατί περιλαμβάνει και τη σχέση γονέα και παιδιού.. εννοείται ότι μία πιο ακραία μορφή είναι η σωματική κακοποίηση γιατί κατά τη γνώμη μου προηγείται η ψυχολογική ή λεκτική και μετά ακολουθεί κι η σωματική»

«Το να εξαρτάται μια γυναίκα οικονομικά από το σύζυγό της ή το δεσμό της εεε.. και εκμεταλλευόμενος αυτή τη συνθήκη ο άντρας της να της καθορίζει τη ζωή»

«Το να είσαι με έναν άνθρωπο πολύ αυταρχικό.. να σου στερεί τις ελευθερίες σου.. οποιασδήποτε φύσης..»

«κάτι άλλο που συνέβαινε σε εμένα στο γάμο μου ήταν το να με υποβιβάζει, να με υποτιμά μπροστά στα παιδιά... γεγονός που εμένα με στιγμάτισε πάρα πολύ και.. ένιωθα πολύ άσχημα μπροστά στα παιδιά μου».

Ωστόσο η βία δεν περιορίζεται μονάχα σε περιχαρακωμένους ορισμούς του ποινικού δικαίου, αλλά είναι πιο ευρεία και πολυποίκιλη στη σκέψη των υποκειμένων¹²⁶. Η αντίληψη της βίας δεν αφορά μονάχα στη βίαιη πράξη, σε μία φυσική κακοποίηση που δηλώνεται ρητά μέσα στο δεσμό. Αντιθέτως επεκτείνεται και σε άδηλες, υπόρρητες μορφές καταπίεσης που είναι περισσότερο «αισθητηριακές». Πολλές φορές οι γυναίκες αισθάνονται τη βία ενστικτωδώς, χωρίς να υπάρξει κάποια πράξη από την πλευρά του συντρόφου τους, είναι η ενέργεια που φέρει η εκάστοτε ατμόσφαιρα και οι περιγραφές τους είναι εξίσου αφαιρετικές για να εξηγήσουν πως ζουν μέσα στην κακοποίηση.

«Είναι ο ωκεανός μέσα στον οποίο ζεις»

«Οποιαδήποτε πράξη περιρρέουσα στην ατμόσφαιρα...που αφήνει τραύματα δυσκολεύει την κατάσταση και γενικά σε κάνει να μη νιώθεις ασφαλής μέσα στο χώρο σου»

¹²⁶ Fernandez, M., (2006), Cultural Beliefs and Domestic Violence, *Annals of the New York Academy of Sciences*, vol. 10877, (σελ. 250-260), (σελ. 252 επ.)

«Είναι κακοποίηση το gaslighting, η συνεχής αμφισβήτηση «αχ αυτό δεν το κάνεις καλά, πως το κάνεις έτσι αυτό το πράγμα, θα μπορούσες να το κάνεις καλύτερα», η εκμετάλλευση γενικά της ενέργειας. Μία κάθετη σχέση που το ένα άτομο παρέχει συνεχώς ενέργεια και το άλλο συνεχώς παίρνει»

«Μπορεί να είναι οποιουδήποτε είδους κακοποίηση...γενικώς ο βιασμός της προσωπικότητας του άλλου»

«Το άγχος που νιώθεις στο στομάχι σου, αυτός ο φόβος που νιώθεις για το σύντροφό σου, ότι κάποιες ανάγκες και επιθυμίες σου δεν είναι σωστές, δεν είναι έγκυρες, κι ότι δεν θα γίνεις αποδεκτός από τον άλλο και πάντα φοβάσαι την αντίδραση του. Όταν μπαίνει μέσα στο σπίτι, όταν πεις κάτι που ξέρεις από πριν ότι δεν θα είναι αποδεκτό από εκείνον, όταν οτιδήποτε πεις ή κάνεις δεν του αρέσει, που σε κλωτσάει κάτω από το τραπέζι εάν πεις κάτι σε μία παρέα»

Η οριοθέτηση της ενδοσυντροφικής κακοποίησης προκύπτει σχεδόν αυθόρμητα, πηγαία, από τα υποκείμενα της έρευνας. Ωστόσο την ίδια στιγμή διαγράφεται με τρόπο καθαρό και αναντίρρητο η απογοήτευση τους από τη νομοθεσία η οποία θεωρείται ανεπαρκής, ενώ αποζητάται περισσότερη προσοχή και συμπερίληψη κι άλλων μορφών κακοποίησης.

«Πιστεύω ότι θα έπρεπε ο κώδικας να περιλαμβάνει οτιδήποτε, πως να στο πω, ότι θα έπρεπε τέλος πάντων ο νομοθέτης να λάβει υπ' όψιν του οτιδήποτε θα μπορούσε να συμπεριληφθεί σε αυτό. Το οτιδήποτε θα μπορούσε να χρειαστεί κάπως να επικαλεστεί μία κοπέλα προκειμένου να προστατευτεί. Αυτό βέβαια δεν συμβαίνει, δηλαδή δεν προστατεύει»

«ένα κενό που υπάρχει που είναι και πολύ δύσκολο να καλυφθεί είναι οι μορφές βίας,, η λεκτική κι η συναισθηματική»

«Κι ο ποινικός κώδικας είναι ένα κομμάτι αυτής της κάθετης αλυσίδας αλλά τέλος πάντων. Γίνονται πραγματάκια και μόνο που υπάρχει συζήτηση για την ενδοοικογενειακή...είμαι δύσπιστη με τη θέσπιση αλλά όσο προχωράμε καλό είναι... να πάμε λίγο στο άλλο άκρο για να καταλάβουμε που είναι η μέση»

«Όταν η βία δεν είναι σωματική αλλά είναι ψυχολογική ή οποιασδήποτε άλλης φύσης.. θεωρώ ότι δεν τιμωρείται»

«αναφορικά με τη ψυχολογική βία, θα έπρεπε.. αν όχι να τη λαμβάνει υπόψιν της το ποινικό σύστημα.. τουλάχιστον να υπάρχουν φορείς που να μπορούν να υποστηρίξουν τις γυναίκες ώστε να μπορέσουν να φύγουν»

«σίγουρα όταν ασκείται λεκτική ψυχολογική βία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εύκολα ή και καθόλου έλεγχος συνεπώς δεν μπορεί να τιμωρηθεί κι όλας».

Στην αναζήτηση των λόγων εκδήλωσης ενδοοικογενειακής κακοποίησης, αυτοί φαίνεται να είναι πολυπαραγοντικοί¹²⁷ σύμφωνα με τις ερωτώμενες. Στις αφηγήσεις τους, τα κοινωνικά υποκείμενα, κουβαλώντας τις δικές τους πεποιθήσεις οι οποίες έχουν σμιλευθεί σε ένα ορισμένο πολιτισμικό συγκείμενο, ακολουθούν διάφορα μονοπάτια, τα οποία αν μπορεί να ειπωθεί απλουστευτικά διακρίνονται σε πληθυσμιακά σύνολα.

Το πρώτο σύνολο είναι η κοινωνία. Δηλαδή το πως η ίδια η κοινωνία ως σύστημα γεννά μέσα στους κόλπους της τη βία, η οποία αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό της. Στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία που χαρακτηρίζεται από κοινωνική ανισότητα, φτώχεια, αποκλεισμούς, η βία γεννάται ως μέσο επιβίωσης και επικράτησης του ισχυρότερου έναντι του πιο αδύναμου. Μεγάλη βαρύτητα αποδίδεται από τις γυναίκες στις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν και δημιουργούν το κατάλληλο έδαφος ώστε ν' ανθίσει η βία και στις κοινωνικές αναπαραστάσεις που νομιμοποιούν και κανονικοποιούν τη βία στην καθημερινή ζωή

«Εκείνα τα χρόνια ήταν δύσκολα... θα μου πείτε και τώρα είναι δύσκολα, αλλά τότε ήταν δυσκολότερα. Υπήρχε πείνα, υπήρχε φτώχεια, ήταν οι πόλεμοι, δυσκολίες.. κι όλα αυτά ξεσπούσαν σε φασαρίες, σε ξυλοδαρμούς, σε διάφορα...δύσκολα χρόνια ζούσε όλος ο κόσμος τότε»

«η κοινωνία έχει διαμορφωθεί και διαμορφώνεται με αυξημένη ένταση και αυτό δεν μπορεί να μην έχει ως αποτέλεσμα και τα φαινόμενα της βίας εντός του πλαισίου της οικογένειας»

«γενικά αυτού του είδους τις σχέσεις μαθαίνουμε και πάει και πέρα από το φυλετικό για μένα γιατί μαθαίνουμε σε σχέσεις ανταγωνισμού και εκμετάλλευσης, μαθαίνουμε σε σχέσεις εξουσίας «εγώ το λέω και άρα γίνεται και δεν με νοιάζει αν θα το κάνεις ή όχι», είτε ο γονιός με το παιδί που μαθαίνει και ξεκινάει μία αλυσίδα κακοποίησης «γιατί σε βαράω επειδή δεν έκανες αυτό που ήθελα», είτε είναι ο άντρας σου που το έμαθε μέσα στην πατριαρχία «γιατί έτσι κάνει το σωστό το αρσενικό που είδε στην τσόντα» ή οτιδήποτε. Όλα γυρνάνε πίσω σε αυτό που νομίζεις... ότι έχεις το δικαίωμα, για να κερδίσεις, να κακομεταχειριστείς κάποιον άλλο άνθρωπο»

«στην πατριαρχία...στη θεσμοθέτηση της βίας όπως την έχουμε συνηθίσει. Πολλά άτομα, δεν θα βάλω φύλο σε αυτό που λέω, αλλά πάρα πολλά άτομα έχουν την αίσθηση ότι το άλλο άτομο τους

¹²⁷ Carlson, B., (1984), ό.π., (σελ 571)

ανήκει. Επομένως αυτό έχει ως αποτέλεσμα να του ασκούν βία και οτιδήποτε δε συνάδει με αυτό που θέλει το άλλο άτομο να κάνει είναι πανεύκολο γι' αυτά να τους ασκήσουν απλά βία»

«μπορώ να πω ότι σε ένα ποσοστό 99% είναι η πατριαρχία και όλα της τα φάσματα κάπως γιατί δεν είναι μόνο «πατριαρχία, οι άντρες ας πούμε είναι σε προνομιούχα θέση σε σχέση με τις γυναίκες» και τέλειωσε εκεί! Έχει να κάνει με πάρα πολλά φάσματά της και προεκτάσεις της. . Δηλαδή έχει να κάνει με το πως πχ μία γυναίκα/μητέρα μεγαλώνει ένα γιο στην πατριαρχία, κι αν αυτή η μητέρα έχει ενστερνιστεί όλη την προπαγάνδα της πατριαρχίας τότε θα μεγαλώσει το γιό της με ένα σκεπτικό «ο γιόκας μου και μη μου άπτου και δεν ξέρω κι εγώ τι άλλο».

Το τελευταίο επιχείρημα ωστόσο αποτυπώνει το πως επιδρούν το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο πάνω στους άτυπους φορείς κοινωνικοποίησης και δημιουργείται τελικά το προϊόν που δεν είναι άλλο παρά η ίδια η βία. Η οικογένεια λοιπόν, ως φορέας κοινωνικοποίησης βρίσκεται κι εκείνη στο επίκεντρο του προβληματισμού, ως παράγοντας εκμάθησης της βίας στο άτομο.

«...αυτά είναι τ' αποτελέσματά του πως μεγάλωσε ένα παιδί πιστεύοντας ότι όλος ο κόσμος του ανήκει...ε και με τη μητέρα του ακόμα να του προσφέρει τα πάντα. Κι άμα στα προσφέρει η μητέρα σου και άμα στα προσφέρουν όλοι στην τελική όταν μία κοπέλα που έχεις απέναντί σου έρθει στη θέση να σου πει «όχι» ή έρθει στη θέση να σου πει ότι αυτό που κάνεις δε μ' αρέσει τότε τι κάνεις...»

«πιστεύω ότι οφείλεται στον τρόπο που έχει μεγαλώσει.. στο οικογενειακό του περιβάλλον»

«θα ξεκινήσω από την οικογένεια που είναι και ο πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης. Ένας άνθρωπος έχει μια χ ελλειμματικότητα.. δηλαδή έχει μία χαμηλή αυτοεκτίμηση, μία χαμηλή αυτοπεποίθηση. Μπορεί να είναι κι ένα θύμα ενδοοικογενειακής βίας από το σπίτι του κι αυτό να το διαιωνίζει στις σχέσεις του. Επίσης ακόμα κι αν δεν είναι θύμα, μπορεί να έχει βιώσει την απόρριψη σε έναν μικρό ή μεγάλο βαθμό κι αυτό να του βγαίνει στο να θέλει να πληγώσει το ταίρι του».

Κοντά στην οικογένεια, βρίσκονται και οι παρέες με ομηλικούς που μπορούν να ασκήσουν την ίδια αρνητική επιρροή πάνω στο άτομο και σε συνδυασμό με την κουλτούρα μαζικής κατανάλωσης και την εμπορευματοποίηση της μουσικής με τη διάδοση της βίας ως υγιούς πρακτικής, εξαπλώνεται η κουλτούρα της βίας.

«είναι και λίγο μαγκιά το να πληγώνεις την κοπέλα ή το αγόρι, γιατί έτσι γίνεσαι πιο αποδεκτός από τις παρέες σου. Δεν είναι και πολύ της μόδας οι υγιείς σχέσεις έτσι; Από το σχολείο, από την

εφηβεία αν το ξεκινήσουμε, αυτός ο οποίος είναι πιο εγωιστής έχει τους πιο πολλούς ερωτικούς συντρόφους»

«...και μετά από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είναι επίσης μία παράμετρος που θα βάλω γιατί είναι και κάτι καινούριο. Βλέπεις ας πούμε την τέλεια ζωή από τους διάσημους, βλέπεις τα τραγούδια... να μην τα πω έτσι όπως τα λένε οι στίχοι, «ποιος έχει τις πιο πολλές γκόμενες» ας πούμε. Γι' αυτούς τους λόγους μπορείς να γίνεις κακοποιητικός σε μία σχέση».

Ενώ τελικά αν και αποτελεί τη μειοψηφία, δεν πρέπει να παραγνωριστεί η αντίληψη κάποιων ερωτώμενων ότι η κακοποίηση οφείλεται σε ατομικούς παράγοντες, στον ψυχισμό του δράστη, και η ανάγκη για βία να απορρέει από βιολογικά ή/και ψυχολογικά αίτια.

«έχει να κάνει ξεκάθαρα με τον άλλο άνθρωπο.. αυτόν που σου ασκεί τη βία»

«ένας κακοποιητής είναι κακοποιητής από την αρχή, πολλοί το αποδίδουν στη ψυχική υγεία «κάτι έπαθε και δεν είναι καλά». Έτσι ήταν! Από την αρχή, από τη στιγμή που ξεκίνησε η σχέση ήμουν κτήμα του! Στα κτήματα φέρεσαι καλά, είναι δικά σου, τα προσέχεις τα κάνεις... κι όταν πάει κάτι να σου πει «Αυτό δεν είναι δικό σου» αρχίζεις και του φέρεσαι επιθετικά»

«αφορά τον άνθρωπο που την κάνει αυτήν την κίνηση κι όχι ο συνδυασμός της σχέσης...νομίζω ότι είναι ζήτημα ψυχολογικής φύσεως αυτό κι όχι ανάπτυξης της σχέσης μεταξύ των ανθρώπων».

Τα Στάδια από το Δεσμό στην Απελευθέρωση

Οι βιωματικές εμπειρίες από την πορεία προς την κακοποίηση και την απομάκρυνση των γυναικών από αυτή, δεν αποτελούν μία μονόδρομη διαδικασία που χαρακτηρίζει όλες τις γυναίκες το ίδιο. Πολλές γυναίκες δεν είχαν έρθει σε επαφή με κακοποιητικές συμπεριφορές προηγουμένως, ενώ για άλλες ο πρώτος χώρος ενδοοικογενειακής κακοποίησης ήταν το πατρικό ή μητρικό τους σπίτι.

Αναγνωρίζεται επομένως είτε μία ρητή είτε μία λανθάνουσα διασύνδεση μίας εμπειρίας κακοποίησης από τους γονείς των γυναικών εκείνων, και η μεταπήδησή τους σε κακοποιητικές

συντροφικές σχέσεις¹²⁸. Ο κύκλος της βίας ανανεώνεται διαρκώς για τις γυναίκες αυτές που δεν γνωρίζουν πως να τον «σπάσουν» καθώς γι' αυτές αποτελεί τη μοναδική πραγματικότητα μέσα στην οποία έχουν κανονικοποιήσει τη βία ως κάτι φυσικό, διαπιστώνοντας πως η σχέση γονέα και παιδιού είναι άμεσα συνυφασμένη με τη μετέπειτα θυματοποίηση του τελευταίου. Οι ίδιες οι γυναίκες ομολογούν πως οι καταστάσεις παραμέλησης και αποξένωσης στο οικείο, γονεϊκό περιβάλλον, κυρίως από τον πατέρα, διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στο να αποδεχτούν οι γυναίκες τη βία που υφίσταντο από τον σύντροφό τους μετ' έπειτα. Φαινόταν πως η κακομεταχείριση από τον πατέρα-δυνάστη ήρθε να αντικατασταθεί από τον κακοποιητικό σύντροφο και να καλύψει αυτό το κενό που δημιουργούσε η απουσία του πρώτου.

«έχω κάνει 4 χρόνια ψυχοθεραπείας για να μπορέσω κάπως να ορίσω μέσα μου τι είναι κακοποίηση και τι δεν είναι, γιατί όταν μεγαλώνεις σε ένα τόσο κακοποιητικό περιβάλλον δεν μπορείς να καταλάβεις τι είναι κακοποίηση και τι όχι, γιατί μαθαίνεις να ζεις μέσα σε αυτό, έτσι;»

«έχω συζητήσει και με θείους, θείες, γιαγιάδες για τη βία που έχω δεχτεί από την οικογένειά μου και δυστυχώς δεν έκανε κανείς τίποτα»

«φοβήθηκα επειδή ο πατέρας μου ήταν βίαιος, είχα την αίσθηση ότι θα ξανασυμβεί αυτό. Ακόμα κι αν δεν έχεις ένα βίαιο άνθρωπο μπροστά σου όταν έχεις αυτό το κατάλοιπο από την οικογένεια νομίζεις ότι θα φας ξύλο είτε σου δώσει ο άλλος το δικαίωμα είτε όχι»

«είχαμε πολύ πληγωτικές συμπεριφορές ο ένας απέναντι στον άλλο. Δεν θα σου κρύψω ότι κι εγώ έφταιγα πάρα πολύ γιατί σαφώς αναπαρήγαγα αυτά που είχα δει μέσα στο σπίτι μου»

«Ήμουν πάρα πολύ μικρή όταν συνέβη αυτό, όπως σου είπα πριν δεν ήξερα τι πάει να πει μία υγιής σχέση. Το να προσπαθούσα να βάλω τα όριά μου προϋποθέτει να έχει υπάρξει μία συνειδητοποίηση που δεν υπήρχε αυτή. Εγώ το μόνο που ήξερα ήταν ότι δεν ένιωθα καλά αλλά είχα συνηθίσει να μη νιώθω καλά, άρα δεν έβαλα ποτέ όρια»

«Δεν πίστευα ότι θα κινδυνέψω σωματικά, ξέρω πως είναι ένας κακοποιητικός άνθρωπος από τον πατέρα μου κι ο σύντροφός μου τότε δεν ήταν έτσι...»

«το γεγονός ότι έχω φάει ξύλο μία φορά πολύ λιγότερο με έχει επηρεάσει από την παιδική μου ηλικία που έτρωγα ξύλο συνέχεια. Για μένα το να φάω ξύλο σε μια σχέση είναι Τετάρτη απόγευμα»

¹²⁸ Radford, L, Richardson Foster, H, Hargreaves, P & Devaney, J., (2019), *Research Review: Early Childhood and the 'Intergenerational Cycle of Domestic Violence'*, NSPCC: London.

«Με τον πατέρα μου.. ζούσαμε στο ίδιο σπίτι, ό,τι χειρότερο και κουραστικό κι αυτό. Πολύ δύσκολη η συνύπαρξη γαμπρός και πεθερός. Δεν τα πήγαιναν καθόλου καλά μεταξύ τους.. και καταλαβαίνετε πλήρωνα τη νύφη».

Έτσι φαίνεται πως τελικά οι ίδιες οι γυναίκες ακολουθούν αυτό το μοτίβο σε πολλές ερωτικές σχέσεις, καθώς είναι εξοικειωμένες με τη θυματοποίησή τους και τη διαρκή ανατροφοδότηση αυτής της συνθήκης. Είναι ένα περιβάλλον γνώριμο για εκείνες και θα μπορούσε να υποτεθεί ότι νιώθουν περισσότερο λειτουργικές σε τοξικές καταστάσεις γιατί έχουν μάθει να επιβιώνουν στη βία και δεν γνωρίζουν την ύπαρξη εναλλακτικών επιλογών.

«ότι άσχημα έχω νιώσει σε πολλές σχέσεις»

«μπορώ να πω ότι λόγω της ανατροφής μου κάνω μόνο τοξικές σχέσεις.. τώρα γελάω αλλά δεν είναι αστείο»

«στις σχέσεις μου είμαι υπόλογη απέναντι στο αγόρι μου από την άποψη ότι πολλοί ερωτικοί μου σύντροφοι ήθελαν να λογοδοτώ σ' εκείνους...σε κάνουν να αισθάνεσαι λιγότερο ελεύθερος άνθρωπος.. είναι μια κατάσταση καθημερινή που δημιουργεί αντίληψη και στους δύο λανθασμένη»

«Γενικότερα πολλά κακοποιητικά στοιχεία είχαν οι σχέσεις μου και δεν ένιωθα καλά».

Το Προφίλ του Συντρόφου πριν την Κακοποίηση

Σε όλες τις εξομολογήσεις εντοπίζεται ένα κοινό σημείο στους λόγους των ερωτώμενων μέσα από τις περιγραφές για τους πρώην συντρόφους τους. Όλες όταν αναφέρονται στην περίοδο πριν την κακοποίηση, μιλούν με εγκωμιαστικά λόγια για εκείνους, περιγράφοντας τους ως ανθρώπους κοινωνικούς, τρυφερούς, στοργικούς. Είναι αυτό ακριβώς το σημείο στο οποίο στέκονται και δικαιολογούν την έκπληξη και την απορία τους, όταν η συμπεριφορά τους αλλάζει.

Το προφίλ του συντρόφου τους δε συνάδει με τη συμπεριφορά που δείχνει μετέπειτα κι αυτό από μόνο του δείχνει πως δεν υπάρχει κάποια τυπολογία των κακοποιητικών ατόμων που να διαπιστώνεται τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως. Για τις ίδιες τις γυναίκες το τραύμα είναι διπλό καθώς συνδυαστικά με την κακοποίηση που βίωσαν μέσα στη σχέση, παράλληλα βίωσαν και μια γενικευμένη κατάσταση εξαπάτησης και ματαίωσης που συνοδεύτηκε από αυτό-ενοχή αναφορικά με το ότι δεν μπόρεσαν να το προβλέψουν τη θυματοποίησή τους.

«Γνωριστήκαμε σ' ένα πάρτι... ήταν απλός, ευγενικός σχετικά.. δεν είχε κάτι που να θυμίζει αγροίκο... είχε φίλους... δεν ξέρω τι άλλο να πω»

«την πρώτη σχέση που είχα την οποία στο μυαλό μου την είχα ως μία πολύ καλή σχέση, χωρίς κανένα τοξικό στοιχείο, το οποίο το σκέφτομαι τώρα και γελάω γιατί ήταν μία πολύ τοξική σχέση. Ξεκίνησε στο πανεπιστήμιο...»

«Ήταν γενικά ένας ήσυχος άνθρωπος. Το πρώτο του προφίλ ήταν ότι είναι ένας άνθρωπος χαμηλών τόνων.. αυτό που με είχε γοητεύσει αν θες. Ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος άκουγε πάρα πολύ. Αν με ρωτάς και πηγαίνοντας τον εαυτό μου ακριβώς δέκα χρόνια πριν, στην πρώτη φάση της σχέσης, ακριβώς πριν τη σχέση εκεί στο φλερτ, θα σου έλεγα «αποκλείεται αυτός ο άνθρωπος ν' ασκήσει βία». Ήταν ένας άνθρωπος κατανοητικός, άκουγε.. αυτό.. αυτό με είχε γοητεύσει, ξέρεις.. ότι δεν ήταν σαν κανέναν άλλο, ονειρικό στην αρχή. Αυτό ήταν το πιο χαρακτηριστικό. Δούλευε γενικά πολύ. Και ναι ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος γενικά διατηρούσε καλές σχέσεις με όλους»

«Αρκετά οξύθυμος από την αρχή μπορώ να πω. Απλά εγώ δεν έβλεπα τα σημάδια στην αρχή. Νόμιζα ότι είναι αρκετά συντροφικός που εν τέλει αυτό όλο ήταν ζήλεια. Ήμουν δηλαδή θολωμένη κι ως προς αυτό... είχα τυφλωθεί με την αίσθηση του «μ' αγαπάει πάρα πολύ, με θέλει πάρα πολύ.. όλα αυτά τα κάνει από αγάπη.. η συμπεριφορά του όλη δηλαδή είναι από αγάπη» αλλά στην πορεία δεν ήταν έτσι..».

«σαν χαρακτήρας ήταν διαφορετικός άνθρωπος όταν ήμασταν έξω με κόσμο, όταν βρισκόταν με τους φίλους του με παρέα... κι ένας διαφορετικός άνθρωπος μέσα στο σπίτι του, και σαν σύζυγος και σαν πατέρα..»

Το χρονικό της κακοποίησης

Αναζητώντας το εναρκτήριο εκείνο σημείο που πυροδοτεί τη βία ενάντια στις γυναίκες, δεν μπορεί να οριστεί ένα κομβικό σημείο, ως εξηγητικός παράγοντας που να «δικαιολογεί» τη βία. Η κακοποίηση προκύπτει κάπως αόριστα μέσα στο δεσμό, κάτι που αποδίδεται έτσι κι από τις ερωτώμενες.

«στην αρχή ήταν όλα ωραία.. το πρώτο εξάμηνο, χωρίζεται ακριβώς στη μέση.. άντε δμηνο να σου πω ότι πήγαιναν καλά τα πράγματα. Βέβαια υπήρχαν δείγματα.. το πρώτο όταν μου είπε «δε θα πας εκεί που θα πάνε όλοι» που θα βγουν όλα τα παιδιά. Αυτό ήταν το πρώτο σημάδι. Το πρώτο σωματικό ήταν όταν κάναμε μία συζήτηση και ήταν τρυφερή στιγμή.. αυτό κάποια στιγμή άρχισε και κλιμακωνόταν... και κλιμακωνόταν, γιατί διαφωνούσαμε κι εκεί έφαγα το πρώτο χαστούκι»

«Όταν πρωτογνωριστήκαμε και βγαίναμε ως ζευγάρι ήταν πάρα πολύ περιποιητικός, ήταν ερωτευμένος.. μου έπαιρνε δώρα.. από το πιο μικρό μέχρι το πιο μεγάλο και φυσικά, όταν στην πορεία είδα ότι ενώ εγκυμονούσα εκείνος δεν ήθελε να προχωρήσουμε και να κρατήσουμε κάθε φορά το παιδί.. από τότε άρχισε να χαλάει κάτι»

«Όταν έμεινα έγκυος και κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης κι αφού γέννησα τον πρώτο καιρό ήμουν η βασίλισσα. Όταν γέννησα το δεύτερο παιδί τότε άρχισε λίγο κάτι να χαλάει.. έβγαινε πιο πολλές ώρες έξω.. όταν γύρναγε είχε ξεσπάσματα και γινόταν επιθετικός.. θα έλεγα ότι τότε αρχίσαν τα πρώτα σημάδια..»

Ιχνηλατώντας πιο επισταμένως τις όψεις της κακοποίησης, αυτές φαίνεται να διαφέρουν σε μορφή, συχνότητα, ένταση, βαρύτητα και διάρκεια. Κάθε γυναίκα κουβαλά μαζί της και ένα διαφορετικό τραύμα ενώ οι εξαναγκασμοί και οι καταναγκασμοί παντός τύπου είναι φανερά διάχυτοι σε όλες τις αφηγήσεις. Στις περισσότερες εξομολογήσεις οι ερωτώμενες δίνουν έμφαση στη λεκτική και ψυχολογική κακοποίηση¹²⁹, η οποία συνέβαινε με διάφορες μεθόδους.

«Εκείνος, με κάθε αφορμή ήθελε να μου δείχνει πόσο άσχημη είναι συγκριτικά με όλες τις υπόλοιπες κοπέλες, έβλεπε στο δρόμο κάποια κι έλεγε «α τι ωραία που είναι αυτή. Γιατί δεν είναι σαν αυτή;» ή «τι ωραία που ντύνεται αυτή, εσύ ντύνεσαι χάλια, δεν αναδεικνύεις το σώμα σου». Το πρώτο περιστατικό απιστίας συνέβη στον πρώτο χρόνο και το δεύτερο στον ενάμιση. Μου είχε γνωρίσει την πρώτη κοπέλα που διατηρούσαν παράλληλη σχέση, ως φίλη του και παράλληλα ήταν και φίλη μου και μαζί με κορόιδευαν. Και αυτό φυσικά είναι βία»

«Μπορεί να μαγειρεύαμε μαζί και να μου έλεγε «ααα δεν μαγειρεύεις καλά» με πολύ επικριτικό ύφος, λες και με μισούσε ήταν»

«ήταν ξεκάθαρη χειραγώγηση να μην μπορεί κάποιος να έχει τη δική του γνώμη για τον εαυτό του.. και στην πορεία ξεκίνησε και η λεκτική βία. Βρισιές, απειλές..»

«η ψυχολογική κακοποίηση ήταν πάρα πολλών ειδών.. αρκεί να σας πω ότι σχεδόν πάντα καθ' όλη τη διάρκεια που ήμασταν μαζί είχε και παράλληλες σχέσεις. Ένα από τα περιστατικά που θυμάμαι είναι ότι ετοιμαζόταν να βγει και γνώριζα πάρα πολύ καλά ότι είχε ραντεβού να συναντήσει μία από τις ερωμένες του και εκτός του ότι έπρεπε να τον περιποιηθώ να είναι τα ρούχα του καθαρά σιδερωμένα.. με είχε βάλει μέχρι και να του κάνω αέρα για να μην ιδρώσει και βγει και είναι χάλια [...] όταν εκείνος ήταν θυμωμένος για κάτι πχ μπορεί να είχα ξεχάσει να σβήσω το φως.. μπορεί να έκανε να μιλήσει και 2 βδομάδες... Δεχόμουν και λεκτική επίθεση και επίθεση σιωπής θα έλεγα.. η

¹²⁹ Reich, M., Jones, J., Woodward, M., Blackwell, N., Lindsey, L., Beck, J., (2015), ό.π., (σελ. 1494)

τιμωρία μου ήταν αυτή. Το να μη μου μιλάει και να μη μου απευθύνει το λόγο για μέρες, κάτι που συνέβαινε πάρα πολύ συχνά»

«Ήταν ψυχολογική.. ήταν κυρίως «Δεν σου επιτρέπω να κάνεις πράγματα χωρίς εμένα» ή «δεν σου επιτρέπω να κάνεις πράγματα χωρίς να τα λες σε εμένα» αυτό ήταν το κυριότερο. Και απειλές, πολλές απειλές. Δηλαδή από ένα σημείο και μετά φοβόμουν να πω ότι θα κάνω κάτι, έκρυβα ότι θα κάνω κάτι για να μη νευριάσει»

« Ήταν πολλά μαζί αλλά αυτά τα μικρά.. η μικρή καθημερινή φθορά σαν να σε ζύνει ο άλλος με ένα σφυρί... και μάλιστα να σε ζύνει σε πράγματα που ξέρει επειδή το έχεις πει επειδή καταλαβαίνει τη διάθεσή σου... ξέρει. Δε ξέρω εάν γίνεται υποσυνείδητα ή επίτηδες.. δε με νοιάζει κι όλας»

Μάλιστα δεν εκλείπουν και περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης, ως μέσο επιβολής και κυριαρχίας του άνδρα συντρόφου επάνω στη σύντροφό του.

«Το να θέλει να έχετε ερωτικές επαφές χωρίς να τον νοιάζει εάν εσύ έχεις διάθεση γι' αυτό.. Όχι απαραίτητα να σε βιάζει αλλά να μοιάζει σαν βιασμός[...]εγώ είχα μείνει αρκετές φορές έγκυος και δεν δεχόταν να κρατήσω το παιδί κι αφού είχα κάνει πάνω από 10 αμβλώσεις»

«γδύθηκε, με ακινητοποίησε, με έβαλε σε ένα σκαμπό, με έβαλε κάτω.. αλλά χωρίς να με κρατάει. Κι εγώ κάθισα όταν με πέταξε εκεί. Κι αυτό μου έκανε τη μεγαλύτερη εντύπωση. Και γδύθηκε, κι άρχισε να αντανάιζεται»

«υπήρχε μία πίεση σε πράγματα χωρίς συναίνεση... μία φορά που κάναμε σεξ προσπάθησε να διεισδύσει από πίσω.. έτσι χωρίς τίποτα, μία προειδοποίηση (παύση) ... το κάνει αυτό και καίγομαι!

Ακόμα, σύμφωνα με τις καταθέσεις των συνεντευξιαζόμενων με την πάροδο του καιρού η βία φαίνεται να λειτουργεί κλιμακωτά, με τη σωματική να ορίζεται και να ερμηνεύεται ως το απόγειο της βίας, η απόλυτη μορφή κακοποίησης. Η σωματική βία αποτελεί για τους άνδρες κακοποιητές το πιο αποτελεσματικό εργαλείο επιβολής και καθυπόταξης των συντρόφων τους καθώς παράγεται και αναπαράγεται σε μία κοινωνική συνθήκη που προωθεί την εκμετάλλευση και τις κάθετες σχέσεις εξουσίας. Η τιμωρία, που εδώ λαμβάνει τη μορφή της σωματικής βίας, λειτουργεί ως μέσο πειθάρχησης και διατήρησης του ελέγχου¹³⁰, κάτι που αποδεικνύεται πράγματι από τις αποκαλύψεις των γυναικών, οι οποίες και μόνο στην υποψία ή την απειλή αυτής της κακοποίησης, φοβούνται, και επιλέγουν να παραμείνουν στο τοξικό περιβάλλον. Η

¹³⁰ Βλ. και Foucault, M. (2011). Επιτήρηση και τιμωρία η Γέννηση της Φυλακής (μτφρ. Τ. Μπέτζελος), Αθήνα: εκδ. Πλέθρον

σωματική βία που ασκείται από τους δράστες λειτουργεί εξαιρετικά αποτελεσματικά για να θέσει και να διασφαλίσει τα όρια της συμπεριφοράς των γυναικών και ως εκ τούτου να τις ελέγξει, ενώ μάλιστα τους δημιουργεί τη ψευδαίσθηση ότι η παραμονή στη σχέση είναι αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης και όχι κατόπιν εξαναγκασμού.

«Αυτό φοβόμουν κυρίως, το revenge porn και το ξύλο και τις απειλές»

«την τελευταία φορά πριν χωρίσουμε μία και καλή...που χωρίσαμε οριστικά γιατί υπήρχαν αυτά τα χωρίζουμε τα ξαναβρίσκουμε συνεχώς... και ουσιαστικά το σφάλμα μου ήταν που του είπα ότι δεν θέλω να είμαι πια μαζί του... αυτό.. και ήρθε... ήμασταν σε μια γειτονιά κάπου και ουσιαστικά με πίεζε στον τοίχο και πάλι μου περιόριζε την ανάσα ξέρω γω και αυτό... δε θυμάμαι καν πως έφυγα από εκεί.. όλα αυτά είναι λίγο θολά γενικά.. αλλά πέρα από αυτό υπήρχε πολύς φόβος.. ακόμα και σε πράξεις του που δεν μου προκαλούσαν πόνο δε γίνεται να μη χαρακτηριστούν κακοποιητικές.. ακόμα και σωματικά... σε μία άλλη φάση να είμαστε στο δωμάτιό μου στο πατρικό μου να έχει έναν αναπτήρα και κάτι να του λέω πάλι που δεν του αρέσει και να μου κάνει έτσι κάπως τον αναπτήρα και να μου λέει ότι «θα με κάψει...θα το κάψω όλο το σπίτι»

«του ζήτησα να χωρίσουμε γιατί δεν αισθανόμουν καλά... βασικά του είχα πει προηγουμένως σε περίπτωση που ξανά ζηλέψει οποιοδήποτε άνθρωπο δε θα μου δώσει άλλη επιλογή από το να σταματήσουμε γιατί εγώ δεν άντεχα άλλο.. κι όταν ζήλεψε μου έκανε σκηνή και του είπα χωρίζουμε. Εκείνος δεν το πήρε καλά. Θεωρούσε ότι δεν το εννοώ. Παρ' όλα αυτά εγώ είχα πάει σε μία φίλη μου να κοιμηθώ εκείνο το βράδυ εκείνος γύρισε σπίτι γιατί μέναμε μαζί.. και τέλος πάντων αντέδρασε άσχημα, σοκαρίστηκε που δεν ήμουν σπίτι.. και την επόμενη μέρα με περίμενε σπίτι για να μιλήσουμε...βασικά ξύπνησα επειδή είχε γίνει επιθετικός απέναντί μου. Αρχίζε να φωνάζει, είχε πολύ μεγάλη ένταση, με τραβούσε, με ταρακουνούσε για να του πω τι συνέβη με τον τύπο, κρατούσε το κινητό μου, εγώ προσπαθούσα να το πάρω γιατί ήθελε να τον πάρει τηλέφωνο. Τέλος πάντων με τα πολλά έπεσα πάνω του και του πήρα το κινητό και κλειδώθηκα στο δωμάτιο αφού τον απώθησα. Μου φώναζε με έβριζε και προσπαθώντας να φτάσω στην έξοδο για να φύγω ξεκλείδωσα το δωμάτιο μου και πήγα να φύγω και είχε κλειδώσει, είχε πάρει τα κλειδιά, είχε πάρει ένα μαξιλάρι του καναπέ το οποίο είχε σκίσει και υπήρχε ένα μαχαίρι στο τραπέζι... το οποίο με τρώμαξε.. έπεσε πάνω μου με έπιασε από το λαιμό και με έσφιγγε, τον χτύπησα και ξανακλειδώθηκα στο δωμάτιο μου...»

«Σ' έναν έντονο τσακωμό μας που εγώ είπα ότι θα φύγω από το σπίτι εκείνος μέσα στην ταραχή του πήρε ένα μαχαίρι και ξεκίνησε να κάνει κάποιες χαρακιές στις φλέβες του απειλώντας ότι αν εγώ τον άφηνα θα αυτοκτονούσε. Εγώ προφανώς δεν έφυγα σκεπτόμενη ότι αν φύγω αυτός ο

άνθρωπος θα κόψει τις φλέβες του[...] υπήρχαν απειλές και για τη δική μου τη ζωή...σκεφτόμουν να λήξω το γάμο αλλά λόγω των απειλών ποτέ δεν έφτανα να το κάνω»

«Όταν ανακάλυψα ότι υπήρξε αυτή η απιστία πλακωθήκαμε στο ξύλο εκείνη την ημέρα και ήταν πάρα πολύ έντονο, υπήρξαν διάφορες κλωτσιές, μπουνιές, γρατζουνιές από το ένα μέρος στο άλλο. Στο σπίτι του συνέβη αυτό, κι εγώ φοβήθηκα ότι εάν έμενα στο σπίτι μπορεί να συνέβαινε κάτι χειρότερο...»

Οι παραπάνω αφηγήσεις αποτυπώνουν με γλαφυρό τρόπο το πιο σκληρό πρόσωπο της κακοποίησης. Η σωματική βία είναι ίσως η πιο διαδεδομένη μορφή της ενδοσυντροφικής κακοποίησης τόσο εξ αιτίας της σκληρότητας και της ωμότητάς της όσο και για τ' αποτελέσματα που επιφέρει, τα οποία γίνονται πιο εύκολα αντιληπτά σε τρίτα άτομα σε σύγκριση ενδεχομένως με την οικονομική βία που τις περισσότερες φορές παραμένει αφανής και αδιόρατη.

Πολλές φορές το τίμημα της ενδοσυντροφικής κακοποίησης μπορεί να είναι και οικονομικό. Όπως τονίζεται, οι γυναίκες βίωναν οικονομική εκμετάλλευση, αποκλεισμούς από την αγορά εργασίας, απουσία οικονομικής αυτονομίας. Αυτό συνεπάγετο με μία εξακολουθητική κατάσταση ευαλωτότητας και «παρασιτικής εξάρτησης» των γυναικών από το σύντροφό τους για να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους, κάτι που δεν τους άφηνε το περιθώριο να απεμπλακούν από την κακοποίηση.

Το ενδιαφέρον είναι πως η οικονομική αυτή χειραγώγηση δεν αφορά μονάχα τις μεγαλύτερες ηλικιακά γυναίκες αλλά επεκτείνεται και στις νεότερες. Θα περίμενε κανείς πως η νέα γενιά γυναικών, που βρίσκονται στην ακμή της παραγωγικής τους ηλικίας, με τις σύγχρονες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας και τη μαζική ένταξη τους σε αυτή, θα ήταν οικονομικά ανεξάρτητες και αυτόνομες στο να διαχειριστούν τους πόρους τους. Αντιθέτως φαίνεται κι εδώ πως επικρατούν αναπαραστάσεις κυρίαρχων στερεοτυπικών προσλήψεων για το δίπολο άνδρας-γυναίκα και πιο συγκεκριμένα για τη θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία και στο σπίτι, που θέλουν τη γυναίκα να παράγει αφενός απλήρωτη οικιακή εργασία και αφετέρου να παραχωρεί τους οικονομικούς της πόρους στον άνδρα που λειτουργεί ως σύμβολο εξουσίας και αξιοπιστίας. Από την άλλη για τις ηλικιωμένες γυναίκες, η οικονομική εκμετάλλευση δεν ταυτίζεται με την κακοποίηση, και αποτελεί μία κανονικοποιημένη πρακτική μέσα στο γάμο.

«αρχικά ο πρώτος παράγοντας ήταν το οικονομικό γιατί δεν ήθελε να δουλεύω[...]όταν ένας άνθρωπος δεν έχει την οικονομική κατάσταση να μπορέσει να υποστηρίξει ένα χωρισμό.. δυσκολεύεται όλη η διαδικασία έτσι κι αλλιώς»

«Μπορώ να σου πω ότι με εκμεταλλευόταν και οικονομικά. Πολλές φορές παρίστανε ότι δεν έχει λεφτά για να του δώσω ή ας πούμε βγαίναμε έξω και ήθελε οπωσδήποτε να πληρώσω εγώ και μπορεί ας πούμε να μου έδινε λεφτά η οικογένειά μου και να με έπειθε με κάποιον τρόπο να του τα δώσω ή ας πούμε μπορεί να μου έλεγε «δεν έχω να φάω» και ξέρεις όταν αγαπάς κάποιον δε γίνεται να τον αφήσεις νηστικό, οπότε εννοείται του έλεγα έλα στο σπίτι μου να σου μαγειρέψω να φας και όλα αυτά ήταν ψέματα.»

«το '85 παίρνανε γυναίκες στις κατασκηνώσεις για εργασία.. το άκουσα κι εγώ και είπα «κι εγώ θέλω να δουλέψω». Η διάρκεια στην κατασκήνωση ήταν οι 3 μήνες του καλοκαιριού. Μετά έκλεισε η κατασκήνωση και μας πλήρωσαν μαζεμένα τα χρήματα.. εκείνη τη χρονιά το '85 πέθανε η δεύτερη αδερφή του που ζούσε στην Αθήνα. Πληροφορήθηκε το θάνατό της, έφυγε από την πόλη κι ήρθε στο χωριό να μου το ανακοινώσει. Κατ' αρχήν μου λέει «τι έχεις ψήσει» δε θυμάμαι να σας πω τι είχα ψήσει.. τον σέρβιρα. Δεν είχε διάθεση αλλά έφαγε και μετά που έφαγε μου είπε «Τι χρήματα έχεις;» λέω «πως σου ήρθε τώρα μετά το φαΐ τα χρήματα;» λέει «άκουσε να δεις πέθανε η αδερφή μου και θέλω να ανεβώ» και λέω «τι να κάνω εγώ;» και είπε «να μου δώσεις τα χρήματα»[...] Έφευγε κάθε Δεύτερα και άφηνε κάποια λίγα χρήματα. Δεν ήταν αρκετά για την επιβίωσή μας. Έπειτα μετά την κατασκήνωση, βρέθηκε μία άλλη ευκαιρία που εργάστηκα ως επιστάτρια... συνέχιζα να δουλεύω και στα χωράφια.... Εγώ συντηρούσα το νοικοκυριό...μετά ειδικά που εργάστηκα και στο σχολείο...ωχ ωχ... εκεί κι αν γινόταν...μετά που έμαθε ότι εγώ μονιμοποιήθηκα στη δουλειά μου και ήμουν μισθωτή είπε στοπ...»

«Επειδή δούλευα μαζί του και εξαρτιόμουν από εκείνον οικονομικά.. και παρ' ότι δουλεύαμε μαζί κι όσο δούλευε εκείνος δούλευα κι εγώ και ίσως και περισσότερο.. ποτέ δεν είχα ούτε μισθό ούτε ασφάλεια.. ποτέ δεν είχα δικά μου λεφτά και από τη στιγμή που δεν ήμουν ασφαλισμένη δεν είχα και σύνταξη.. τώρα ζω με τη σύνταξη χηρείας που παίρνω από εκείνον.. δεν έχω δική μου σύνταξη παρ' ότι δούλευα όλα μου τα χρόνια»

«Επειδή στην αρχή δε δούλευα.. ήμουν τρομοκρατημένη»

«Ναι αν ήμουν οικονομικά ανεξάρτητη θα είχα πάρει κάποια στιγμή την απόφαση να απεγκλωβιστώ...»

Η κουλτούρα της ανοχής

Σύμφωνα με τις αφηγήσεις των γυναικών, επιβεβαιώνεται εν πολλοίς, ότι η ενδοοικογενειακή βία μπορεί να μην οφείλει την ανάπτυξή της στο κοινωνικό περιβάλλον, αλλά σίγουρα οφείλει τη θεσμοθέτηση και διατήρησή της μέσα σε αυτό, το οποίο την προωθεί και την αναπαράγει ως αποτέλεσμα των κοινωνικών πρακτικών και λόγων. Έτσι η βία αποτελεί δομικό συστατικό της κοινωνίας που εγγράφεται μέσω των στάσεων, των αντιλήψεων, του κώδικα συμπεριφοράς, των αξιών, των συνηθειών, των παραδόσεων κ.α.¹³¹. Η κακοποίηση μέσα στην οικογένεια εντάσσεται σε ένα ιδιαίτερο πολιτισμικό πεδίο, της ελληνικής, και όχι μόνο, κοινωνίας που διαβλέπει τις κάθετες σχέσεις εξουσίας μέσα στο σπίτι ως κοινωνικά και ηθικά νόμιμες και δίκαιες. Ακόμα κι οι ίδιες οι ερωτώμενες συχνά δεν αμφισβητούν τη βία που δέχονται, καθώς την τοποθετούν στις ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες. Αποτελούν κι εκείνες έναν ιδιάζοντα πληθυσμό που τον διαμορφώνει η κουλτούρα της ανοχής απέναντι στη βία οι οποίες με τη σειρά τους δεν αμφισβητούν αυτό το σύστημα αλλά το αναπαράγουν ασυνείδητα.

«Κοίτα ακόμα θα τον χαρακτηρίζα ένα απλό παιδί μέσα στην πατριαρχία. Δηλαδή δεν μπορώ να τον πω ούτε πιο βιαστή από εμένα, αυτά είδε αυτό το παιδί αυτά έχει μάθει... κι εγώ το 'χω μάθει ως ένα βαθμό.. Δεν θα πω ότι δεν ήξερε τι έκανε.. γιατί τα μιλάγαμε κι όλας. Ξέρω ότι το κάνει και σε άλλο κόσμο, το 'χει κάνει και σε άλλη, τα χαστούκια...και του είπε «τι κάνεις εκεί; Τι νομίζεις ότι είμαστε τσόντα;» και μετά το έλεγε το περιστατικό αυτός σαν να ήταν αστείο. Τώρα δεν ξέρω αν το 'χει καταλάβει, τότε δεν ήταν ότι είχε ανοιχτά τα μάτια του να καταλάβει οτιδήποτε. Ξεκάθαρα κάνει χρήση του προνομίου του και της εξουσίας που έχει και της ματσίλας του»

«στην αρχή όταν τα είχαμε στο λύκειο αλλά εκεί πέρα το δικαιολογείς.. ήμασταν μικρά παιδιά, δεν ξέραμε. Αλλά και μετά ήταν.. δηλαδή εγώ είχα συνέχεια το φόβο για το τι θα κάνει έξω από το σπίτι, γιατί εγώ δεν δούλευα τότε επειδή ήμουν έγκυος..»

«δεν το καταλάβαινα. Έλεγα ότι έτσι είναι όλες οι σχέσεις, δεν είχα ερεθίσματα, δεν είχα ενημέρωση και μιλάμε για μία πολύ μικρή κοινωνία. Ξέρω κι από άλλες γυναίκες, από κουτσομπολιά και τέτοια, ότι υφίστανται βία αλλά δε μιλάει καμία γιατί δε γνωρίζουν ότι είναι κακό, νομίζουν ότι είναι κάτι κανονικό. Επομένως όχι δεν το είχα καταλάβει, νόμιζα ότι είναι έτσι όλες οι σχέσεις, ότι εντάζει μωρέ «άντρας είναι θα δώσει και καμία» εγώ αυτό το πίστευα! Το πίστευα!»

¹³¹ Flood, M. και Pease, B., (2009), “Factors influencing attitudes to violence against women”, *Trauma, Violence, and Abuse*, 10(2), (σελ. 125-142), (σελ. 133 επ.)

«Διήρηκε λίγο περισσότερο από ένα χρόνο.. αισθανόμουν ένα έντονο αίσθημα καταπίεσης χωρίς όμως να αφήνομαι να με κυριεύσει αυτό.. αντιστάθηκα αρκετά μέχρι να πάρω την απόφαση να χωρίσω.. θέλω να πω ότι προσπαθούσα να του δείξω να καταλάβει ότι ήταν λάθος η οπτική του»

«Καταλάβαινα ότι είναι πολύ λάθος όλο αυτό που συμβαίνει αλλά ακόμα κι η ίδια ήμουν πρόθυμη να το κάνω για να ξανακερδίσω την εμπιστοσύνη του.... ήμουν πρόθυμη...να κάνω ό,τι μου ζητούσε για να μην τον χάσω»

«θεωρούσα ότι είναι μία λάθος αντίληψη αυτού του ανθρώπου αλλά από την άλλη δεν είναι κακοποίηση γιατί θεωρούσα ότι μπορεί να φτιάξουν τα πράγματα»

«Η αλήθεια είναι ότι δεν μου ήταν ξεκάθαρη ότι υπήρχε μία μορφή κακοποίησης από την άποψη ότι όσο κι αν ήταν πειστικός δε δέχτηκα την απαγόρευση δέχτηκα μόνο την πίεση...»

Η βία εκλογικεύεται από το θύμα ως το τίμημα που πρέπει να πληρώσει για να μην απωλέσει άλλα αγαθά. Αν και το οικιακό περιβάλλον αποτελεί χώρο τυραννίας για τη γυναίκα, εντούτοις η ανασφάλεια που νιώθει η ίδια λειτουργεί ανασταλτικά στην απομάκρυνσή της. Διαπιστώνεται στις εξομολογήσεις των γυναικών, μία μετατόπιση και εκλογίκευση του τραύματος, ενώ αναφορικά με την αναβίωση αυτών των βιωμάτων, οι γυναίκες εμφανίζονται να δικαιολογούν τους συντρόφους τους και να εξετάζουν τη βία υπό το πρίσμα της υπακοής στις κοινωνικές αναπαραστάσεις και στο δεδομένο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο εκδηλωνόταν.

Το «ένοχο» θύμα

Παρατηρώντας τις μαρτυρίες των ερωτώμενων, γίνεται έκδηλη μία τυπολογία, αναφορικά με την αντίδρασή τους πάνω στην κακοποίηση που υφίσταντο, την αυτό-ενοχή τους, την αντιμετώπιση του συντρόφου-κακοποιητή αλλά και τη μη τιμωρητική τους στάση. Στις αρχικές παρατηρήσεις διαπιστώνεται πως οι γυναίκες αναγνωρίζουν ορισμένους παράγοντες που οδηγούν στην εκδήλωση της βίας, εντούτοις, μέσα από μία προσεκτικότερη ματιά του λόγου τους, γίνεται φανερό πως σχεδόν πάντα οι ερωτώμενες αναλαμβάνουν ευθύνες για τη θυματοποίησή τους, αποδίδοντας την εμφάνισή της στη σύμπραξη και της δικής τους συμπεριφοράς.

Συναισθήματα ενοχής ταπείνωσης και συνεχούς αυτό-αμφισβήτησης συνοδεύουν τις περιγραφές των εμπειριών τους, τα οποία οδηγούν σε μία ανάγκη αυτό-τιμωρίας. Αυτά τα

συναισθήματα εκφράζουν εμφαντικά την ντροπή¹³² που συνοδεύει τα υποκείμενα. Όπως περιγράφει η Μάτσα «τα κοινωνικά υποκείμενα ταπεινώνονται, είτε διότι δεν αντιμετωπίζονται ως άνθρωποι ισότιμοι με τους άλλους, αλλά ως αντικείμενα, ως εργαλεία που εγκαταλείπονται όταν δεν είναι πλέον χρήσιμα, είτε διότι εντοπίζεται η απουσία σεβασμού, που στη συνέχεια δημιουργεί καταστάσεις βίας και αποκλεισμού»¹³³. Η ντροπή που δηλώνεται με το «μη-λεκτικό» μέσα από τις εξομολογήσεις των ερωτώμενων συνυποδηλώνει με τη σειρά της μία ανάληψη ευθύνης, ενός χρέους από τα υποκείμενα της έρευνας να ερμηνεύσουν και να αιτιολογήσουν τη θυματοποίησή τους. Ενδεχομένως μέσω της αυτό-κατηγορίας, της αυτό-ενοχής τους και της ανάληψης της ευθύνης, κατ' αυτόν τον τρόπο να θέλουν να διεκδικήσουν μία περισσότερο δυναμική στάση στις βιωμένες εμπειρίες τους, κι όχι να είναι απλώς παθητικοί δέκτες, παρατηρητές της ίδιας τους της ύπαρξης, είτε να αποτελεί έναν αμυντικό μηχανισμό απέναντι στο κατηγορώ του κοινωνικού περιβάλλοντος και τη δευτερογενή θυματοποίησή που προκαλεί, με την αυτό-ενοχή να λειτουργεί περισσότερο θεραπευτικά και εξυγιαντικά για το ίδιο το θύμα. Γενικότερα η εντύπωση που δίνεται από τους λόγους των γυναικών είναι από τη μία η κυριάρχηση των συναισθημάτων της ντροπής και της ταπείνωσης που σε ορισμένες περιπτώσεις καθυποτάσσουν τις γυναίκες στη μη αποκάλυψη, γνωστοποίηση όψεων του βίου τους σε οικεία πρόσωπα κι από την άλλη η διαρκής ανάληψη ευθύνης, η αυτό-αμφισβήτηση και η αυτό-ακύρωση των σκέψεων, των ενεργειών και τελικώς των ίδιων των βιωμένων εμπειριών από τις ίδιες τις γυναίκες οδηγεί σε περαιτέρω νομιμοποίηση και σταθεροποίηση της βίας μέσα στη σχέση. Με το πέρασμα του χρόνου και στην αναμόχλευση αυτών των βιωμάτων, οι σχετικές αποστροφές του λόγου των ερωτώμενων χαρακτηρίζονται από σχετικοποίηση, ρομαντισμό κι εξιδανίκευση των συντρόφων-κακοποιητών και των εμπειριών τους.

«ήμουν πρόθυμη...να κάνω ό,τι μου ζητούσε για να μην τον χάσω. Γενικά μου είχε περάσει μία εντύπωση ας πούμε ότι κάτι πάει λάθος με εμένα κι ότι αυτός με αγαπάει και με βοηθάει να γίνω καλύτερος άνθρωπος που δεν πήγαινε τίποτα λάθος ρε συ δηλαδή...πραγματικά ήμουν παιδί οριακά, δεν είχα πονηρία, δεν ήθελα ούτε κάποιον άλλον, ούτε ήθελα να του κάνω μαλακία, δεν είχα τίποτα τέτοιο στο μυαλό μου, ήμουν όντως πολύ αφοσιωμένη σε αυτόν. Με έβαλε σε αυτή τη διαδικασία να πιστεύω ότι είμαι ο χειρότερος άνθρωπος του κόσμου»

¹³² Montalvo Liendo, N. (2008), "Cross-cultural factors in disclosure of intimate partner violence: An integrated review", *Journal of Advanced Nursing*, 65(1), (20–34)

¹³³ Μάτσα, K., (2013), ό.π., (σελ 13-14)

«Ήμουν τόσο συναισθηματικά εκεί που δεν ήθελα κάτι καλύτερο. Ήθελα αυτό και ήθελα να το φτιάξω»

«λέω «συγγνώμη», ζητάω και συγγνώμη[...] και γι' αυτό ζητάγα και συγγνώμη και γι' αυτό μου παίρνει έναν αιώνα να το καταχωρίσω ως βία όλο αυτό»

«...κι εκεί πέρα είναι που αρχίζεις και το ρομαντικοποιείς ξανά κάπως και μπαίνεις σε μία διαδικασία περίεργη..»

«Ένιωθα ότι «τι πάω να κάνω τώρα; Μήπως είναι λάθος; [...] ένιωθα ότι είχα συναινέσει σε αυτό. Άρα δεν υπήρχε λόγος να κάνω κάτι... νόμιζα ότι φταίω»

«μετά από πάρα πολλά τέτοια περιστατικά που θα μου πεις «εσύ γιατί δεν έλεγες κάτι; Γιατί δεν έφευγες;» Δεν είχα μάθει ότι μπορώ να αντιδράσω. Δεν ήξερα ότι έχω χώρο. Αφού λοιπόν, υπήρξαν 2 περιστατικά απιστίας από το μέρος του, εγώ τον συγχώρεσα και τις 2 φορές...»

«τώρα που νιώθω ότι ντρέπομαι γι' αυτό που μου συνέβη και που τον άφησα ν' απλώσει χέρι πάνω μου...»

«Θεώρησα ότι μόνη μου μπήκα σε όλη αυτή τη διαδικασία.. δεν ήθελα να μπλέξω την οικογένεια μου, ακριβώς για να μην υπάρχει συνέχεια σε όλο αυτό. Εγώ ήθελα απλά να λήξει οπότε όχι.. όπως μπήκα μόνη μου σε αυτή τη σχέση έτσι κατάφερα και βγήκα μόνη μου[...]σε αυτούς το είπα κι ήταν υποστηρικτικοί.. μου είπαν «γιατί δεν μας το είπες νωρίτερα;» αλλά εγώ επέμενα σε αυτή τη σκέψη ότι δηλαδή μόνη μου μπήκα σε αυτό και μόνη ήθελα να ξεμπλέξω..»

Βασική παράμετρος αναπαραγωγής του κύκλου της βίας και της αυτό-ενοχής αποτελεί η νοσηματοδότηση του εαυτού από την ερωτώμενη. Η χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση είναι καθοριστικές για το χτίσιμο μίας αυτό-εικόνας που θα συντηρεί τη θυματοποίηση. Η κατανόηση του εαυτού τους, τις περισσότερες φορές, μπορεί να παραπέμψει στο στερεότυπο της εικόνας του θύματος, που απεικονίζεται και χαρακτηρίζεται στις κοινωνικές αναπαραστάσεις από μειονεξία και ελλειμματικότητα, σε συνδυασμό με μία εξακολουθητική μοναξιά εξυπηρετούν κατά έναν τρόπο σε μία αυτοεκπληρούμενη προφητεία, στο χτίσιμο της εικόνας του θύματος. Εδώ θα πρέπει να γίνει λόγος, για την έννοια του στίγματος κατά τον Goffman, ο οποίος υποστηρίζει ότι «η πληροφορία για την κατανόηση του στίγματος έχει ορισμένες ιδιότητες. Η πληροφορία είναι αυτοπαθής και σωματοποιημένη, δηλαδή, μεταδίδεται από το ίδιο το πρόσωπο που αφορά, μέσα από μία σωματική έκφραση που γίνεται παρουσία εκείνων που την

προσλαμβάνουν»¹³⁴. Εδώ η πληροφορία αφορά στη νοηματοδότηση του εαυτού από την ίδια τη γυναίκα, όπου αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως «θύμα», και αναμένει ότι κι οι άλλοι θα την αντιμετωπίσουν κατ' αυτόν τον τρόπο. Ο στιγματισμός, αποτελεί μία διαδικασία αναδίπλωσης του στίγματος από το κοινωνικό σύνολο στο υποκείμενο, και το αντίστροφο. Αφού η κοινωνία στιγματίζει τη γυναίκα με ορισμένους χαρακτηρισμούς, αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα η γυναίκα να τους οικειοποιηθεί και να τους ενσωματώσει ως κομμάτι μίας ιδιάζουσας ταυτότητας, με την οποία θα νοηματοδοτεί και η ίδια τις ενέργειες ή τις σκέψεις της.

«έχει να κάνει με μία γενικότερη αίσθηση θύματος που είχα εγώ και για το ότι μπορεί να με χειραγωγήσει ο κάθε άντρας»

«ήμουν εγκλωβισμένη»

«ήμουν πολύ δειλή»

«Είναι αρκετά κοινωνικός.. πως να το πω τώρα, του αρέσει να κοιτάζει κι άλλες γυναίκες.. εγώ ένιωθα ότι επειδή κοίταξε εμένα ουσιαστικά ήμουν στο κέντρο του κόσμου[...] Βέβαια να πω ότι είχα αφήσει τον εαυτό μου, είχα πάρει κάποια κιλά, δεν έβγαينا τόσο έξω..»

«απλά έβγαينا εγώ η τρελή κι η παράλογη..»

«εγώ στη μοναξιά μου και στις στεναχώριες μου τα πάλεψα μέχρι τέλους μόνη μου..»

«...λόγω του εαυτού μου επειδή δεν είχα ιδιαίτερη υψηλή αυτοεκτίμηση και δε θεωρούσα τον εαυτό μου ιδιαίτερα ερωτικό υποκείμενο, αλλά και επειδή έχω υπάρξει θύμα αυτών των συμπεριφορών που σου είπα πριν»

Ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει το πως προσλαμβάνουν και κατανοούν άλλες γυναίκες που υφίσταντο ενδοοικογενειακή κακοποίηση, και πως διαβλέπουν τους εαυτούς τους με γνώμονα τη σύγκρισή αυτή. Δημιουργούνται δύο κόσμοι, εκείνος «της δυναμικής γυναίκας»¹³⁵ κι εκείνος «του θύματος κακοποίησης» και σε αυτούς τους κόσμους, αναπτύσσεται ένα χάσμα, ένα νοητό σύνορο, που τροφοδοτείται και μεγαλώνει από τη θέαση των θυμάτων μέσα από κοινωνικές προκαταλήψεις, στερεότυπα, έντονο στιγματισμό και περιθωριοποίηση.

¹³⁴ Goffman, E. (2001), Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση μίας φθαρμένης ταυτότητας, (μτφρ. Μακρυγιώτη, Δ.) Αθήνα: εκδ. Αλεξάνδρεια.

¹³⁵ Fineman, M. Και Mykitiuk, R., (1994), ό.π., (σελ. 60 επ.)

«Δηλαδή το να αποφασίσσεις να μιλήσεις ανοιχτά γι' αυτό, ουσιαστικά σε φέρνει αντιμέτωπο με τον εαυτό σου. Όταν έχει συμβεί αυτό το περιστατικό σκέφτεσαι «αυτό μπορεί να συμβεί στην οποιαδήποτε γυναίκα;» γιατί εγώ εκείνη τη στιγμή σκεφτόμουν ότι είμαι μια δυναμική γυναίκα και δεν είμαι σαν τη μάνα μου και δεν θα δεχόμουν να φάω ξύλο. Είμαι σαν τη μάνα μου εν τέλη; Αυτό σκέφτηκα. Εν τέλη μπορεί να συμβεί σε όλες τις γυναίκες; Και τώρα που συνέβη τι θα κάνω; Τώρα που νιώθω μια απελπισία, μία αυτολύπηση... παρ' όλο που αντέδρασα πίσω δεν κατάφερα να με προστατέσω και πάλι, γιατί το ξύλο το 'φα έτσι; ...αλλά σκέφτεσαι ότι εμείς που είμαστε χειραφετημένες γυναίκες και νέας γενιάς και δεν είμαστε σαν τις μανάδες μας, δεν εξαρτόμαστε από άντρες εντός εισαγωγικών... τι θα πουν; Άραγε θα σκεφτούν για εμένα ότι είμαι αδύναμη; Εγώ σκέφτομαι για τον εαυτό μου ότι είμαι αδύναμη; Άρα είμαι κι εγώ ένα θύμα; [...] σκεφτόμουν ότι είχα μπει σε αυτή την κατηγορία των γυναικών και δεν ήθελα... είχα μία εικόνα γι' αυτές τις γυναίκες σαν τη μάνα μου ας πούμε, τις είχα πολύ υποτιμήσει ενώ δεν έπρεπε».

Η Μητρότητα

Η μητρότητα για τον πληθυσμό γυναικών που εξομολογήθηκαν τις βιωμένες εμπειρίες της κακοποίησης τους, ήταν κεντρικής σημασίας στους λόγους τους. Η παρουσία παιδιών λειτουργούσε εξυγιαντικά για τις γυναίκες ώστε να απεμπλακούν από την κακοποίησή τους. Κάποιες τα κατάφεραν, άλλες πάλι όχι. Όλες όμως διέβλεπαν τη μητρότητα και την παρουσία παιδιών, ως αντισταθμιστικό παράγοντα στο να υπομείνουν τα δεινά της κακοποίησης¹³⁶. Είναι φανερό η δύναμη και το κουράγιο που αντλούν οι γυναίκες αυτές από τα παιδιά τους, τα οποία βρίσκονται στον πυρήνα της σκέψης αυτών των γυναικών και οι όποιες αποφάσεις λαμβάνονται, γίνονται με γνώμονα την προστασία και την ευημερία των παιδιών τους.

«Έρχεται η δεύτερη εγκυμοσύνη.. πολλές δουλειές, πολλή κούραση... έρχεται η γέννα.. το κοριτσάκι μου 2 χρονών. Πήγα λοιπόν και ζύπνησα τον πατέρα μου και του λέω «πατέρα σήκω γιατί πιστεύω θα γεννήσω απόψε, να έχεις το νου σου στο παιδί μου» αλλά ήταν άντρας μεγάλος στην ηλικία... θεώρησα καλό που είχα κοντά στο σπίτι που έμενα τη νονά μου.. έφυγα λοιπόν και πήγα στο σπίτι της.. της χτύπησα και της είπα «νονά πάω για γέννα και σε παρακαλώ πολύ να προσέχετε το κοριτσάκι μου[...]είχα το κοριτσάκι μου το πρώτο κι επειδή ήμουν ορφανή... κι είχα στερηθεί τη μάνα ήθελα να τα δώσω όλα στο παιδί μου. »

¹³⁶ Katz, E., (2015), "Recovery-Promoters: Ways in which Children and Mothers Support One Another's Recoveries from Domestic Violence", *British Journal of Social Work*, vol. 45, (σελ. 153-169), (σελ. 156)

«Τότε πήρα 75 χιλιάδες δραχμές.. εκεί λίγο πονηρεύτηκα.. λέω τώρα θα του τα δώσω όλα και δεν θα κρατήσω να έχω να παίρνω των παιδιών μου ό,τι χρειάζονται;»

«Στην αρχή που είχα τα παιδιά μικρά δε σκεφτόμουν να πάρω διαζύγιο αλλά όσο πέραγε ο καιρός ναι...»

«μετά που άρχισα να δουλεύω πάλι σκεφτόμουν ότι αν φύγω από αυτήν την πόλη θα χάσω τη δουλειά μου κι ότι μόνη μ' ένα σπίτι με δύο παιδιά δεν θα μπορούσα να το στηρίξω»

«κυρίως για τα παιδιά μου φοβήθηκα[...] Στην αρχή όπως σου είπα δεν έφευγα επειδή ήθελα να μεγαλώσω τα παιδιά και να έχουν ό,τι θέλουν.. επειδή έχει μία πολύ καλή δουλειά ο μπαμπάς τους... επίσης με απειλούσε κι όλες ότι θα μου τα πάρει σε διάφορους καυγάδες που είχαμε κι επειδή έχει και σχέση όχι με τα δικαστήρια αλλά έχει σχέση με αυτά ξέρεις... φοβόμουν πάρα πολύ. Μετά όμως όταν μεγάλωσαν τα παιδιά και η κόρη μου που ήταν πλέον 7-8 χρονών όταν χωρίσαμε κι εκείνη έβλεπα ότι δεν πέραγε καλά στο σπίτι...»

«Η αντίδρασή μου επειδή είχα 3 παιδιά και δεν είχα οικονομική ανεξαρτησία ήταν το να τα καταπίνω όλα αυτά[...] δεν είχα τα μέσα να μεγαλώσω 3 παιδιά μόνη μου και δεν έφυγα ποτέ από την κακοποίηση»

Μάλιστα, αξίζει να λεχθεί πως οι συνεντευξιαζόμενες, όταν τα παιδιά τους ενηλικιώθηκαν, απευθύνθηκαν πολλές φορές σε εκείνα για βοήθεια, καθιστώντας σαφές πως τα παιδιά λειτουργούσαν ως διέξοδος και απεμπλοκή από την κακοποίηση, τόσο κυριολεκτικά, όσο και μεταφορικά.

«Δε σας κρύβω ότι τα παιδιά μου μεγαλώνοντας μου ρίζανε ευθύνες ότι γιατί δεν χώριζα... πολλές φορές μου το είπαν...»

«Όταν τα παιδιά μου μεγάλωσαν υπήρξαν κάποιες φορές που σκέφτηκα να λήξω το γάμο αλλά πάντα είχα μπροστά μου το οικονομικό αδιέξοδο»

«στον μόνο άνθρωπο που έχω μιλήσει ανοικτά είναι η κόρη μου. Με αντιμετώπισε με πολλή συμπόνια και κατανόηση γιατί ξέρει, έβλεπε.. μεγάλωσε με αυτόν τον πατέρα σε αυτό το σπίτι οπότε πάντα ήταν δίπλα μου [...] Από μία ηλικία και μετά που ήταν ενήλικη με είχε προτρέψει πάρα πολλές φορές να χωρίσω και μου είχε πει ότι και οικονομικά θα με στήριζε αλλά ποτέ δεν την πήρα την απόφαση»

Το Κοινωνικό Γίγνεσθαι ως Πεδίο Διατήρησης της Βίας

Το κοινωνικό περιβάλλον κάθε ατόμου δεν αποτελεί μόνο τα σημαίνοντα πρόσωπα της ζωής του που διαμορφώνουν άμεσα τις βιωμένες εμπειρίες του και καθορίζουν τα μονοπάτια της ζωής του. Το κοινωνικό περιβάλλον της γυναίκας επιζώσας ενδοοικογενειακής κακοποίησης δεν περιορίζεται μονάχα στα πρόσωπα της οικογένειάς της, αλλά επεκτείνεται, σε φίλους, συναδέλφους, τη γειτονία, και εν γένει ολόκληρη την κοινότητα, μέλος της οποίας είναι και η ίδια. Το κοινωνικό γίγνεσθαι αποτελεί τη διαλεκτική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο κάθε επιμέρους υποκείμενο με το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει. Πρόκειται μία σχέση δυναμική, που τελικά παράγει τα κοινωνικά πρότυπα, τα στερεότυπα και τις αντιλήψεις που στεγανοποιούνται μέσα από τις κοινωνικές πρακτικές.

«Έτσι όπως είναι τώρα, όχι καθόλου! Το κοινωνικό περιβάλλον είναι χάλια, φτιάχνει την ενδοοικογενειακή κακοποίηση, φτιάχνει αυτές τις ιστορίες και υποκρίνεται και δεν μπορεί να βοηθήσει σε τίποτα. Από την άλλη εγώ είμαι το κοινωνικό περιβάλλον έτσι; Είμαι κομμάτι. Τώρα κράζω την πλευρά μου αυτή, που αυτό υποστήριζε και τότε, το κάλυπτε και τότε και το καλύπτει και τώρα.. λιγότερο ευτυχώς αλλά τέλος πάντων όχι δε θεωρώ έτσι όπως είναι. Θεωρώ ότι γενικά μπορεί και έχει καλή πρόθεση απλά χρειάζεται να κοιταχτεί στον καθρέπτη πολύ καλά.»

Το κοινωνικό περιβάλλον των γυναικών αυτών, πολλές φορές λειτουργούσε ως χώρος σιωπής σε πολλές περιπτώσεις, ως πεδίο ματαίωσης και απόρριψης των ελπίδων αυτών των γυναικών για την απομάκρυνσή τους από την κακοποίηση. Οι αφηγήσεις των γυναικών αναδεικνύουν πως, η κοινωνία, ειδικότερα όσον αφορά την επαρχία, λειτουργούσε ανασταλτικά στη διακοπή του χρονικού της κακοποίησης. Είτε με τη μορφή παραπόνων, είτε με τη μορφή ευθέων κατηγοριών, τα υποκείμενα της έρευνας αναφέρουν πως το κοινωνικό περιβάλλον με την ευρεία του έννοια, είχε καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της βίας και στην παραμονή των γυναικών μέσα στην κακοποίηση.

Ο αντίκτυπος της βίας για τις γυναίκες δεν αφορούσε το προσωπικό τραύμα που θα είχαν να διαχειριστούν αλλά πολύ παραπάνω, το τίμημα ήταν κοινωνικό. Η δημοσιοποίηση της βίας, σ' ένα τόσο αυστηρό κοινωνικό συγκείμενο, φαινόταν πολύ πιο σοβαρή συνέπεια για τις γυναίκες,

παρά την ίδια τη βία, καθώς θα σήμαινε την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό¹³⁷ αυτών των γυναικών και για τα υποκείμενα αυτά, αυτό αποτελούσε μεγαλύτερο κόστος.

«μιλάμε για μία μικρή κοινωνία που αυτά παίζουν ρόλο γιατί δεν έχεις φύγει από εκεί να αντιμετωπίσεις και να δεις κάτι καινούριο»

«τις απειλές θα τις έκανε πραγματικότητα, θα πάει να πει ότι είχαμε σχέση. Φοβόμουν ότι θα με χτυπήσει εεε.. φοβόμουν μήπως κάνει revenge porn.. Καλά τότε δεν υπήρχαν τα βίντεο και οι φωτογραφίες που υπάρχουν σήμερα αλλά όταν μιλάμε για μία μικρή κοινωνία, είναι τραγικό»

«φοβόμουν πολύ την κοινωνική κατακραυγή του τότε χώρου εεεμμ... φοβόμουν ότι θα με στιγματίσουν. Κι αυτό για ένα παιδί σε μία μικρή κοινωνία είναι αβάσταχτο, δεν σου έχει συμβεί τίποτα χειρότερο»

«Η ιστορία μου αυτό αποδεικνύει.. ξεκάθαρα το κοινωνικό περιβάλλον παίζει πάρα πολύ σημαντικό ρόλο.. δεν μπορείς να φύγεις ή δεν μπορείς να μιλήσεις γιατί ντρέπεσαι, εάν δεν υπάρχει σωστή ενημέρωση»

«Δεν ήταν εύκολο εκείνα τα χρόνια.. Το σκέφτηκα... αλλά τι να κάνω; Όσο και να μην πρόσφερε ήταν ένας άντρας μέσα στο σπίτι.. ζούσα με τον πατέρα μου με έναν μεγάλο άνθρωπο.. Δεν μιλούσαν τότε οι γυναίκες.. και ξύλο να έτρωγες...κλεινόσουν εκεί... άχνα και μιλιά [...] Αυτός ο άνθρωπος, ο άντρας μου αν είχε ένα καλό περιβάλλον...»

«Εντάξει οι γονείς μου μου έλεγαν είναι αρχή.. μόλις έχεις κάνει τα παιδιά. Όλα τα ζευγάρια το περνάνε αυτό μόλις κάνουν παιδιά, να κάνω υπομονή γιατί έχει καλή δουλειά και σπίτι[...] Κοίταζε να δεις επειδή ήταν μικρή η πόλη.. όλοι θα μου έλεγαν μην χωρίσεις κάτσε με τα παιδιά σου.. και σίγουρα υπήρχαν και κουτσομπολιά οπότε δεν θα το έλεγα. Εντάξει σίγουρα στην πόλη είναι πιο δεκτικοί αλλά ναι...»

«Το ευρύτερο περιβάλλον, στα χρόνια τα δικά μας που ήταν τελείως διαφορετικά απ' ότι είναι σήμερα βεβαίως.. ήταν ανασταλτικός παράγοντας να μη χωρίσεις δεδομένου του τι θα πει ο κόσμος και η κοινωνία»

«Μεγάλο κοινωνικό κόστος διότι το πρόσωπο που παρουσίαζε στην κοινωνία ήταν τελείως διαφορετικό από αυτό που έδειχνε στο σπίτι και ενδεχομένως και κάποιο από τα παιδιά μου να μην το δεχόταν την απόφασή μου αυτή»

¹³⁷ Trotter, J. L., & Allen, N. E. (2009). "The good, the bad, and the ugly: domestic violence survivors, experiences with their informal social networks", *American Journal of Community Psychology*, 43(3– 4), (σελ. 221–231)

«... υπάρχει και το θέμα ότι στις επαρχίες εάν θελήσεις να κάνεις μήνυση, μπορείς ας πούμε να είναι ξαδέρφια, κουμπάροι, φίλοι με τον διοικητή στο τμήμα κι ουσιαστικά να κάνεις μία τρύπα στο νερό»

«Γιατί όπως σου είπα ο άντρας μου έχει άκρες και γνωστούς στην αστυνομία κι επειδή έμενα σε μία μικρή πόλη ήξερα ότι δε θα βγάλω άκρη...»

«ήξερα όμως πολύ καλά, ότι θ' ακολουθήσει πολύ μεγάλη συναισθηματική βία και θα υπάρξει και πολύ μεγάλη έκθεση από τη δική του την πλευρά απέναντι στο πρόσωπό μου λόγω του ότι είμαι γυναίκα. Δηλαδή ήξερα, ότι θα με εκθέσει παντού... ήξερα ότι θα κρύψει το σκηνικό της σωματικής βίας, όπως κι έγινε, εγώ φυσικά δε δέιλιασα, βρισκόμασταν σε μία μικρή επαρχία[...] Ήταν πάρα πολύ δύσκολο!! Γιατί όταν ζεις σε μία επαρχία αναγκαστικά τον άλλο τον βλέπεις μπροστά σου έτσι; Ήμουν σίγουρη ότι από τη στιγμή που έφυγα από το σπίτι του και το είπα στις φίλες μου δεν θα ξαναέτρωγα ξύλο το ήξερα αυτό. Ωστόσο, ήξερα ότι θα έρχομαι κάθε μέρα αντιμέτωπη με μία συναισθηματική βία. Τον έβλεπα ας πούμε γιατί ήμασταν ίδιο πανεπιστήμιο, ίδια σχολή με τις ίδιες παρέες κλπ. ήξερα ότι έλεγε παντού ψέματα για εμένα, οι φίλοι του σταμάτησαν να μου μιλάνε, ενώ αυτός το είχε ξεκινήσει με έβγαλε τρελή ξέρεις... αυτό το αφήγημα ότι η γυναίκα είναι πάντα τρελή, σταμάτησαν να μου μιλάνε όλοι. Πρακτικά ήταν πολύ δύσκολο να απεμπλακώ. Έπρεπε να περιμένω να αποφοιτήσω να φύγω από την πόλη κι ακόμη και σήμερα σου λέω ότι πάντα όλοι με κοιτάνε περίεργα με ένα βλέμμα λύπησης, αυτό δεν είναι βία;»

Είναι διάχυτη η αίσθηση πως η απομάκρυνση από την κακοποίηση δεν αποτελεί μία εύκολη διαδικασία για τις ερωτώμενες. Βασικές προϋποθέσεις για την απεμπλοκή τους είναι η κοινωνική απομόνωση, οι εκτοπισμοί, οι αποκλεισμοί από την κοινότητα και εν ολίγοις η ρήξη με το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ανήκαν έως τότε. Ωστόσο δίνεται προτεραιότητα στην απομάκρυνση από την κακοποίηση παρά τα μεγάλα κοινωνικά κόστη που επηρεάζουν την ευημερία αυτών και των παιδιών τους. Η μετάβαση σε καινούριο περιβάλλον είναι μία ταραχώδης διαδρομή, που απαιτεί από τις γυναίκες αρκετές θυσίες στην προσπάθειά τους να χτίσουν υγιείς κοινωνικούς δεσμούς.

Οι Γυναικείες Φιλίες

Κεντρικής σπουδαιότητας, στις αφηγήσεις των γυναικών, αναδεικνύεται ο κοινωνικός περίγυρος¹³⁸ που εγγράφεται και αυτός στην πορεία από την κακοποίηση στην απελευθέρωση.

¹³⁸ Kaukinen, C., (2004), ο.π., (σελ 969)

Πιο συγκεκριμένα, όλες οι ερωτώμενες εστιάζουν με έμφαση στις ενδυναμωτικές σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλες γυναίκες, και στον τρόπο με τον οποίο αντλούν δύναμη για ν' απομακρυνθούν από την κακοποίηση. Η συναναστροφή με άλλες γυναίκες, λειτουργεί λυτρωτικά για τις συνεντευξιαζόμενες ενώ είναι εμφανείς οι ισχυροί δεσμοί της γυναικείας φιλίας που βασίζονται στην αλληλοϋποστήριξη, το αίσθημα ευθύνης για επούλωση των τραυμάτων, την αφοσίωση και την ενσυναίσθηση που διαχέεται μεταξύ των γυναικών. Ενδιαφέρον μάλιστα αποτελεί το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων δεν επιθυμεί να αποκαλύψει το μυστικό της κακοποίησης στον οικογενειακό της περίγυρο με τον οποίο, στην πραγματικότητα συνδέεται με δεσμούς αίματος και θα υπέθετε κανείς ότι είναι πιο ισχυροί ώστε η επαφή των ατόμων να είναι πιο ουσιαστική και ειλικρινής.

«Δεν το συζητούσα με τους γονείς μου, ήταν κόσμος που είχαμε κάπως το νου μας έτσι;»

«Σαφώς και δεν το είπα στους γονείς μου, εννοείται πως όχι [...] στους γονείς μου δεν είπα τίποτα γιατί θα ήταν καταστροφικό κι επίσης δεν τους εμπιστεύομαι»

«απέκλεισα βέβαια την οικογένειά μου από αυτό γιατί... δεν ξέρω.. δε θα με βοηθούσε ούτε εμένα ούτε εκείνους.»

«Πουθενά! Ούτε στον ίδιο μου τον πατέρα άνοιξα την καρδιά μου, ούτε στις αδερφές μου επειδή έμεναν μακριά.. μάνα δεν είχα... Εγώ είχα ένα γέρο πατέρα, μάνα δεν υπήρχε... η νονά μου με βοήθησε. Ήμουν 8 χρονών όταν αρρώστησε και πέθανε στα 12 μου από καρκίνο η μάνα μου... Ποιανού να μιλούσα;;»

«Μίλησα στο οικογενειακό μου περιβάλλον αφού είχε λήξει όλο αυτό για να αιτιολογήσω και το χωρισμό...»

Οι γυναίκες θέτουν ως προτεραιότητα τις γυναικείες φιλίες από τις οποίες αντλούν περισσότερη ηθική/ ψυχολογική υποστήριξη αλλά και υλική/οικονομική βοήθεια καμιά φορά. Ο παράγοντας φύλου είναι καθοριστικός για το άνοιγμα, το μοίρασμα της βιωμένης εμπειρίας και την αναζήτηση φροντίδας και ενδυνάμωσης.

Όλες οι ερωτώμενες εστιάζουν σε άλλες γυναίκες ως σημαίνοντα πρόσωπα του βίου τους, αναδεικνύοντας για ακόμη μία φορά το κοινωνικό-πολιτισμικό υπόβαθρο μέσα στο οποίο ανακύπτει η ενδοοικογενειακή κακοποίηση και το σχηματισμό ενδυναμωτικών σχέσεων των γυναικών ως μίας ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας που μέσω μίας διαδικασίας αντιμετώπισης-

επιβίωσης, αναζητά αλληλεγγύη, κατανόηση και συμπόνια την οποία βρίσκει στο πρόσωπο άλλων γυναικών.

«η παρέα μου, μου έλεγε συνέχεια «αυτός ο τύπος δεν σου κάνει καλό δεν σου αξίζει», ότι αξίζω πολύ καλύτερα και αξίζω κάποιον άνθρωπο να με σέβεται και τα είχα ακούσει πολλάκις[...] γύρισε όχι μόνο η κολλητή μου αλλά και αρκετά άτομα από την παρέα και μου είπαν ότι «ξέρεις κάτι, εφόσον δεν αλλάζεις στάση εμείς δεν θέλουμε να ξανακούσουμε τίποτα γι' αυτόν, δεν θέλουμε να ξανακούσουμε ότι υπάρχει»»

«...υπήρχαν περιστατικά που έπαιρνε τηλέφωνα τις φίλες μου και τις έβριζε. Νομίζω κι όλες ότι θα μπορούσαν να το είχαν χειριστεί και πολύ διαφορετικά με την έννοια να ξέκοβαν και μαζί μου, δε μ' αφήσανε μόνη μου»

«Οι φίλες πάντα στηρίζουν και σίγουρα θα μπορούσε να με έχει ρουφήξει πολύ περισσότερο αυτή η φάση εάν δεν είναι αυτόν τον κύκλο υποστήριξης κι αυτό το *safe space* που ξέρω ότι έχω κι είναι πάντα εκεί... και μόνο με την ύπαρξη τους ήταν υποστηρικτική»

«Να λήξω αυτή τη σχέση το είχα σκεφτεί πολύ νωρίτερα. Αυτό το κομμάτι επειδή το έχω συζητήσει και με άλλες γυναίκες, πάντα έχουμε πάρα πολλές σκέψεις πριν χωρίσουμε..»

«Απευθύνθηκα στις φίλες μου οι οποίες με βοήθησαν πάρα πολύ, βέβαια μιλάμε για κοπέλες που ήταν πολύ διαβασμένες σχετικά με το ζήτημα παρ' όλο που ήταν μικρές σε ηλικία με βοήθησαν πολύ και συναισθηματικά και ψυχολογικά, ήμουν πολύ τυχερή»

«Τι θα πουν οι φίλες μου για μένα που είναι όλες φεμινίστριες; Σαφώς και θα πάρουν το μέρος μου. Ήξερα ότι είχα έναν υποστηρικτικό κύκλο γιατί όλες ήταν υπέρ μου και με αγαπούσαν και τις αγαπούσα και θα έκανα το ίδιο..»

«Το είπα στις φίλες μου την επόμενη μέρα που συνέβη και μπορώ να σου πω ότι το είχα ανάγκη...ήθελα να βρω έναν υποστηρικτικό κύκλο[...]. Μπορώ να σου πω ότι ήταν πάρα πολύ θετικός ο τρόπος που με αντιμετώπισαν. Είχαν πάθει σοκ γιατί δεν ήταν άτομα που ήταν εξοικειωμένα με τη βία οπότε αυτό το υγιές περιβάλλον που είχα με βοήθησε να βάλω τα πράγματα στις πραγματικές τους διαστάσεις, ότι ήταν κάτι κακό αυτό που συνέβη.. και μετά μου είπαν ότι πρέπει να πάω σε κάποιον ειδικό, πήγα, κι όλα κύλησαν ομαλά»

«Εντάξει τα συζητούσα με τις φίλες μου αλλά δεν φαινόταν κάτι τόσο ανησυχητικό ώστε να δημιουργήσει την παρέμβαση τους[...]. και μόνο που τα έβγαζα από μέσα μου.. αυτό χρειαζόμουν βασικά. Γιατί ήξερα ότι δεν μπορεί να κάνει κάποιος κάτι και να πάρει την πράξη πίσω. Ήταν

στήριξη που με άκουγαν που με αγκάλιασαν κυριολεκτικά και μεταφορικά.. φρόντιζαν να μη μένω μόνη μου να ελέγχουν ότι είμαι καλά.»

«μια φίλη μου που ήταν και στην πόλη που μέναμε με είχε βοηθήσει γιατί στην αρχή όταν έφυγα έμενα σε εκείνη»

Εδώ με μία διάθεση αφαίρεσης, εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι ισχυρές σχέσεις μεταξύ των γυναικών που εντοπίζονται στο λόγο των κοινωνικών υποκειμένων της έρευνας, προκύπτουν ως αποτέλεσμα μοιράσματος και αλληλοσύνδεσης κοινών εμπειριών ζωής, όπου η εμπειρία της κάθε μίας μετατρέπεται σε συλλογικό βίωμα της ομάδας μέσα από τις διαδικασίες μύησης στην ομάδα όπως προκύπτουν από τους λόγους και τις πρακτικές του φύλου. Έτσι, η βιωμένη εμπειρία κακοποίησης της κάθε γυναίκας εγγράφεται στο συλλογικό συνειδητό, απεκδύεται τον προσωπικό, ατομικό της χαρακτήρα και αποτελεί πλέον ένα νέο, συλλογικό τραύμα που προσιδιάζει πλέον στα χαρακτηριστικά ενός πολιτισμικά προσδιορισμένου κοινωνικού συνόλου, αυτό των γυναικών.

«βασικά η αλήθεια είναι αυτό που βρήκα πιο πολύ βοηθητικό ήταν το να μιλάω με άλλες κοπέλες που έχουν βιώσει το ίδιο πράγμα. Το πως το χειρίστηκαν αυτές μου είναι πιο βοηθητικό από το να ψάξω στο ίντερνετ τα δικαιώματα κακοποιημένης γυναίκας... γιατί κάπως ένιωθα πιο βοηθητικό το να μιλάω με άτομα που ξέρουν πως είναι αυτό το συναίσθημα, που το έχουν βιώσει τα ίδια και όντως έμαθα πράγματα που δεν ήξερα.. Μετά άρχισα να ψάχνομαι πιο πολύ σε ό,τι αφορά στο έμφυλο ξέρεις... τι είναι σωστό να συμβαίνει σε αντιδιαστολή με αυτό που μου συνέβη όντως, τι όρια πρέπει να μπαίνουν σε μία σχέση.. μου καταρρίφθηκαν πολλά στερεότυπα τα οποία είχα για το πως λειτουργεί μια σχέση, το ρόλο του άνδρα και της γυναίκας σε μια ετερόφυλη σχέση»

Επούλωση Τραυμάτων

Ως προς τη διαχείριση του τραύματος, οι εμπειρίες των κοινωνικών υποκειμένων της έρευνας, περιγράφουν με γλαφυρό τρόπο την ανάγκη τους για απεμπλοκή από την κακοποίησή τους. Οι γηραιότερες γυναίκες, οι οποίες αν και δεν απομακρύνθηκαν ποτέ από το τοξικό οικογενειακό τους περιβάλλον εντούτοις κάνουν φανερή την ανακούφισή τους μέσα από τις αποστροφές των λόγων τους, για το θάνατο του συζύγου τους. «Εγώ θα ήθελα η κατάσταση να ήταν πιο καλή... να μη φτάσω στο σημείο να πω «να πεθάνει να γλυτώσω». Δεν το ήθελα εγώ αυτό, δεν ήμουν τέτοιος άνθρωπος» και αλλού, «Μπορεί να είναι κάπως.. αλλά ήταν μία λύτρωση για εμένα ο θάνατος του συζύγου μου...». Όπως προκύπτει από τις καταθέσεις των βιωμάτων, το σχήμα θάνατος-πένθος-

νέα αρχή, τόσο με κυριολεκτική όσο και με αλληγορική σημασία, είναι κεντρικής σημασίας στη σκέψη των γυναικών. Μέσα από τη διαδικασία του πένθους, οι γυναίκες κατορθώνουν να αφήσουν πίσω το τραύμα τους και να προχωρήσουν μπροστά, «...μόλις τελείωσε όλο αυτό προσπάθησα απλά να το διαγράψω...», «δεν ήθελα να το συνεχίσω και μέσα μου, γιατί νόμιζα ότι αφήνοντας το πίσω θα το ξεχάσω κι όλας...», «ήθελα και να ξεφύγω από αυτήν την κατάσταση.. προέκυψε κι αυτή η δουλειά που εργαζομαι τώρα και είπα ότι ήταν καλή ευκαιρία να κάνω μία αρχή», ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετές ερωτώμενες μικρότερης ηλικίας αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα και τα οφέλη της ψυχοθεραπείας στην επούλωση του τραύματός τους.

Ενδεχομένως με τα σημερινά δεδομένα, η χειραφέτηση και η ενδυνάμωση των γυναικών να γίνεται έκδηλη ακριβώς εκεί, στην εθελούσια βούληση για αναζήτηση τρόπων για τη διαχείριση και θεραπεία των αρνητικών βιωμάτων που έπληξαν αυτές τις γυναίκες. Μάλιστα αξίζει να σημειωθεί πως σε σχέση με το παρελθόν, οι γυναίκες αυτές δεν θεωρούν τη ψυχοθεραπεία ταμπού, γεγονός που αποδεικνύει ότι πρωτίστως έχει αποδομηθεί το αφήγημα γύρω από την αυτό-φροντίδα ως μία στιγματιστική κοινωνική πρακτική, και δευτερευόντως ότι αναγνωρίζονται τα θεραπευτικά οφέλη που προσφέρει η ψυχοθεραπεία στο άτομο.

«θα ήθελα να πάω κάποια στιγμή στη ζωή μου σε ένα ψυχολόγο ώστε να με βοηθήσει»

«αυτό θεωρώ ότι είναι δικό μου ζήτημα και μάλλον ενός ειδικού ψυχολόγου»

«Δεν μου αποδίδω πλέον, μετά από χρόνια ενασχόλησης με αυτό το θέμα και έχοντας κάνει και ψυχανάλυση, δεν μου αποδίδω την ευθύνη[...] Ο πρώτος άνθρωπος που μίλησα γι' αυτό ήταν η ψυχολόγος μου.. μετά από πολλά χρόνια όμως. Όταν άρχισα ν' ασχολούμαι με θέματα έμφυλης βίας και κατάλαβα ότι «ξέρεις κάτι; Αυτό που σου έχει συμβεί είναι πιο σοβαρό απ' ότι νομίζεις» αλήθεια σου λέω υπήρξα και σε άλλες σχέσεις μετά και δεν υπέστη κάποια μορφή βίας αλλά δεν καταλαβαίνεις ότι είναι αυτό που είναι μέχρι να το μελετήσεις, γιατί η ενημέρωση είναι απύσχα [...] η ψυχολόγος μου με βοήθησε πάρα πολύ να το αποδομήσω και να το δουλέψω»

«Μετά απευθύνθηκα και σε ειδικό μετά από 6 μήνες γιατί στην αρχή ντρεπόμουν... έχω κάνει 4 χρόνια ψυχοθεραπείας για να μπορέσω κάπως να ορίσω μέσα μου τι είναι κακοποίηση και τι δεν είναι»

«Είμαι ευχαριστημένη από τους ανθρώπους που ήταν κοντά μου απλώς κατανοώ ταυτόχρονα ότι δεν είναι ειδικοί.. δεν είναι ψυχολόγοι πχ που μπορούν να αντιμετωπίσουν μία τέτοια κατάσταση με το δέοντα τρόπο...»

Μια Νέα Αρχή

Τα νέα ξεκινήματα συνήθως χαρακτηρίζονται από αισιοδοξία, ελπίδα, προσδοκίες και όνειρα για ένα μέλλον που χαράσσεται πιο ευόινο για τα κοινωνικά υποκείμενα που αποζητούν μία φρέσκια αρχή στη ζωή τους. Όπως συνηγορεί και η Μάτσα *«μέσα σε αυτή τη διαδικασία μεταμόρφωσης από αντικείμενα ταπεινωτικής βίας σε κοινωνικά υποκείμενα αποκτούν συνείδηση της τεράστιας δύναμης που κρύβουν μέσα τους και γίνονται ικανές να διεκδικούν με ψηλά το κεφάλι όλα όσα έχουν στερηθεί μέχρι τώρα»*¹³⁹.

Βάσει της επισκόπησης των ευρημάτων στην έρευνα εδώ, ο παραπάνω ισχυρισμός μάλλον είναι απλουστευτικός και δεν αποτελεί πανάκεια για κάθε περίπτωση. Οι ερωτώμενες της έρευνας, διαβλέπουν μάλλον με σχετική αισιοδοξία τη νέα αρχή, ιδίως όταν μιλούν για το ενδεχόμενο νέων ερωτικών συντρόφων. Οι γυναίκες αυτές διακατέχονται από φόβο, απογοήτευση, αμφισβήτηση και δυσπιστία για οτιδήποτε καινούριο και κυρίως για την προσδοκία απόκτησης υγιών κοινωνικών δεσμών με το ανδρικό φύλο. Έχει εντυπωθεί και χαραχθεί τόσο βαθιά μέσα τους το τραύμα της ενδοοικογενειακής κακοποίησης που είναι εξαιρετικά δύσκολο για εκείνες να ονειρευτούν κάτι εντελώς αυτονόητο. Η βιωμένη ματαίωση των προηγούμενων εμπειριών και η αίσθηση ήττας που τις διακατέχει, τις έχει καταστήσει αρνητικές και προκατειλημμένες απέναντι σε νέες εμπειρίες, όπου μέσα από μηχανισμούς άμυνας και προβολής, βιώνουν διαρκώς έναν ακούσιο επανατραυματισμό, απομονώνοντας τους εαυτούς τους από κοινωνικές πρακτικές ως μέτρο αυτοπροστασίας και πρόληψης από μία μελλοντική, ενδεχόμενη θυματοποίησή τους.

«Μετά που χώρισα με αυτόν ήμουν αρκετά κλειστή συναισθηματικά, σε επαφές μου, δεν ήθελα πολύ πολύ να δένομαι από φόβο μήπως συμβεί το ίδιο, δε ξέρω...προσπαθούσα να μην επαναληφθεί το ίδιο μοτίβο να μην κάνω τα ίδια λάθη που είχαν γίνει με τον προηγούμενο»

«Επηρέασε αρκετά τον ερωτικό τομέα, φοβόμουν πάρα πολύ ν' ανοιχτώ.. εννοώ στο σεξ, αφού κάπως άρχισα να ξεπερνάω αυτό, τις επηρέαζε στην εμπιστοσύνη[...] πάντα κρατάς μία πισινή εάν δεν θεραπευτείς από αυτό. Δηλαδή λες ότι ok τώρα μέχρι να σταματήσει να είναι, δηλαδή έχεις αυτό στο κεφάλι σου...δηλαδή ok τώρα ξέρεις αλλά πάρε το ρίσκο»

¹³⁹ Μάτσα, Κ., (2013), ό.π., (σελ 29)

«...πολύ συχνά λέω στη ψυχολόγο μου «Ααα είμαι ερωτευμένη με αυτό το παιδί, αν φάω ξύλο;» πάντα αυτό σκέφτομαι. Παρ' όλο που έχω κάνει μία σχέση που δεν έχουμε πιαστεί στα χέρια, υπήρχε πολύ μεγαλύτερη βία συναισθηματικού επιπέδου, τεράστια...»

«Σίγουρα δεν μπόρεσα εύκολα να κάνω ερωτική σχέση μετά από αυτό... δεν ήθελα και μετά πέρασε αρκετό διάστημα που να θέλω να μπω σε μία σχέση.. και όταν μπήκα δεν ήταν εύκολο να διαχειριστώ κάποιες φοβίες μου.. κάποια πράγματα.. σαν να λειτουργούσε κάποιος κίνδυνος ενώ δεν υπήρχε»

«Δηλαδή μετά φοβάσαι ποιον θα φέρεις μπροστά στα παιδιά σου»

«Νομίζω ότι για περίπου ένα χρόνο μπορεί και παραπάνω.. θεωρώ βασικά ότι μέχρι και σήμερα αλλά πολύ πιο ήπια.. έχασα την εμπιστοσύνη μου απέναντι στο ανδρικό φύλο».

Εμπιστοσύνη απέναντι στο Σύστημα

Στις αποκρίσεις των γυναικών σχετικά με τη διαχείριση και αντιμετώπιση του φαινομένου μέσα στην κοινωνία, δίνεται η αίσθηση ότι πρόκειται για ένα εξαιρετικά μεγάλο εγχείρημα που δε συνοδεύεται από την απαραίτητη στήριξη και ανάληψη πρωτοβουλιών για την καταπολέμησή του. Καμία απολύτως ερωτώμενη δεν απευθύνθηκε στους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, όταν σκέφτηκε να αντιμετωπίσει την κακοποίηση που υφίστατο. Κοινή είναι η πεποίθηση ανάμεσα στις γυναίκες της έρευνας ότι στο πεδίο της καταστολής της βίας η κοινωνική δυναμική έχει επιφέρει μικρές αλλαγές με την πάροδο του χρόνου. Έτσι επικρατούν συναισθήματα φόβου, ανασφάλειας και έλλειψης εμπιστοσύνης που πηγάζουν από την αντίληψη ότι το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης είναι ανεπαρκές και ακατάλληλο να τις προστατέψει. Η απουσία της πολιτειακής στήριξης είναι έκδηλη σε όλα τα στάδια απονομής της δικαιοσύνης.

Εκκινώντας από το σώμα της αστυνομίας που αποτελεί το πρώτο δίκτυ προστασίας για την καταπολέμηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης, στις αποστροφές των ερωτώμενων, αυτή αξιολογείται αρνητικά και μάλιστα λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας καταγγελίας της κακοποίησης. Τόσο από τις βιωμένες εμπειρίες των ίδιων των γυναικών όσο και από τις κοινωνικές στάσεις και αναπαραστάσεις που επικρατούν για το έργο της αστυνομίας, διακρίνεται η αντίληψη ότι πρόκειται για ένα κλειστό ανδροκρατικό σύστημα που στηρίζεται σε συντηρητικές αρχές και στερεότυπα και δεν έχει εκσυγχρονιστεί ώστε να ανταποκρίνεται στις τωρινές κοινωνικές ανάγκες, έχοντας ως αποτέλεσμα να υποτιμά τα θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης και να αντιμετωπίζει με εύνοια τους δράστες. Δεδομένης της παραδοχής ότι καμία

συνεντευξιαζόμενη δεν απευθύνθηκε στην αστυνομία επιβεβαιώνεται επιπλέον, ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης είναι ένα φαινόμενο με ιδιαίτερα υψηλό σκοτεινό αριθμό εγκληματικότητας καθώς η μη καταγγελία της, οδηγεί στη μη αποτύπωση της στις στατιστικές και άρα στην απόκρυψη των πραγματικών της διαστάσεων, τόσο των ποιοτικών όσο και των ποσοτικών.

«Δεν απευθύνθηκα στην αστυνομία γιατί το θεώρησα γελοίο να σου πω την αλήθεια. Δηλαδή πάντα περιμένω το χλευασμό της αστυνομίας ακόμα και το παραμικρό να καταγγείλω. Θεωρούσα ότι δε θα γίνει τίποτα... είχα μία αυτό-ματαίωση η οποία ωστόσο στηρίζεται σε πάρα πολύ ισχυρά θεμέλια καθώς όλες όσες το έχουν κάνει δεν έχουν βρει κάποιο αντίκρισμα, δεν τις έχει βοηθήσει κάποιος. Επομένως γι' αυτό το λόγο δεν το έκανα.»

«Πέρασε μία στιγμή από το μυαλό μου αλλά ήταν αρκετά αργότερα και θεωρούσα ότι δεν έχει κάποιο νόημα ας πούμε...»

«υπήρξαν στιγμές που ήμασταν σε εξωτερικούς χώρους κι από τις φωνές του κι από τις φασαρίες που μου δημιουργούσε είχε πλησιάσει η αστυνομία.. αλλά παρ' όλα αυτά ενώ μας άκουγαν κάπως εκείνος τα μάλωνε και φεύγανε ανενόχλητοι. Εκεί άρχισα να μην εμπιστεύομαι κι όλο αυτό το σύστημα με την αστυνομία...»

«Από τη στιγμή που ο πολίτης δε νιώθει ασφαλής για κανένα λόγο κι αυτό αποδεικνύεται από το ότι εάν δεις ένα παραβατικό περιστατικό στο δρόμο θα βγάλεις το κινητό σου και θ' αποφασίσεις να το γνωστοποιήσεις μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Γιατί συμβαίνει αυτό; Γιατί δεν νιώθεις ασφαλής να το πεις σε έναν αστυνομικό, πολύ απλό [...] Δεν ξέρουν τον τρόπο με τον οποίο δουλεύουν, δεν είναι μορφωμένοι και δεν αποπνέουν ασφάλεια στην πολίτη κι αυτό είναι το πιο σημαντικό»

«...βλέπω στο δρόμο να κάνουν μια σύσταση, ακόμη κι όταν τους βλέπεις να τσακώνονται... περνάει μπάτσος και δεν σταματάει καν, δηλαδή γιατί σε έχουμε;; δηλαδή λένε μην καταγγείλετε και δεν ξέρω εγώ τι, γύρνα πίσω εντάξει τώρα όλα καλά κλπ. δεν έχω διαβάσει μία ιστορία που να ήρθε η αστυνομία και να είπε «Ααα σε μαζεύουμε, θα βγεις σε 10 μερούλες όταν θα έχουμε ξεκαθαρίσει ότι δε βαράς τη γυναίκα σου» δεν το 'χω δει πουθενά! Όχι ότι σε 10 μερούλες ξεκαθαρίζει κάτι, αλλά μιλάμε ούτε αυτό...»

«Όχι, πότε σε κανέναν ούτε κάποια γραμμή βοήθειας, τίποτα δεν...ούτε στην αστυνομία, αυτό το φοβόμουν πάρα πολύ. Δηλαδή, φοβόμουν πάρα πολύ ότι κάπως εάν το πάω τόσο επίσημα ότι θα υπάρξουν συνέπειες. Φοβόμουν τις συνέπειες που θα είχε το να πάνε οι μπάτσοι σπίτι του ή τις

συνέπειες.. σκεφτόμουν ένα σενάριο στο οποίο τον τρέχω νομικά σκεφτόμουν οκ πάμε στο δικαστήριο, δεν σκεφτόμουν την όλη διαδικασία του δικαστηρίου ή το οτιδήποτε, σκεφτόμουν το τι θα γίνει μόλις πάω σπίτι μου ή αν τον πετύχω στο δρόμο, αυτά φοβόμουν....»

«πόσα περιστατικά έχουμε ακούσει που κοπέλες πήγαν στο τμήμα να καταγγείλουν μια σεξουαλική κακοποίηση.. και είτε κουκουλώθηκε αυτό είτε καλύφθηκε είτε δεν έδωσαν αρκετή σημασία στα θύματα είτε δεν τις στείλανε νωρίς για εξετάσεις. Δεν ασχολούνται. Και κυρίως γιατί είναι άνδρες, αυτοί που δουλεύουν στο μεγαλύτερο ποσοστό μέσα σε αυτούς τους χώρους»

Ο φόβος είναι διάχυτος τόσο στις δηλωμένες όσο και στις άδηλες αποκρίσεις των κοινωνικών υποκειμένων της έρευνας. Πρόκειται για την ανασφάλεια που νιώθουν οι γυναίκες από ένα σύστημα που τις αφήνει απροστάτευτες κι εκτεθειμένες απέναντι στον κίνδυνο της επαναθυματοποίησής τους. Δηλώνουν με εμφαντικό τρόπο την απογοήτευσή τους από τους κρατικούς μηχανισμούς με την ευνοϊκή μεταχείριση που δείχνουν στους δράστες, ενώ γνωρίζουν πολύ καλά ότι η ποινή φυλάκισης αποτελεί μία εφήμερη, προσωρινή λύση, εφόσον σύμφωνα με τις ίδιες η πολιτεία δεν λαμβάνει αποτελεσματικά μέτρα τόσο για την ουσιαστική απομάκρυνση του δράστη από το κοινωνικό περιβάλλον τους, όσο και για τη μεταχείρισή του κατά τέτοιο τρόπο που θα εξασφαλίζει τη μη επαναθυματοποίησή τους από εκείνον.

«μέσα στις φυλακές δεν υπάρχουν ψυχολόγοι, δεν υπάρχουν ειδικοί να βοηθήσουν το θύτη όταν βγει από τη φυλακή να μην ξαναπράξει κακοποιητικά.. βγαίνεις χειρότερος έτσι; Επίσης δεν υπάρχει αρκετή ενημέρωση, περίθαλψη, τα θύματα είναι πραγματικά έρμαια των θυτών»

«πόσα χρόνια μπαίνει μέσα» δεν ξέρω να στο πω. Ξέρω ότι δεν μπαίνει! ξέρω ότι δε συμβαίνει αυτό στην πραγματικότητα![...] Δηλαδή δε νομίζω ότι μπορώ να πω ότι είναι αυστηρές οι ποινές γιατί αυτές οι ίδιες που υπάρχουν δεν τηρούνται καν.. δηλαδή δεν μπορείς να ορίσεις κάτι ως αυστηρό όταν 9 στις 10 περιπτώσεις δεν εισπράττουν την ποινή ας πούμε... Άρα δεν ξέρω αν θα έπρεπε να γίνει πιο αυστηρό από άποψη νομοθεσίας εάν από 5 πχ να πάει 10 χρόνια, πιστεύω ότι το πρώτο πράγμα που πρέπει ν' αναλυθεί ας πούμε είναι το ότι ενώ είναι 5 χρόνια εν τέλει είναι κανένα ή ότι δεν... ούτε καν πρόστιμο δεν πληρώνουν αυτοί οι τύποι»

«δεν μου δίνει και κάτι έμενα να σαπίσει ο άλλος στη φυλακή για 10 χρόνια. Θα με έκανε να νιώθω περισσότερη ασφάλεια αν ήξερα ότι κάποιος που με έχει πληγώσει ή πρόκειται να.. είναι μέσα, από το να τον καταγγείλω για οτιδήποτε και να βγει σε 3 χρόνια[...] Για τα δεδομένα που έχουμε πιστεύω είναι επιεικείς ή κι αν δεν είναι στο γράμμα του νόμου σίγουρα είναι στην εφαρμογή. Είναι και ποιος θέλει να βγει έξω. Γιατί και 15 χρόνια μπορεί να φας και σε μία μέρα να είσαι έξω»

«δεν είναι πάρα πολλά τα χρόνια για τα οποία μπαίνουν στη φυλακή. Επίσης γνωρίζω ότι εάν ένας κακοποιητής παραδοθεί αφότου έχει διαπράξει κάποιο έγκλημα, έμφυλης μορφής κι όλες μπορεί να τύχει ευνοϊκότερης μεταχείρισης από το να κρυφτεί ας πούμε»

«Πρώτον αυτό που απασχολεί πολύ κόσμο κι εμένα προσωπικά...γίνεται κάτι.. όπως συμβαίνει καθημερινώς, και δικάζουν κάποιον και λέει «ισόβια».. ποια ισόβια; Εγώ δεν τα βλέπω ισόβια.. βάζουν 10 χρόνια... και κάνει τα 5 γιατί δείχνει το καλό παιδί γιατί εργάζεται, γιατί προσφέρει στη φυλακή που βρίσκεται και σε λίγο τον βγάζουν έξω και κυκλοφορεί μια χαρά[...]σκοτώνει τη γυναίκα του που έχουμε πολλά περιστατικά και μπαίνει μέσα... και σε λίγα χρόνια είναι έξω, είναι δίκαιο; Έλεος δηλαδή, που θα πάει αυτή η κατάσταση, είναι πολύ λυπηρό»

Η Στάση της Κοινωνίας απέναντι στα Θύματα

Στο ιδιαίτερο κοινωνικό-πολιτισμικό τοπίο στο οποίο αναπτύσσεται το φαινόμενο της ενδοσυντροφικής βίας, οι στάσεις, οι πεποιθήσεις, οι αξίες και τα στερεότυπα που συντηρεί η ελληνική κοινωνία δεν είναι πολύ βοηθητικά για τα θύματα κακοποίησης. Η αντιμετώπιση των θυμάτων και η διαχείριση του τραύματος, με την υποτίμηση ή αμφισβήτηση της βιωμένης εμπειρίας διαπλάθει ένα κοινωνικό συγκείμενο μέσα στο οποίο τα θύματα όχι μόνο δεν βρίσκουν εκπροσώπηση, δεν ακούγεται η φωνή τους, αλλά παράλληλα βιώνουν και μία δευτερογενή θυματοποίηση από την αντιμετώπιση που λαμβάνουν από την κοινωνία, «ο κόσμος αντιμετωπίζει θύματα σαν να είναι λεπροί στη Σπιναλόγκα... θέλει να απομακρυνθεί, τους λυπάται, δεν ξέρει πως να τ' αντιμετωπίσει, είναι πάρα πολύ απόμακροι, αμήχανοι». Η στάση αυτή επιφέρει αφενός αρνητικές συνέπειες, στις γυναίκες επιζώσες ενδοοικογενειακής κακοποίησης που επανατραυματίζονται από το κοινωνικό σύνολο αυτή τη φορά, και αφετέρου έχει ποσοτικό και ποιοτικό αντίκτυπο σε επίπεδο προσφερόμενων κοινωνικών δομών, παροχών και υπηρεσιών υποστήριξης των θυμάτων.

«σε περιπτώσεις που το επικοινωνήσα με άλλο κόσμο και η αντίδραση ήταν κάπως απαξιωτική.. μου ήταν πάρα πολύ δύσκολο να μην παίρνω την αντιμετώπιση που θεωρώ εγώ ότι ήταν σωστή σε ένα τέτοιο περιστατικό πόσο μάλλον εάν συμβαίνει από αρμόδιους φορείς αυτό το πράγμα δεν θα μπορούσα να το αντέξω πιστεύω. Το ζήτημα είναι να μην υπάρχει αυτό το περιβάλλον ώστε να μη χρειαστεί να φύγει[...] να δώσουμε παραπάνω βάση στα ίδια τα άτομα παρά να λέμε συνέχεια στις γυναίκες «είμαστε εδώ για εσάς» αλλά να μη γίνεται κάτι για να εξαλειφθεί το φαινόμενο από τη ρίζα του»

«Επίσης πιστεύω ότι οι δομές κι όλα αυτά είναι καθαρά επιφανειακά, δηλαδή έχεις μια δομή, έχεις ένα σπίτι που έχεις 5 κρεβάτια και θέλεις να βάλεις 5 επιζώσες, αλλά η διαδικασία πίσω από αυτό.. η επιζώσα δεν μπορεί να μείνει για πάντα σε έναν ξενώνα. Πρέπει να έχεις ένα νομικό σύστημα που να την καλύπτει. Πρέπει να φροντίσεις πως θα στηριχθεί η ίδια και η οικογένειά της, ή εάν έχει παιδιά.. εάν τα παιδιά είναι μαζί της ή με τον κακοποιητή. Πρέπει να ρυθμίσεις το πως θα στηριχθεί οικονομικά, εάν δουλεύει ή όχι. Δηλαδή οι δομές υπάρχουν, αλλά δεν είναι επαρκείς»

«κάτι αντιπροσωπευτικό είναι και τα δημόσια νοσοκομεία... να πάει μια γυναίκα σε ένα νοσοκομείο να πει τι; Πάει και λέει μου έπεσε μια κατσαρόλα στο λαιμό.. είναι αστείο. Πριν με ρώτησες εάν ξέρω τα δικαιώματά μου, δεν τα ξέρω. Δεν υπάρχει καμιά ενημέρωση, δεν υπάρχει καμιά βοήθεια.. κι εγώ το έχω βιώσει πάρα πολύ αυτό[...] δεν τους βοηθάει καθόλου η πολιτεία, δεν υπάρχει δωρεάν ψυχοθεραπεία. Και τα κέντρα ψυχικής υγείας που είναι δωρεάν, είναι υποστελεχωμένα και δεν υπάρχουν ειδικοί ψυχολόγοι γι' άτομα που έχουν βιώσει ενδοοικογενειακή βία, που θα έπρεπε.»

«Θεωρώ ότι θα έπρεπε να υπάρχουν δομές που να μπορώ να απευθυνθώ σε αυτές γιατί η ψυχολογική υποστήριξη ανθρώπων που έχουν βιώσει τέτοιες καταστάσεις είναι πολύ σημαντική και δυστυχώς δεν υπάρχουν δωρεάν δομές που να μπορούν να σε φροντίσουν... δεν υπάρχει επαρκής πληροφόρηση.. δεν ήξερα που ν' απευθυνθώ αρχικά. Και επίσης το ψυχολόγο τον πλήρωσα με δικά μου έξοδα κι όχι με μία κρατική μέριμνα»

«αυτά που σου λένε ότι «αν κάποια γυναίκα τη χτυπάει ο άντρας της έλα στην αστυνομία και θα την προστατέψουμε» πως θα την προστατέψεις; Αφού για να μείνει σε έναν ξενώνα υπάρχει ουρά αναμονής από πίσω. Θα περιμένει η γυναίκα και θα είναι στο δρόμο με τα παιδιά της;»

Από τις εξομολογήσεις των γυναικών, γίνεται φανερό η απογοήτευσή τους αναφορικά με το εύρος των προσφερόμενων υπηρεσιών του χαλαρού πυρήνα του συστήματος του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στο οποίο περιλαμβάνονται οι κοινωνικές υπηρεσίες ενός κράτους πρόνοιας¹⁴⁰. Τ' αντανakλαστικά του φαίνονται να είναι όχι μόνο αργά αλλά και ανεπαρκή τόσο σε επίπεδο πρόληψης όσο και σε επίπεδο καταστολής της βίας εφόσον είναι διάχυτη η έλλειψη εμπιστοσύνης και η αποδοκιμασία των ερωτώμενων, απέναντι σε αυτές τις προσφερόμενες παροχές για ν' αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η κακοποίηση. Εξάγεται επομένως το συμπέρασμα πως επικρατεί ένα γενικευμένο κλίμα αδιαφορίας και αδυναμίας ανάληψης ευθύνης από την πολιτεία, για την ουσιαστική διαχείριση του ζητήματος, τόσο σε επίπεδο ελέγχου ή/και

¹⁴⁰ Messing, Th., (2011), "The social control of family violence", *Journal of Women and Social Work*, 26(2), (154-168), (σελ. 159)

τιμώρησης του δράστη, όπως διαπιστώθηκε προηγουμένως, όσο και σε επίπεδο περίθαλψης και φροντίδας των θυμάτων, το οποίο όπως φαίνεται πηγάζει από τις γενικευμένες στάσεις κι αντιλήψεις που επικρατούν στην ελληνική κοινωνία για το φαινόμενο της ενδοσυντροφικής κακοποίησης και του επιπέδου παρέμβασης σε αυτό.

Εναλλακτικά Μέσα Καταπολέμησης της Βίας

Μέσα από τους λόγους των κοινωνικών υποκειμένων της έρευνας, αναδύεται η ανάγκη ανάληψης ευθύνης από τους κρατικούς μηχανισμούς για αναδιάρθρωση του συστήματος και ουσιαστικότερης διαχείρισης τόσο σε προληπτικό όσο και κατασταλτικό επίπεδο. Έτσι η παιδεία που θα λαμβάνει τη μορφή της εκπαίδευσης, της διαπαιδαγώγησης και της ενημέρωσης, βρίσκεται στο επίκεντρο του προβληματισμού με το έργο των εκπαιδευτικών πλέον, να επεκτείνεται και στο ζήτημα της αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας¹⁴¹.

«Σίγουρα θα μπορούσε να γίνει κάτι στα σχολεία...τα σχολεία είναι ελλιπή σε πάρα πολλά πράγματα, διαμορφώνουν πολύ λάθος αντιλήψεις σε πάρα πολλούς τομείς πιστεύω. Δεν έχω ένα πλάνο στο κεφάλι μου που πιστεύω ότι κάπως ακράδαντα θ' αλλάξει η κατάσταση... είναι με τι αντιλήψεις εδραιώνονται στο μυαλό σου και από την οικογένεια και από το σχολείο κι από την κοινωνία την ίδια. Η κοινωνία έχει μια μεγάλη αντίφαση, επιτρέπει αυτές τις συμπεριφορές και από την άλλη λέει ότι οκ το κατακρίνω αυτό. Δεν μπορείς να κατακρίνεις κάτι το οποίο γεννάς»

«Είναι θέμα φουλ εκπαίδευσης.. δε ξέρω καν εάν μπορεί να εκπαιδευτεί η αστυνομία για να το κάνει αυτό γιατί παρ' ότι είναι έγκλημα δεν το αντιλαμβανόμαστε καν ως έγκλημα και ούτε αυτή δεν το αντιλαμβάνεται ως έγκλημα»

«Πάμε στη σωστή ενημέρωση, στην κατάρριψη πάρα πολλών στερεοτύπων, αντιλήψεων.. θέλουμε πάρα πολλή αποδόμηση και αναδόμηση του συστήματος.. σίγουρα θέλουμε σεξουαλική αγωγή. Κι όταν λέω σεξουαλική αγωγή εννοώ τα πάντα! Δε μιλάω μόνο για σεξ προφανώς, μιλάω και για μορφές κακοποίησης. Αυτό είναι στο κομμάτι της πρόληψης, και μετά πάμε στο κομμάτι της αντιμετώπισης. Δηλαδή η αντιμετώπιση είναι πέρα από ελλιπής. Περισσότερες δομές, καλύτερο νομικό σύστημα, ανανέωση του νομικού συστήματος, σχέδια νόμου που να επιφέρουν μεγαλύτερες ποινές στους θύτες και φροντίδα για τα επιζώντα άτομα, αναγνώριση μορφών βίας όπως είναι το revenge porn, τη γυναικοκτονία, κι άλλα τόσα...»

¹⁴¹Βλάχου, Β., (2011), «Η ενδοοικογενειακή βία στην ελληνική κοινωνία: μεταρρυθμίσεις, προκλήσεις και προοπτικές σε θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο» στο Μ. Αντωνοπούλου, Σ. Κονιόρδος (Επιμ.), Τρίτο Τακτικό Συνέδριο Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας - Πρακτικά, *Ελληνική Κοινωνία 1975-2010: Μετασχηματισμοί, Ανακατατάξεις, Προκλήσεις*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, (σελ. 43-48), (σελ. 46)

«μέσω του σχολικού περιβάλλοντος επίσης τα παιδιά να αντιλαμβάνονται ότι κάτι δεν πάει καλά τέλος πάντων, με εξειδικευμένους ανθρώπους που να μπορούν να στηρίζουν αυτήν την προσπάθεια....»

«Μεγαλύτερη ενημέρωση, από πολύ μικρές ηλικίες.. και στις γυναίκες αλλά και στους άνδρες σίγουρα»

Διαπιστώνεται πως η ιδέα της εκπαίδευσης όχι μόνο είναι καίριας σημασίας για τις γυναίκες, αλλά φαίνεται να παίρνει πολλές μορφές και να συναντάται σε πολλά επίπεδα. Γίνεται λόγος για εκπαίδευση στο σχολείο, στην οικογένεια, ακόμη και εκπαίδευση των σωμάτων ασφαλείας και του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης. Επομένως φαίνεται πως για τις ερωτώμενες η εκπαίδευση είναι μία συνεχής, αέναη και αδιάκοπη διαδικασία που μπορεί να βοηθήσει τόσο την κατανόηση του φαινομένου όσο και στην καταπολέμησή του.

Επιπλέον, η συντροφικότητα, η στοργή και η ενσυναίσθηση διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στον πυρήνα της σκέψης των γυναικών αναφορικά με την ενδοοικογενειακή κακοποίηση άλλων γυναικών. Για το λόγο αυτό, δίνεται και αρκετή έμφαση σε τοπικές, κοινοτικές δράσεις μέσα σε ένα πλαίσιο διαπροσωπικό, που να χαρακτηρίζεται από αυτό-οργάνωση, αυτό-φροντίδα και αλληλεγγύη μεταξύ των ατόμων.

«να περιορίσουμε λίγο αυτή τη νοοτροπία του «Δεν μας νοιάζει» επειδή δεν συμβαίνει σε εμάς»

«κάποια στιγμή πρέπει να σταματήσουμε να συγκαλύπτουμε τους θύτες και να βοηθάμε τα θύματα, όλο αυτό συμπυκνώνεται στην εξής φράση ότι «έχουμε μία αδιαφορία για τον ανθρώπινο πόνο» και για τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας. Έχουμε καμία κατανόηση, καμία συμπόνοια;»

*«εμπιστοσύνη στην πολιτεία δεν έχω.. . Σύλλογος που να είναι όπως τα παλιά τα χρόνια αλλά με τα νέα δεδομένα. Συλλογικές παρεμβάσεις... οπότε γενικά δε ξέρω λίγο το νου μας περισσότερο[...]
Για την υποστήριξη των θυμάτων σίγουρα να υπάρχει safe space, δηλαδή δεν είναι τόσα λεφτά. Κι αυτό πάλι και στην πολυκατοικία, θα μπορούσε να γίνει συνεννόηση με 5 ιδιοκτήτες να γίνει αυτοοργανωμένα από τα κάτω... αντί να καταναλώνεται ενέργεια και χρήματα σε ημερίδες και δεν ξέρω εγώ τι...πρακτικά πράγματα. Να ξέρεις ότι υπάρχει ένα σπίτι εδώ! Να ξέρω σίγουρα ότι θα πάρω τηλ εκεί, θα είναι τσάμπα και άμεσα θα μπορούν να μου πουν «παράτα τα όλα τώρα, έλα σ' εκείνο το σημείο, εκεί θα έρθουμε να σε μαζέψουμε... ή βγες στο δρόμο.. εάν δεν έχεις για ταξί τώρα στέλνουμε ένα σε παίρνουμε και πάμε στο σπίτι.. στο safe space.. μπορείς να κάτσεις όσο θέλεις με τα παιδάκια σου..». Δεν ξέρω πως δουλεύουν οι διαδικασίες έτσι; Αλλά άμεση*

κινητοποίηση θέλω. Μια εναλλακτική ιστορία γιατί βαρέθηκα την ίδια, τη λέμε 2000 χρόνια. Μπορεί να φαίνονται λίγο γελοία και απλοϊκά αλλά πιστεύω εάν δεν δοκιμαστούν δεν θα ξέρουμε»

Η στάση των γυναικών αυτών φαίνεται να είναι εξαιρετικά δυναμική αναφορικά με την καταπολέμηση της βίας, κάτι που έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την απεικόνιση των ίδιων των γυναικών από την ευρύτερη κοινωνία. Μια έντονη διάθεση αφαίρεσης, επιχειρείται εδώ η υπόθεση ότι η πρότερη εμπειρία θυματοποίησης ενδυνάμωσε κατά έναν τρόπο τις γυναίκες αυτές και τους έδωσε μία νέα (προ)οπτική στο πως διαβλέπουν το φαινόμενο της κακοποίησης απαιτώντας άμεσες λύσεις που να είναι εφαρμόσιμες στο πεδίο, παρά μια ακόμη σειρά νουθετήσεων και ευχολογίων από την κοινωνία. Τελικά, αξίζει να λεχθεί το αισιόδοξο στίγμα που αφήνουν οι γυναίκες αυτές με τη στάση τους, ότι ποτέ δεν είναι αργά για ανατροπή της κατάστασης υπό τον όρο ότι τα κοινωνικά υποκείμενα θ' αναλάβουν τα ίδια δράση, και η αλλαγή που επιζητούν θα προκύψει μόνο μέσα από την μεταξύ τους αλληλεπίδραση.

Μπορεί να υπάρξει καλύτερο Μέλλον;

Κλείνοντας τις αφηγήσεις, ζητήθηκε από τα κοινωνικά υποκείμενα της έρευνας να διατυπώσουν ορισμένες σκέψεις για το μέλλον και την πορεία του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Οι ερωτώμενες διακατέχονται από αμφιθυμία αναφορικά με την κοινωνική αλλαγή και την τροπή που θα πάρει η ενδοοικογενειακή βία μελλοντικά. Από τη μία, υποβόσκει μία συγκρατημένη αισιοδοξία, μία ελπίδα ότι κάτι αλλάζει, ο κόσμος προοδεύει και τα θύματα δικαιώνονται όλο και συχνότερα σε σχέση με το τι συνέβαινε στο παρελθόν. Διαμορφώνονται όροι ανοιχτού διαλόγου μεταξύ των ατόμων και της κοινωνίας, γεγονός που δημιουργεί συνθήκες μεγαλύτερης ορατότητας, και ενδυνάμωσης των θυμάτων, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην καταπολέμηση των συνεπειών που επιφέρει η θυματοποίηση τους.

«Τώρα οι γυναίκες είναι διαφορετικές[...] καταρχήν τώρα υπάρχουν γραμμές... είναι διαφορετικά τα πράγματα και πρέπει όλες οι γυναίκες που υποφέρουν που περνούν δύσκολα να μην κάνουν ούτε βήμα πίσω... Υπάρχουν πάρα πολλές ευκολίες σήμερα[...] Πιστεύω ότι βοηθάει η πολιτεία αλλά λέω ότι έπρεπε να γίνονται πολύ περισσότερα πράγματα...»

«Άρχισε να μιλάει κόσμος, το MeToo πιστεύω είναι πάρα πολύ σημαντικό σαν κίνημα, βγαίνει πολύς κόσμος και μιλάει για πράγματα που του έχουν συμβεί... συζητιέται και όταν κάτι συζητιέται κι ας μην εμπλέκονται οι φορείς, διαμορφώνονται στάσεις. Όταν σε μία κοινωνία θεωρείται ταμπού να μιλάς όταν σε χτυπάει ο άνδρας σου ε θα συνεχίσει να σε χτυπάει, έχει το χώρο και το ελεύθερο

να το κάνει γιατί δεν θα υποστεί ποτέ τις συνέπειες. Όταν οι κακοποιητές αρχίζουν να δέχονται συνέπειες για τις συμπεριφορές τους, τότε είναι που...από φόβο και μόνο ο υπόλοιπος κόσμος σταματάει να το κάνει γιατί φοβάται! Και καλά κάνει και φοβάται! Αυτό είναι το πιο σημαντικό να μιλάει ο κόσμος έστω σε διαπροσωπικό επίπεδο ή στο δημόσιο λόγο κι ας μην κινείται δικαστικά κάτι»

Βέβαια ο σκεπτικισμός γύρω από το ζήτημα είναι φανερός. Ακόμη οι γυναίκες θεωρούν πως οι εμπειρίες ενδοοικογενειακής κακοποίησης θα υποτιμηθούν και δεν θα ληφθούν σοβαρά υπ' όψιν μέσα στην κοινωνία. Ο φόβος είναι το κυρίαρχο συναίσθημα αυτών των αφηγήσεων, το οποίο κατευθύνει τη σκέψη των γυναικών. Είναι ο φόβος της βιωμένης εμπειρίας, ο φόβος της ανεπάρκειας του συστήματος, ο φόβος της στασιμότητας και της μη αλλαγής.

«Πρέπει ν' αρχίσουμε να πιστεύουμε τα θύματα αυτό είναι το πιο σημαντικό νομίζω, να μην επιρρίπτουμε τις ευθύνες σε αυτά, ν' αρχίσουμε να κρατάμε τους θύτες υπόλογους των πράξεών τους αυτό είναι το πιο σημαντικό και κάπως να τους προσφέρουμε αυτό το υποστηρικτικό πλαίσιο ώστε να μπορέσουν να μιλήσουν για το βίωμα χωρίς να νιώθουν ότι θα τους κρίνει κάποιος γι' αυτό και ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει όλο αυτό το ψυχοφθόρο κλίμα εάν ανοίξεις ένα βίωμα κάποιου, είτε σε άτομο είτε σε φορείς»

«Θα ήθελα πάρα πολύ να πιστεύουν οι άνθρωποι, είτε μεμονωμένα είτε ως σύνολα, ότι αυτά που καταθέτει μία γυναίκα ως κακοποίηση, είτε σωματική είτε ψυχολογική κλπ.. να γίνονται πιστευτά. Δηλαδή να μπορούν να καταλαβαίνουν τη σοβαρότητα και την αλήθεια των γυναικών αυτών»

«Με φοβίζει πολύ γενικά ο κόσμος αυτός και με φοβίζει να ζυπνάω κάθε μέρα και να μεγαλώνει το πένθος μου ως θηλυκότητας. Γιατί μεγαλώνει με φόνους, γυναικοκτονίες, με τραυματισμούς, με κακοποιήσεις.. Γενικά δεν είμαι πολύ της ουτοπίας. Θέλω να πιστεύω ότι τα πράγματα θα πάνε καλύτερα ή ότι θα προσπαθήσουμε για να καταφέρουμε κάτι όλα τα άτομα τα οποία εργαζόμαστε ή θα εργαστούμε πάνω σε αυτό και προσπαθούμε. Απλά η αλήθεια είναι ότι το μήνυμά μου είναι ότι φοβάμαι και θέλω με κάποιο τρόπο περισσότερη προστασία. Αυτή τη στιγμή δεν μπορούμε να την έχουμε από την πολιτεία και με φοβίζει το αν θα μπορούμε να την έχουμε στο βαθμό που τη θέλουμε, αλλά θέλω οι θηλυκότητες και τα άτομα που υφίστανται βία να προσπαθούμε να προστατεύουμε το ένα το άλλο»

Ο φόβος και ο προβληματισμός γύρω από την εμπιστοσύνη που δείχνει η κοινωνία απέναντι στις εξομολογήσεις των θυμάτων είναι οι καταστάσεις που μαρτυρούν ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας είναι βαθιά ριζωμένο στην ελληνική κοινωνία και χρειάζονται πολλές

αλλαγές για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά. Οι παραπάνω παραπομπές των λόγων των γυναικών σφυρηλατούν την αίσθηση ήττας και ματαίωσης που βιώνουν τα κοινωνικά υποκείμενα θύματα ή μη, ενδοοικογενειακής κακοποίησης, που μοιάζει ως έκκληση στην κοινωνία για μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη κοινωνική φροντίδα.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

3.1 Συμπεράσματα και Παρατηρήσεις

Έχοντας φθάσει πλέον στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, γίνεται κατανοητό, μέσα από τον συγκερασμό τόσο των θεωρητικών σχημάτων όσο και των ερευνητικών δεδομένων που αναδείχθηκαν εδώ, πως το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης που ανακύπτει μεταξύ ερωτικών συντρόφων είναι ένα φαινόμενο συνάμα επίκαιρο και διαχρονικό. Η πολυσχιδής του φύση αποτελεί πρόκληση, αφενός για τις θεσμικές και νομοθετικές προσπάθειες που πραγματοποιούνται τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, και αφετέρου για τη μελέτη του από τους διάφορους επιστημονικούς κλάδους που επιδιώκουν να ρίξουν φως τις αθέατες όψεις του και να βελτιώσουν την ανάλυση κι αντιμετώπισή του.

Στο σημείο αυτό, θα παρουσιαστούν εκτενώς τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τ' αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης και το πως συνδιαλέγονται με το θεωρητικό πλαίσιο του πρώτου μέρους, αλλά και τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας. Έτσι λοιπόν, ένα πρώτο συμπέρασμα που εξάγεται από τα δεδομένα της έρευνας είναι ότι οι έμφυλοι ρόλοι είναι ακόμα αρκετά διακριτοί και παγιωμένοι μέσα στην ελληνική κοινωνία, διαμορφώνοντας σε σημαντικό βαθμό τις αξίες αυτής, γύρω από το γίνεσθαι και το πράττειν των ερωτικών δεσμών, την κατανομή δύναμης μέσα σε αυτούς και τις κάθετες σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας που αναπτύσσονται ανάμεσα στα φύλα. Εύστοχα σχολιάζει η Τσουδερού πως *«η άνιση κατανομή της δύναμης, ως δικαίωμα άτομο ή θεσμικά ρυθμιζόμενο, που διασφαλίζει την ανδρική κυριαρχία, αποτελεί το κύριο σημείο αφετηρίας για τη διερεύνηση του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας»¹⁴²*, καθώς η ενδοοικογενειακή βία εν πολλοίς απορρέει πρωτίστως από αυτή τη δύναμη που διαθέτει το άτομο να εξουσιάζει μέσα στη σχέση, ασκώντας τη βία και δευτερευόντως από τη μη αμφισβήτηση και ανατροπή αυτής της κατάστασης από τον εξουσιαζόμενο ή το περιβάλλον του. Η ενδοοικογενειακή βία επομένως ανθίζει, εκεί όπου παρέχεται γόνιμο έδαφος με όρους πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς που εκχωρούν και καλλιεργούν τη βία ή την ανοχή αυτής. Ακόμα πιο συγκεκριμένα αναφορικά με τα χαρακτηριστικά της βίας δεν παρατηρείται μία ενιαία τυπολογία, γεγονός που επαληθεύει την πολυπλοκότητα και την ποικιλομορφία της, επιβεβαιώνοντας κατ' ουσίαν τις θεωρητικές προσεγγίσεις που

¹⁴² Τσουδερού, Ι., (2009), ό.π., (σελ. 38)

διερευνήθηκαν στο πρώτο μέρος. Τ' αποτελέσματα του εμπειρικού τμήματος σκιαγραφούν μια μάλλον συγκεχυμένη πραγματικότητα, αφού η εμπειρία της κάθε γυναίκας διαφοροποιείται σε συχνότητα, σοβαρότητα, διάρκεια, ένταση και συμπεριφορά. Έτσι υποστηρίζεται εδώ πως, οι ποιοτικές διαφορές που διαπιστώνονται στις εμπειρίες των γυναικών αυτών, καθιστούν αναγκαία την υιοθέτηση μίας περισσότερο προσωποκεντρικής αντιμετώπισης του φαινομένου από την πολιτεία, που θα εστιάζει κάθε φορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κακοποίησης και θα στοχεύει ακριβώς στην εξυγίανση αυτών των στοιχείων που αναπτύσσονται διακριτά σε κάθε επιμέρους σχέση. Οι παράγοντες εκδήλωσης βέβαια της ίδιας βίας, όπως αποτυπώθηκαν και στη θεωρητική επεξεργασία του φαινομένου δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα, πόσο μάλλον, μονοσήμαντα γι' αυτό υιοθετείται εδώ η θέση πως ένα οικολογικό ή πολυπαραγοντικό μοντέλο ερμηνείας της βίας αποτελεί το προσφορότερο σχήμα για την αποτελεσματικότερη ανίχνευση των αιτιών του φαινομένου. Ωστόσο η φύση της ποιοτικής έρευνας στην παρούσα εργασία ήταν τέτοια που δεν επιτρέπει εδώ την διατύπωση ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με τα αίτια εκδήλωσης της κακοποιητικής συμπεριφοράς, ωστόσο δίνεται πολύ μεγάλη βαρύτητα στην κοινωνικοποίηση του ατόμου και στον επιδραστικό ρόλο που έχει το περιβάλλον του, αναφορικά με το σχηματισμό ή όχι παραβατικής συμπεριφοράς, παραχωρώντας έτσι στην αντεγκληματική πολιτική μία κατεύθυνση για το πού να κινηθεί αναφορικά με τη διαχείριση αυτών των παραγόντων.

Περνώντας στα χαρακτηριστικά των δραστών, κι εδώ αξίζει να σημειωθεί πως τ' αποτελέσματα δεν είναι ομοιόμορφα. Οι δράστες σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα, διαφέρουν ως προς την ηλικία, την καταγωγή, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα και το οικονομικό υπόβαθρο. Αποτελούν μάλιστα ένα τόσο ανομοιογενές πληθυσμιακό σύνολο που οδηγούν τελικώς στη διαπίστωση ότι η ενδοσυντροφική κακοποίηση συνιστά ένα καθολικό φαινόμενο που μπορεί να εμφανιστεί σε οποιαδήποτε κοινωνία, οποιαδήποτε χρονική στιγμή, επαληθεύοντας την ευαλωτότητα των θυμάτων απέναντι στην αδυναμία πρόβλεψης των εν δυνάμει δραστών. Απεναντίας, το μοναδικό κοινό χαρακτηριστικό που συνενώνει τον πληθυσμό των δραστών είναι το φύλο τους και τα προνόμια που απορρέουν από αυτό, επιβεβαιώνοντας τους προβληματισμούς των φεμινιστριών μελετητών για μια έμφυλη ανισότητα που εμφανίζεται τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό βίο που καταλήγει στην

ανάπτυξη της έμφυλης βίας μέσα στη σχέση¹⁴³. Παρόμοια είναι τα ευρήματα και σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των θυμάτων, δηλαδή των υποκειμένων της έρευνας εν προκειμένω, εφόσον δεν διαπιστώνεται κάποια τυπολογία που να αφορά στ' ατομικά τους χαρακτηριστικά και να επιβεβαιώνεται σε όλες τις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Παίρνοντας ως παράδειγμα το ηλικιακό κριτήριο, στην παρούσα εργασία εξετάστηκαν επιζώσες από τρεις ηλικιακές ομάδες (νεαρές ενήλικες, ενήλικες και ηλικιωμένες) και διαπιστώθηκε ότι η ενδοοικογενειακή κακοποίηση είναι έκδηλη σε όλες τις ηλικιακές φάσεις των γυναικών αυτών. Ωστόσο αξίζει να τονιστεί πως, ο ισχυρισμός των Τσίγκανου, Κάββουρα και συνεργατών πως «τα πιο εύάλωτα θύματα -γυναίκες- ενδοοικογενειακής βίας είναι οι παντρεμένες, παραγωγικής ηλικίας, με χαμηλό επίπεδο προσόντων που είναι κυρίως άνεργες¹⁴⁴» επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα της παρούσας έρευνας. Εστιάζοντας λίγο ακόμα στα χαρακτηριστικά των θυμάτων, ένα ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε αρχικώς αναφορικά με τη διαπίστωση συσχετισμών μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και του οικονομικού υπόβαθρου του θύματος και μίας ενδεχόμενης εμπλοκής- απεμπλοκής από την κακοποιητική σχέση, δεν επαληθεύεται. Τ' αποτελέσματα της έρευνας δεν κρίθηκαν αρκετά ώστε ν' αναπτυχθούν συσχετισμοί ανάμεσα στις μεταβλητές αυτές, επομένως δεν είναι σαφές το πώς η μόρφωση ή η οικονομική κατάσταση μίας γυναίκας, παράγοντες που μπορούν να λειτουργήσουν χειραφετικά και ενδυναμωτικά για την ίδια, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ταυτόχρονα και προστατευτικά απέναντι στην κακοποίηση. Τελικά, μια κοινή παράμετρος μεταξύ των ερωτώμενων αφορά στο ψυχισμό των γυναικών αυτών, οι οποίες στο σύνολό τους χαρακτηρίζονται από χαμηλή αυτό-εκτίμηση, ενοχικότητα και ντροπή, στοιχεία που υποδηλώνουν την αποδοχή της κακοποίησης που υφίσταντο και την ανικανότητα αντίστασης και άσκησης ελέγχου στη ζωή τους, ενώ σε πολλές περιπτώσεις μια προηγούμενη εμπειρία θυματοποίησης από τους γονείς τους λειτουργεί ενισχυτικά στην αποδοχή του ρόλου του θύματος, όπως επιβεβαιώνουν σε σχετική έρευνα τους και οι Αρτινοπούλου, Φαρσεδάκης και συνεργάτες¹⁴⁵.

¹⁴³ Κακεπάκη, Μ., (2015), «Ανάλυση των πολιτικών για την έμφυλη βία στην Ελλάδα και την Ε.Ε (1995-2007)». Στο Κουντούρη, Φ., (επιμ), *Τα δημόσια προβλήματα στην πολιτική ατζέντα*, Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, (σελ 169)

¹⁴⁴ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ. 205)

¹⁴⁵ Αρτινοπούλου, Β., και Φαρσεδάκης, Ι., (2003), «*Ενδο-Οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*», Αθήνα: εκδ. ΚΕΘΙ. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.openbook.gr/endo-oikogeneiaki-via-kata-ton-gynaikon/> (02/12/2022)

Στη συνέχεια, αναφορικά με τα κίνητρα της κακοποιητικής συμπεριφοράς των δραστών, παρεισφρέει κι εδώ ο υποκειμενισμός των ερωτώμενων οπότε τα ερευνητικά δεδομένα χαρακτηρίζονται από επισφάλεια και σχετικοποίηση, επαληθεύοντας το επιχείρημα ότι η ενδοοικογενειακή κακοποίηση χαρακτηρίζεται από αθεατότητα τόσο στον εντοπισμό όσο και στη μελέτη της. Παρ' όλα αυτά, είναι σημαντικό να λεχθεί πως, σχεδόν ομόφωνα τα υποκείμενα της έρευνας εστιάζουν στην οικονομική εκμετάλλευση και καταπίεση που υπόκειντο είτε αυτοτελώς είτε συνδυαστικά με άλλες μορφές κακοποίησης. Ενδιαφέρον αποτελεί αυτή η διαπίστωση, αν αναλογιστεί κανείς πως η χώρα μας επικύρωσε πολύ πρόσφατα τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (με το Ν. 4531/2018)¹⁴⁶ υιοθετώντας συνάμα τον ορισμό της για την ενδοοικογενειακή βία στον οποίο συμπεριλαμβάνεται κι η οικονομική εκμετάλλευση. Μάλιστα ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι παρά τη νομική πρόβλεψη, τα θύματα δεν αντιμετωπίζουν την οικονομική βία ως αξιόποινη συμπεριφορά και αγνοούν ή υποτιμούν τη θυματοποίησή τους, αναπαράγοντας τις κυρίαρχες κοινωνικές αναπαραστάσεις του δίπολου άνδρας- γυναίκα. Δίνοντας έμφαση στο ρόλο της γυναίκας μέσα στο νοικοκυριό, όπου αυτή υποχρεούται να παράξει απλήρωτη εργασία ή/ και να προσφέρει οικειοθελώς και αναντίρρητα τους οικονομικούς της πόρους στη διαχείριση του συντρόφου της, κάτι που όπως αποδεικνύεται είναι μία κανονικοποιημένη κοινωνική πρακτική που δεν αμφισβητείται ούτε ερμηνεύεται ως εγκληματική.

Εστιάζοντας λίγο παραπάνω στην κανονικοποίηση της βίας, φαίνεται πρωτίστως πως τα θύματα δεν κατανοούν επακριβώς το ποιες συμπεριφορές συνιστούν βία και ποιες όχι, ειδικότερα αναφορικά με τους νομικούς ορισμούς των συμπεριφορών αυτών. Έτσι, ορισμένες μορφές βίας γίνονται περισσότερο αντιληπτές από τις γυναίκες (όπως για παράδειγμα η σωματική κακοποίηση) ενώ για άλλες η αντίληψή τους είναι εξαιρετική δυσχερής, γεγονός που επιβεβαιώνει την ύπαρξη αόρατων μορφών βίας και ιδιαίτερα υψηλού σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας. Ένας βασικός λόγος μη καταγγελίας όπως προέκυψε από τα ερευνητικά δεδομένα είναι ότι παρά τον πλουραλισμό νομοθετικών ρυθμίσεων που επήλθαν μέσω της συμμόρφωσης του ελληνικού νομικού πλαισίου στις κοινοτικές οδηγίες και τα θεσμικά κείμενα αναφορικά με πράξεις που συνιστούν κακοποίηση μέσα σε μία σχέση, τα θύματα δεν έχουν γνώση αυτών και των τρόπων με τους οποίους μπορούν να απευθυνθούν στις αρχές και να καταγγείλουν την κακοποίηση. Από τη

¹⁴⁶ Βλ. σχετικά εδώ, (σελ. 18)

μία, διαπιστώθηκε ομοφωνία αναφορικά με την αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας ως κοινωνικού ζητήματος με σοβαρές συνέπειες για τα θύματα, από την άλλη όμως οι μορφές της βίας ως αξιόποινες πράξεις του ποινικού κώδικα δεν ήταν εντελώς ξεκάθαρες στα υποκείμενα της έρευνας. Αξίζει βέβαια να λεχθεί η διαπίστωση, πως οι νεότερες σε ηλικία γυναίκες ήταν σε θέση να αντιληφθούν και να εντοπίσουν περισσότερες μορφές ενδοοικογενειακής κακοποίησης σε σχέση με τις ηλικιωμένες, ενώ μάλιστα άξιο μνείας αποτελεί το γεγονός ότι σε ερωτήσεις για τους ορισμούς της βίας εκείνες δεν στέκονταν στη στενή ερμηνεία του νόμου αλλά προέβαιναν σε περισσότερο διευρυμένους, εξωποινικούς ορισμούς που ανταποκρίνονταν καλύτερα στις κοινωνικές ανάγκες της εποχής. Εντούτοις σε πολλές περιστάσεις βέβαια, οι ποινικά κατοχυρωμένες συμπεριφορές που συνιστούν κακοποίηση, δεν ερμηνεύονται ως τέτοιες από τη συλλογική συνείδηση, δηλαδή ως εγκληματικές, και άρα δεν κινούνται διαδικασίες προς την καταπολέμησή τους. Με άλλα λόγια δίνεται η αίσθηση ότι επικρατεί ένα χάσμα μεταξύ των ποινικών προβλέψεων και των κοινωνικών ορισμών αναφορικά με την αναγνώριση της κακοποίησης μέσα σε μία σχέση. Κι ενώ η νομοθεσία κρίνεται επαρκής για να καλύψει πληθώρα συμπεριφορών, τελικά, αυτές οι συμπεριφορές δεν γίνονται ποτέ γνωστές στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης γιατί εξ αρχής δεν κατανοούνται ως εγκληματικές και συνεπώς δεν καταγγέλλονται¹⁴⁷. Επιπλέον, ένας ακόμη παράγοντας που επιδρά πάνω στην κανονικοποίηση και ανοχή της βίας αφορά στην αντίληψη που έχει το ίδιο το θύμα για την ταυτότητά του. Πολύ συχνά, οι γυναίκες αρνούνται να ταυτοποιηθούν ως «θύματα» και δεν αντιμετωπίζουν την εμπειρία τους ως κακοποίηση ενώ η παραμονή τους στη σχέση λειτουργεί ως μια πράξη αντίστασης στην ίδια τη βία¹⁴⁸. Τα ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι αρκετές γυναίκες υποτιμούν τη θυματοποίησή τους με το να ελαχιστοποιούν τη βλάβη της κακοποίησης ή να παραμένουν απολύτως σιωπηλές γύρω από αυτήν. Η κατάσταση της άρνησης, αποτελεί κεντρική προβληματική γύρω από το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, και οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο κοινωνικό στιγματισμό που συνοδεύει τις κακοποιημένες γυναίκες και στις συνέπειες που αυτός επιφέρει¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Γλυνιαδάκη, Κ., Κυριαζή, Α. και Μουρτζάκη, Μ., (2018), ό.π., (σελ 18)

¹⁴⁸ Fineman, M. και Mykitiuk, R., (1994), ό.π., (σελ. 63 επ.)

¹⁴⁹ Στο ίδιο, (σελ. 62)

Τα ευρήματα της έρευνας συνηγορούν στο γεγονός ότι η διακοπή της βίας είναι μία πολύ δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία καθώς, διαπιστώνεται ότι τα θύματα δεν απομακρύνονται άμεσα από αυτήν αλλά παραμένουν στη σχέση για μεγάλο διάστημα. Μία πρώτη ερμηνεία αφορά στους συναισθηματικούς παράγοντες που λειτουργούν ανασταλτικά στην απόφαση του θύματος να απεμπλακεί από τη σχέση. Αφενός διότι, πολύ συχνά το θύμα βιώνει ένα έντονο συναισθηματικό δέσιμο με τον δράστη νιώθοντας αγάπη ή οίκτο για τον τελευταίο με αποτέλεσμα να μην επιδιώκει την τιμώρησή του. Αφετέρου σε αρκετές περιπτώσεις τα θύματα νιώθουν εγκλωβισμένα μέσα στη σχέση, φοβούμενα από τη μία την κλιμάκωση άλλων δυσμενέστερων συνεπειών και από την άλλη το στιγματισμό και την κοινωνική περιθωριοποίηση ειδικότερα στις πιο κλειστές κοινωνίες της επαρχίας. Παράλληλα παρατηρούνται κι άλλοι λόγοι που εμποδίζουν το θύμα από το να αντιμετωπίσει την κακοποίησή του όπως είναι οι οικονομικοί, παραδείγματος χάριν η αδυναμία του να συντηρήσει τον εαυτό του και να εξασφαλίσει την επιβίωσή του απομακρυνόμενο από τη σχέση. Τελικά ο πιο ανασταλτικός παράγοντας απεμπλοκής από τη σχέση αφορά στην ύπαρξη παιδιών, η οποία επενεργεί καταλυτικά στην απόφαση των θυμάτων να μην εγκαταλείψουν τους συντρόφους- πατέρες των παιδιών τους. Η θεωρία διατήρησης πόρων όπως διατυπώθηκε στη βιβλιογραφική επισκόπηση στο πρώτο μέρος¹⁵⁰ φαίνεται να επιβεβαιώνεται στην εμπειρική διερεύνηση της παρούσας εργασίας, καθώς επαληθεύεται ο ισχυρισμός ότι όταν το κόστος της απομάκρυνσης από τη σχέση θεωρείται μεγαλύτερο και πιο ζημιογόνο για το θύμα τότε η επιλογή παραμονής και εξάρτησης από την κακοποιητική σχέση φαντάζει η μοναδική λύση.

Μια ακόμη παράμετρος που αναδεικνύεται μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας και ερμηνεύει την παραμονή του ατόμου στην κακοποιητική σχέση είναι αυτή της αυτό-ενοχής. Ως αυτό-ενοχή ορίζεται η διαδικασία κατά την οποία το θύμα καταλογίζει στον εαυτό του ή στις πράξεις του, τα αίτια εκδήλωσης ενός τραυματικού συμβάντος και αναλαμβάνει την ευθύνη ή το φταίξιμο για το ίδιο το περιστατικό¹⁵¹. Ενώ η αυτό-ενοχή ή αλλιώς αυτό-θυματοποίηση συνδέεται με πληθώρα αρνητικών ψυχολογικών εμπειριών συμπεριλαμβανομένης της ντροπής και των καταθλιπτικών συμπτωμάτων, σε ορισμένες

¹⁵⁰ Βλ. σχετικά εδώ, (σελ. 39)

¹⁵¹ Reich, M., Jones, J., Woodward, M., Blackwell, N., Lindsey, L., Beck, J., (2015), “Does Self-Blame Moderate Psychological Adjustment Following Intimate Partner Violence?”, *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 30(9), (σελ.1493–1510), (σελ. 1495)

περιστάσεις λειτουργεί ακριβώς ως προστατευτικός συντελεστής εξουδετερώνοντας της αρνητικές συνέπειες που επιφέρει η έκθεση στη βία¹⁵². Τα ερευνητικά δεδομένα εδώ καταδεικνύουν, σε μεγάλο βαθμό την ύπαρξη αυτό-θυματοποίησης ως μηχανισμό άμυνας και αυτό-προστασίας των γυναικών απέναντι στις δυσμενείς συνέπειες της κακοποίησης που υφίσταντο. Μέσα από τις ψυχολογικές διεργασίες της αυτό-ενοχής, το τραύμα διαβλέπεται ως ελεγχόμενο και άρα προβλέψιμο, γεγονός που επιτρέπει στο θύμα να μειώσει τον αρνητικό αντίκτυπο των επιπτώσεων που προκύπτουν από τη βία. Τ' αποτελέσματα αυτής της πρακτικής είναι διττά: μειώνεται η επίδραση του τραύματος πάνω στο θύμα μεν, ωστόσο δεν αντιμετωπίζεται η κακοποίηση δε, και συνεπώς οι αρνητικές συνέπειες που κλονίζουν το θύμα διαιωνίζονται και πολλαπλασιάζονται ποιοτικά και ποσοτικά.

Εξετάζοντας πιο επισταμένως τις επιπτώσεις που προκαλεί η έκθεση του ατόμου στην ενδοοικογενειακή βία, φαίνεται πως τα ερευνητικά δεδομένα εναρμονίζονται πλήρως με τη βιβλιογραφία. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώνεται η ποικιλομορφία που μπορούν να λάβουν οι συνέπειες της κακοποίησης, για όλες τις ηλικιακές ομάδες των γυναικών, που διακρίνονται σε σωματικές, ψυχικές, συναισθηματικές, κοινωνικές και οικονομικές. Οι σωματικοί τραυματισμοί αν και κρίνονται ως οι πιο σοβαροί από τον πληθυσμό της έρευνας, υποεκπροσωπούνται στην παρούσα μελέτη, αφού υπερισχύουν οι λεκτικές προσβολές και απειλές, οι συναισθηματικοί εκβιασμοί, η χειραγώγηση, και η οικονομική εκμετάλλευση ως περισσότερο συνηθισμένες μορφές κακοποίησης. Ένα συμπέρασμα που εξάγεται σε αυτό το σημείο είναι πως η φύση της σωματικής κακοποίησης είναι τέτοια που γίνεται πιο άμεσα αντιληπτή από εξωτερικούς παρατηρητές κι η επιλογή εναλλακτικών μέσων κακοποίησης γίνεται ακριβώς για λόγους ευκολότερης συγκάλυψης και απόκρυψης της πράξης αφού εκλείπουν τα εξωτερικά σημάδια ή αποδείξεις που θα επιβεβαιώνουν την ύπαρξη κακοποίησης. Ένα επόμενο συμπέρασμα που προκύπτει είναι πως οι συμπεριφορές επειδή δεν αποκαλύπτονται, αναπαράγονται με μεγαλύτερη διάρκεια στο χρόνο και είναι περισσότερο επιζήμιες σωρευτικά για τα θύματα. Έτσι τα δεδομένα αποδεικνύουν ως επιπτώσεις, τη διατάραξη του συναισθηματικού κόσμου των θυμάτων, με την πρόκληση ποικίλων διαταραχών (λ.χ. στρες, άγχους, κατάθλιψης), την αρνητική πρόσληψη του εαυτού με την υποτίμηση της αυτό-εικόνας (χαμηλή αυτοπεποίθηση, αυτοσεβασμός κλπ.) την οικονομική αποστέρηση, την κοινωνική περιθωριοποίηση και την απομόνωση.

¹⁵² Reich, M., Jones, J., Woodward, M., Blackwell, N., Lindsey, L., Beck, J., (2015), ό.π., (σελ. 1495)

Παρ' όλα αυτά αξίζει να λεχθεί πως σε καμίας ερωτώμενης τη σκέψη δεν επικρατούσε η λογική της εκδίκησης, γεγονός που επιβεβαιώνει τον τρόπο που κοινωνικοποιούνται οι γυναίκες μέσα στις υφιστάμενες κοινωνικές δομές, ο οποίος τις καθυποτάσσει στο να βιώνουν συνθήκες υποτέλειας και εξαναγκασμού. Για να λεχθεί και διαφορετικά, οι μαρτυρίες των ερευνητικών υποκειμένων αναδεικνύουν με γλαφυρό τρόπο τη θέση της γυναίκας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, στην οποία εγγράφονται και συντηρούνται περισσότερο παραδοσιακές αξίες γύρω από την ιδέα του οίκου και του ρόλου που καλείται να εκπληρώσει η γυναίκα μέσα σε αυτόν, όπου διαπιστώνεται η καρτερική υπομονή των δεινών της κακοποίησης, η μη αμφισβήτηση της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων που επικρατεί στη σχέση και κυρίως η μη αναζήτηση τιμώρησης του δράστη είτε με τη μορφή της αυτοδικίας και της αντεκδίκησης είτε με τη μορφή της πολιτειακής παρέμβασης.

Επιμένοντας λίγο παραπάνω στην ιδέα της πολιτειακής παρέμβασης και στο ρόλο που καλούνται να εκπληρώσουν οι φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του κράτους, διαπιστώνεται στο σύνολο των ερωτώμενων απογοήτευση από τις παροχές του κράτους αναφορικά με την αποτελεσματική αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Νωρίτερα σημειώθηκε ότι οι γυναίκες δεν καταγγέλλουν περιστατικά κακοποίησης πρωτίστως επειδή δεν έχουν σαφή γνώση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου και των δικαιωμάτων που αυτό τους παρέχει ώστε ν' απευθυνθούν στις αρμόδιες αρχές. Πηγαίνοντας ένα βήμα παρακάτω, μία άλλη παράμετρος που επιβεβαιώνει το χαμηλό ποσοστό καταγγελιών και δυσχεραίνει το έργο απονομής της δικαιοσύνης βρίσκεται στην απροθυμία των θυμάτων να εμπλακούν με το ποινικό σύστημα. Οι λόγοι, όπως τους συνοψίζουν οι Γλυνιαδάκη, Κυριαζή και Μουρτζάκη βρίσκονται, πρώτον στο ότι η αστυνομία μπορεί να μην αντιδρά σύμφωνα με τη διαδικασία του αυτεπάγγελτου, όπως ορίζει ο νόμος, είτε γιατί ορισμένοι αστυνομικοί δεν έχουν πλήρη γνώση των επιμέρους βημάτων που πρέπει να ακολουθηθούν, είτε επειδή προσωπικές αντιλήψεις/στάσεις παρεισφρέουν στην άσκηση των καθηκόντων τους, ιδίως σε ό,τι έχει να κάνει με πτυχές της διαδικασίας, όπου υπάρχει το σχετικό περιθώριο διακριτικής ευχέρειας¹⁵³. Έπειτα, η χαρακτηριστική βραδύτητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στην Ελλάδα δε συμβάλλει στην άμεση αποκατάσταση της έννομης τάξης και στην ανακούφιση του θύματος από το φόβο λόγω της χρόνιας έκθεσης στη βία. Τέλος, η ανεπάρκεια των κατάλληλα στελεχωμένων δομών, και των

¹⁵³ Γλυνιαδάκη, Κ., Κυριαζή, Α. και Μουρτζάκη, Μ., (2018), ό.π., (σελ 127)

εξειδικευμένων επαγγελματιών στο πεδίο (νομικών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) δυσχεραίνει περισσότερο τα πράγματα όσον αφορά στην παροχή άμεσης βοήθειας και στήριξης προς στα θύματα, όταν εκείνα τις χρειάζονται, ειδικά όταν βρίσκονται σε καθεστώς οικονομικής ανασφάλειας¹⁵⁴. Σε άλλη έρευνα, διαπιστώνεται διχόνοια για το εάν οι συλλήψεις λειτουργούν εν τέλει αποτρεπτικά για τους δράστες ώστε να μη ξανά εγκληματήσουν ή στην πραγματικότητα οδηγούν στην αύξηση τις πιθανότητας επαναθυματοποίησης των γυναικών εξ αιτίας του τρόπου που κινούνται οι διαδικασίες που εκθέτοντας σε μεγαλύτερο κίνδυνο τις γυναίκες¹⁵⁵. Οι παραπάνω ανασταλτικοί παράγοντες για την ενεργοποίηση της διαδικασίας της δίωξης αποτυπώνονται καθαρά και στην παρούσα έρευνα μέσα από τις αφηγήσεις των υποκειμένων. Καμία από τις γυναίκες τις έρευνας δεν επιθυμούσε να εμπλακεί με το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, επιβεβαιώνοντας την κρίση εμπιστοσύνης που παρατηρείται μεταξύ των πολιτών και των θεσμικών οργάνων του κράτους¹⁵⁶. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε η καχυποψία και η ανασφάλεια των θυμάτων αναφορικά με το έργο των αστυνομικών, για τους οποίους επαληθεύτηκε η δυσφορία και η αμφισβήτηση σχετικά με την αποτελεσματικότητα των μεθόδων που χρησιμοποιούν για τη δίωξη της ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Μάλιστα υπερτονίζεται και το φαινόμενο της δευτερογενούς θυματοποίησης ως τροχοπέδη στην προθυμία των γυναικών να συγχρωτιστούν με τις αρχές. Το ενδιαφέρον εδώ είναι πως οι γυναίκες δεν έχουν απαραίτητα οι ίδιες βιώσει μία εμπειρία δευτερογενούς θυματοποίησης, αλλά οι επικρατούσες κοινωνικές προσλήψεις σχετικά με τη στάση των αστυνομικών τις αποθαρρύνουν διαμορφώνοντας τους μία αρνητική εικόνα για τις λειτουργίες του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης. Εξάγεται το συμπέρασμα, λοιπόν, πως από τη μία η στάση των θυμάτων δεν κρίνεται τιμωρητική απέναντι στους δράστες και από την άλλη ότι τα ίδια προτιμούν να απεμπλακούν από την κακοποίηση με τις δικές τους δυνάμεις παρά να «μπλέξουν» με τις αρχές, γεγονός που δημιουργεί δύο βασικούς προβληματισμούς: 1^ο η απομάκρυνση από την κακοποίηση μπορεί να μην αποτελέσει μία ομαλή διαδικασία, επανατραυματίζοντας το άτομο ξανά και ξανά και 2^ο η αποτύπωση του πραγματικού μεγέθους του φαινομένου στις

¹⁵⁴ Γλυνιάδης, Κ., Κυριαζή, Α. και Μουρτζάκη, Μ., (2018), ό.π., (σελ 127)

¹⁵⁵ Johnson, I., (2007), ό.π., (σελ. 499)

¹⁵⁶ Βλ. περισσότερα Τσίγκανου, Ι., (Ιανουάριος, 2016), «Αντεγκληματική πολιτική και τυπικός κοινωνικός έλεγχος στην Ελλάδα της κρίσης». Στο Γασπαρινάτου, Μ. (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης-Τιμητικός Τόμος για τον καθ. Κουράκη Ν.*, Αθήνα: εκδ. Σάκουλας. Όπως ανακτήθηκε: <http://crime-in-crisis.com/> (28/12/2022)

επίσημες στατιστικές χωλαίνει, έχοντας ως απόρροια ν' αποκρύβονται οι πραγματικές του διαστάσεις και έτσι, η ενδοοικογενειακή βία να αντιμετωπίζεται ως ατομικό πρόβλημα, παρά ως ζήτημα δημόσιας υγείας και ασφάλειας, που να χρήζει ανάληψης πιο αποτελεσματικών μεθόδων αντεγκληματικής πολιτικής. Στο αίσθημα αυτής της ευαλωτότητας και έλλειψης ουσιαστικής προστασίας από το νόμο, έρευνες διαπιστώνουν πως ο παράγοντας του φύλου είναι και εδώ καθοριστικός αναφορικά με τη βελτίωση διαχείρισης των περιστατικών κακοποίησης από την αστυνομία, καθώς φαίνεται πως τα θύματα αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια όταν οι αστυνομικοί είναι γυναίκες ενώ μάλιστα επιδεικνύουν μεγαλύτερη θέληση να καταγγείλουν τη θυματοποίησή τους και μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στο έργο των αρχών¹⁵⁷ επομένως θα ήταν περισσότερο ωφέλιμη η χάραξη πολιτικών με γνώμονα την οπτική του φύλου.

Το παραπάνω σύστημα κοινωνικού ελέγχου, έρχονται να συμπληρώσουν τα προνοιακά μέτρα που λαμβάνει η πολιτεία σε σχέση με τις παροχές και τις υπηρεσίες που προσφέρει στα θύματα σε επίπεδο θεραπείας και ομαλής κοινωνικής ένταξης. Κατ' αρχήν διαπιστώνεται συσχετισμός ανάμεσα στη διάρκεια έκθεσης στη βία και στην κοινωνική ένταξη, καθώς για τις γυναίκες που βίωσαν την κακοποίηση από το σύντροφό τους για μικρό χρονικό διάστημα, η μετάβασή τους σε ένα υγιές κοινωνικό περιβάλλον γίνεται ταχύτερα. Η κοινωνική επανένταξη στηρίζεται πρωτίστως στην πρόβλεψη της κοινωνίας για ανάπτυξη αποτελεσματικών προγραμμάτων και υπηρεσιών που θα στοχεύουν στη θεραπεία του θύματος μέσω της επούλωσης του τραύματος. Ωστόσο από τα ευρήματα της παρούσας μελέτης συνάγεται το συμπέρασμα πως, τις περισσότερες φορές τα θύματα δεν απευθύνονται σε κοινωνικές υπηρεσίες για βοήθεια. Αυτό εξηγείται πρώτον από την απουσία συστηματικής ενημέρωσης από πλευράς της πολιτείας με αποτέλεσμα οι γυναίκες ν' αγνοούν τα δικαιώματά τους ή τις παροχές που προσφέρονται αναφορικά με την διαχείριση της θυματοποίησής τους. Δεύτερον σε ορισμένες περιστάσεις αντιμετωπίζουν την κρατική μέριμνα με επιφυλακτικότητα, καθώς για τον πληθυσμό της έρευνας οι περισσότερες υπηρεσίες χαρακτηρίζονται από βραχύτητα, αποσπασματικότητα και αναποτελεσματικότητα. Μάλιστα για τις γυναίκες αυτές η λύση προκύπτει από ανάληψη

¹⁵⁷ Hickman, L., & Sampson, S. (2003), "Fair treatment or preferred outcome? The impact of police behavior on victim reports on domestic violence incidents", *Law and Society Review*, 37, (607–634). Stalans, L., & Finn, M. (2000), "Gender differences in officers' perceptions and decisions about domestic violence cases", *Women and Criminal Justice*, 11, (1–24)

ατομικών πρωτοβουλιών και δαπάνης οικονομικών πόρων, επιβεβαιώνοντας πως η κρατική πρόβλεψη κρίνεται ανελλιπής και αδύναμη ν' ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του ζητήματος ενώ η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης ακόμη και σε επίπεδο θεραπείας αποτελεί ατομική ευθύνη, αφού η αίσθηση υποβάθμισης του θύματος είναι διάχυτη, σε όλα τα στάδια και τα επίπεδα αντιμετώπισης του φαινομένου.

Τελικά, αφού εξετάστηκε ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος και ο τρόπος που αυτός συνδιαλέγεται με τα θύματα της ενδοοικογενειακής κακοποίησης, σειρά έχει η διερεύνηση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου και του αντίκτυπου που έχει πάνω στα θύματα. Σε γενικές γραμμές από τα αποτελέσματα της έρευνας εξάγεται το συμπέρασμα πως το κοινωνικό περιβάλλον παίζει καθοριστικό ρόλο στην επιρροή του θύματος για απομάκρυνση του ή όχι από την κακοποίηση. Σύμφωνα με τους Αρτινοπούλου και Φαρσεδάκη *«τα θύματα όταν αποφασίσουν ν' αποκαλύψουν σε κάποιον ότι υφίστανται βία, συνήθως απευθύνονται σε άτομα που θα τους παράσχουν υποστήριξη (φίλους, συγγενείς) χωρίς να δημοσιοποιηθεί η κατάσταση που βιώνουν»¹⁵⁸*. Αυτός ο ισχυρισμός επαληθεύεται κι εδώ, αφού το κοινωνικό περιβάλλον των υποκειμένων της έρευνας λειτουργεί εξυγιαντικά είτε κατά τη διάρκεια που υφίσταντο την κακοποίηση, είτε τη στιγμή της απεμπλοκής από αυτήν, με σημαντική εξαίρεση τον πληθυσμό των ηλικιωμένων γυναικών. Οι ηλικιωμένες γυναίκες υφίσταντο την κακοποίηση σε μία περίοδο όπου το σύστημα αξιών, αντιλήψεων και στάσεων αναφορικά με τη βία μέσα στη σχέση δεν ανταποκρίνεται στα σημερινά δεδομένα, γεγονός που λειτουργεί αποτρεπτικά και περιοριστικά για τις ίδιες, εμποδίζοντας τες να αντιμετωπίσουν τη βία. Έτσι παρατηρείται χάσμα ανάμεσα στην πρόσληψη αυτών των γυναικών από το κοινωνικό τους περιβάλλον, που λειτουργούσε ανασταλτικά στην απόφαση τους ν' απομακρυνθούν από τη σχέση, σε σχέση με την σύγχρονη αντιμετώπιση που λαμβάνουν οι γυναίκες από τον περίγυρό τους. Εν πολλοίς σήμερα, διαπιστώνεται ένας αποστιγματισμός του θύματος ενδοοικογενειακής βίας, ενώ μάλιστα αξίζει να λεχθεί πως η εξοικείωση και η γνώση γύρω από το φαινόμενο οδηγεί σε υψηλότερο βαθμό ευαισθητοποίησης και ενσυναίσθησης τόσο μεταξύ του πληθυσμού των θυμάτων όσο κι από τρίτα άτομα, ενώ γι' ακόμη μία φορά ο παράγοντας του φύλου είναι μείζονος σημασίας κι εδώ, εφόσον διαπιστώνεται πως οι σχέσεις των θυμάτων με άλλες γυναίκες του περιβάλλοντός τους λειτουργούν πιο αποτελεσματικά, καθώς τα θύματα φαίνεται να εισπράττουν περισσότερη αποδοχή,

¹⁵⁸ Αρτινοπούλου, Β., και Φαρσεδάκης, Ι., (2003), ό.π.,

κατανόηση και αλληλεγγύη, κάτι που τα βοηθάει να σπάσουν τον κύκλο της βίας με μεγαλύτερη ευκολία.

Ολοκληρώνοντας, στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να λεχθεί πως τα συμπεράσματα όπως αναδύθηκαν από τα δεδομένα και τα ευρήματα της παρούσας μελέτης που συλλέχθηκαν εδώ, μπορούν ν' αποτελέσουν μόνο ενδείξεις και σε καμία περίπτωση δεν προκύπτουν από αυτά γενικεύσεις ή αντικειμενικές, παγιωμένες και καθολικές αποδείξεις. Το βασικότερο και το πιο κεντρικό πόρισμα που εξάγεται είναι πως, η φύση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης είναι τέτοια που καθιστά την ιχνηλάτηση και αποτύπωση του μία επίπονη και μακρά διαδικασία η οποία σε καμία περίπτωση δεν εξαντλείται στην παρούσα προσπάθεια. Διαπιστώνεται απ' όλη την έκταση της εργασίας, πως η ενδοοικογενειακή βία γίνεται δύσκολα αντιληπτή είτε διότι δεν ερμηνεύεται ως τέτοια, είτε διότι επικρατεί σιωπή γύρω από τις μαρτυρίες και τις καταγγελίες. Ακόμη είναι σημαντικό να λεχθεί πως αναφορικά με τις ερευνητικές προσπάθειες, τα επίσημα δεδομένα είναι κυρίως ποσοτικά, δεν σωρεύονται ως δεδομένα που αφορούν τη βία κατά των γυναικών αλλά ενυπάρχουν από κοινού με γενικές ουδέτερες ως προς το φύλο κατηγορίες, ενώ μάλιστα πρέπει να επισημανθεί ότι η χώρα δεν διεξάγει τακτικές έρευνες εγκληματικότητας και θυματοποίησης¹⁵⁹. Τελικά είναι αναγκαίο να αναφερθεί πως οι έρευνες για την ενδοοικογενειακή βία πολύ συχνά εστιάζουν σε μία όψη του φαινομένου (λ.χ. σωματική κακοποίηση, ή περιστατικά που λαμβάνουν χώρα σε μεγάλα αστικά κέντρα ή όταν το θύμα έχει ένα συγκεκριμένο προφίλ κοινωνιο-δημογραφικών χαρακτηριστικών). Λεχθέντων των παραπάνω, κρίνεται αναγκαία η διεύρυνση της ερευνητικής προσπάθειας μελέτης του φαινομένου με τη συμπερίληψη εναλλακτικών ερευνητικών σχημάτων, όπως για παράδειγμα οι θυματολογικές έρευνες αυτό-ομολογούμενης ενοχής ή την εξέταση περισσότερων πληθυσμιακών ομάδων όπως είναι τα ομόφυλα ζευγάρια, οι μετανάστριες, οι ηλικιωμένες κ.ο.κ. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα δοθεί περισσότερο φως στην σκοτεινή πλευρά του φαινομένου και τελικά θα επιχειρηθεί μία προσπάθεια ουσιαστικότερης καταπολέμησης και αν όχι εξάλειψης, τουλάχιστον σημαντικής μείωσης της βίας μέσα από τη λήψη περισσότερο στοχευμένων πρωτοβουλιών και πολιτικών αντιμετώπισης της.

¹⁵⁹ Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), ό.π., (σελ. 119)

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία:

Αθανασίου, Α., (2006), Φύλο εξουσία και υποκειμενικότητα μετά το «δεύτερο κύμα». Στο Αθανασίου, Α., (επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*, Αθήνα: εκδ. Νήσος (σελ. 13-140)

Αρτινοπούλου, Β., και Φαρσεδάκης, Ι., (2003), «*Ενδο-Οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*», Αθήνα: εκδ. ΚΕΘΙ. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.openbook.gr/endo-oikogeneiaki-via-kata-ton-gynaikon/>

Αρτινοπούλου, Β. και Μαγγανάς, Α., (1996), *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Βαγιανού, Β. και Τζάνη, Δ., (Οκτώβριος, 2017), «Ενδοοικογενειακή βία: μύθοι και αλήθειες για το φαινόμενο της διπλανής πόρτας», *Crimetimes*, Τεύχος 4. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/>

Βλάχου, Β., (2011), «Η ενδοοικογενειακή βία στην ελληνική κοινωνία: μεταρρυθμίσεις, προκλήσεις και προοπτικές σε θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο» στο Μ. Αντωνοπούλου, Σ. Κονιόρδος (Επιμ.), Τρίτο Τακτικό Συνέδριο Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας - Πρακτικά, *Ελληνική Κοινωνία 1975-2010: Μετασχηματισμοί, Ανακατατάξεις, Προκλήσεις*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, (σελ. 43-48)

Βλάχου, Β., (2008), Ενδοοικογενειακή βία: Μεθοδολογικά, αξιακά και θεσμικά ζητήματα στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας. Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 727- 735)

Γατσάς, Β., (2008), Σωματική Κακοποίηση Γυναικών από το Σύντροφό τους και η Αντιμετώπιση του Φαινομένου από την Αστυνομία (διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

Γλυνιαδάκη, Κ., Κυριαζή, Α. και Μουρτζάκη, Μ., (2018), «Η ενδοοικογενειακή βία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η οπτική των επαγγελματιών και προτάσεις βελτίωσης των εφαρμοζόμενων πολιτικών», ActionAid, Αθήνα

Καδόγλου, Μ., (2017), *Ενδοοικογενειακή Βία Προς Ανηλίκους: Αίτια, Επιπτώσεις Και Αντιμετώπιση*. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.psychografimata.com/ενδοοικογενειακή-βία-προς-ανήλικους/>

Δήμου, Μ., (2020), Η γυναίκα Ρομά και η Σιωπηρή Βία. Στο Στάγκος, Π. και Χαραμαρά, Ε. (επιμ.) *Έμφυλες Ανισότητες και δικαιώματα των γυναικών στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ 125-128)

Κακεπάκη, Μ., (2015), «Ανάλυση των πολιτικών για την έμφυλη βία στην Ελλάδα και την Ε.Ε (1995-2007)». Στο Κουντούρη, Φ., (επιμ.), Τα δημόσια προβλήματα στην πολιτική ατζέντα, Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις

Κουράκης, Ν., (2009), (επιμ.), *Έμφυλη Εγκληματικότητα: Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Σάκουλας

Μάτσα, Κ., (2013), *Ταπείνωση και Ντροπή. Γυναίκες τοξικομανείς*. Αθήνα: εκδ. Άγρα

Παναγιωτοπούλου, Μ., (2020), «Ενδοοικογενειακή βία και μορφές βίας κατά αδυνάμων ατόμων» (διπλωματική εργασία), Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμ. Νομικής Σχολής, Αθήνα. Όπως ανακτήθηκε: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2933713/theFile>

Παπαγιαννοπούλου Μ., (2008), «Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών: Πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα του ΚΕΘΙ», στο: Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ., Κατσίκη, Γ. & Μαρτικιάν-Γαζερίαν, Μ., (επιμ.), *Ενδοοικογενειακή βία. Διεπιστημονική προσέγγιση στην πρόληψη και την αντιμετώπιση*, Συμβούλιο Επιμόρφωσης στην Κοινωνική Εργασία, Αθήνα: ΑΩ εκδόσεις

Παπαμιχαήλ, Σ., (2008), Οι συνέπειες της έκθεσης των παιδιών στην ενδοοικογενειακή βία: σύγχρονοι προβληματισμοί και τάσεις στην εγκληματολογική έρευνα και την αντεγκληματική πολιτική. Στο: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη

Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ.461-471)

Πλεύρη, Α., (Ιανουάριος, 2016), Η νομοθετική αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα και την Κύπρο. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (Επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης- Τιμητικός Τόμος για τον καθ. Κουράκη Ν.*, Αθήνα: εκδ. Σάκκουλας. Όπως ανακτήθηκε: <http://crime-in-crisis.com/>

Σγάντζου Β., (Μάρτιος, 2021), «Η πρόκληση ψυχικού πόνου ως τρόπος τέλεσης ενδοοικογενειακής βίας του 312 του νέου Ποινικού Κώδικα», *Crimetimes*, Τεύχος 15. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/>

Σγάντζου, Β., (Ιούλιος, 2020), «Η νομική αξιολόγηση των νέων διατάξεων του Ποινικού Κώδικα για την προστασία των Θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας», *CrimeTimes*, Τεύχος 13. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/>

Σκαλιώνη, Δ., (Ιανουάριος, 2022), *Γυναικοκτονίες στην Ελλάδα το 2021: Μια μαύρη λίστα που τελειωμό δεν έχει*, όπως ανακτήθηκε από ERTNews: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/oi-gynaikoktonies-stin-ellada-to-2021-mia-mayri-lista-poy-teleiomo-den-echei/>

Σκλάβου, Κ., (2008), Ανάλυση της διαπολιτισμικής διάστασης της ενδοοικογενειακής βίας: ποιοτική διερεύνηση των χαρακτηριστικών και επιπτώσεων. Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (σελ. 565-579)

Σπυρόπουλος, Φ., (Μάιος 2019), «Η Γυναίκα ως Θύμα Ενδοοικογενειακής Βίας», *Crimetimes*, Τεύχος 9. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.crimetimes.gr/>

Τσίγκανου, Ι., (2020), Βιωμένη εμπειρία και τροχιές ζωής ουσιοεξαρτημένων γυναικών στην Ελλάδα της κρίσης. Μια προκαταρκτική εμπειρική διερεύνηση. Στο Τσίγκανου, Ι., Τσατσαρώνη, Χ., Καρακούλα, Π. και Κίτσιου, Α. (επιμ.), *Όψεις ουσιοεξάρτησης στην Ελλάδα της κρίσης*. Αθήνα: εκδ. ΕΚΚΕ

Τσίγκανου, Ι., Κάββουρα, Θ. και συν., (2020), *Κοινωνικές αναπαραστάσεις Πεποιθήσεις και Στερεότυπα για την Ενδοοικογενειακή βία κατά των Γυναικών στην Ελλάδα* (Ερευνητική Έκθεση), Αθήνα: ΕΚΚΕ

Τσίγκανου, Ι., (Ιανουάριος, 2016), «Αντεγκληματική πολιτική και τυπικός κοινωνικός έλεγχος στην Ελλάδα της κρίσης». Στο Γασπαρινάτου, Μ. (Επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης- Τιμητικός Τόμος για τον καθ. Κουράκη Ν.*, Αθήνα: εκδ. Σάκκουλας. Όπως ανακτήθηκε: <http://crime-in-crisis.com/>

Τσουδερού, Ι., (2009), *Η Ενδοοικογενειακή Βία*, Αθήνα: εκδ. Παρασκήνιο

Φαρσεδάκης, Ι., (2008), Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις της Ενδοοικογενειακής Βίας. Στο Δημοπούλου-Λαγωνικά, Μ., Κατσίκη, Γ., Μαρντίκιαν-Γαζέριαν Μ., (επιμ.), *Ενδοοικογενειακή βία- Διεπιστημονική προσέγγιση στην πρόληψη και την αντιμετώπιση*. Αθήνα: ΑΩ

Φατούρου, Ι., (2008), Ενδοοικογενειακή βία-Ανδρική Θυματοποίηση. Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Φαρσεδάκη, Ι., Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Χαΐδου, Α., (1996), Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Χολέβα, Μ., (2021), Το φαινόμενο της έμφυλης βίας σε γυναίκες-πρόσφυγες στην Ελλάδα. Στο Βάϊου, Ν., Πετράκη, Γ. και Στρατηγάκη, Μ., (επιμ.) *Έμφυλη Βία- Βία κατά των γυναικών*, (σελ.169-182)

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

Akers, C. & Kaukinen, C., (2009), “The Police Reporting Behavior of Intimate Partner Violence Victims”, *Family Violence*, 24, (159-171)

Alhabib, S., Nur, U. και Jones, R., (2010), Domestic Violence Against Women: Systematic Review of Prevalence Studies, *Journal of Family Violence*, vol. 25, (369–382)

Anderson, K., (1997), “Gender, Status, and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches”, *Journal of Marriage and Family*, 59 (3), (655-669)

Capaldi, D., Knoble, N., Shortt, J., Kim, H., (2012), “A Systematic Review of Risk Factors for Intimate Partner Violence”, *Partner Abuse*, Volume 3, Number 2, (231-280)

Carlson, B., (1984), “Causes and Maintenance of Domestic Violence: An Ecological Analysis”, *Social Service Review*, Vol. 58, No. 4, (569-587)

Carter-Snell, C., & Jakubec, S., (2013), “Exploring Influences on Mental Health After Interpersonal Violence Against Women”, *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 1, (72–99)

Davies, P., (2017), *Feminist Voices, Gender and Victimisation*, όπως ανακτήθηκε: https://researchportal.northumbria.ac.uk/ws/portalfiles/portal/15068960/Feminist_Voices_Final.pdf

Dalal, K., Lee, M. S., & Gifford, M., (2012), Male adolescents' attitude toward wife beating: A multi-country study in South Asia, *Journal of Adolescent Health*, 50(5), 437–442

Diop-Sidibé, N., Campbell, J. C., & Becker, S. (2006). Domestic violence against women in Egypt—Wife beating and health outcomes. *Social Science & Medicine*, 62(5), 1260–1277

Dobash, R. & Dobash, P., (1981), “Social Science and Social Action”. *Journal of Family Issues*, 2(4), (439–470)

Dutton, D., (2006), *Rethinking Domestic Violence*, Toronto: UBC Press

Dutton, D. & White, K., (2013), “Male Victims of Domestic Violence”, *New Male Studies: An International Journal*, 2 (1), (5-17)

Fernandez, M., (2006), Cultural Beliefs and Domestic Violence, *Annals of the New York Academy of Sciences*, vol. 10877, (σελ. 250-260)

Fineman, M. & Mykitiuk, R., (1994), *The Public Nature of Private Violence*, London: Routledge

Flood, M. και Pease, B., (2009), “Factors influencing attitudes to violence against women”, *Trauma, Violence, and Abuse*, 10(2), (σελ. 125-142)

- Foucault, M. (2011). Επιτήρηση και τιμωρία η Γέννηση της Φυλακής (μτφρ. Τ. Μπέτζελος), Αθήνα: εκδ. Πλέθρον (Πρωτότυπο έργο *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, 1975, Paris: Gallimard)
- Goffman, E. (2001), Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση μίας φθαρμένης ταυτότητας, (μτφρ. Μακρυνιώτη, Δ.) Αθήνα: εκδ. Αλεξάνδρεια. (Πρωτότυπο έργο: *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*, 1963, Prentice-Hall Inc.)
- Hickman, L., & Sampson, S. (2003), “Fair treatment or preferred outcome? The impact of police behavior on victim reports on domestic violence incidents”, *Law and Society Review*, 37, (607–634)
- Holtzworth-Munroe, A., Meehan, J. C., Herron, K., Rehman, U., και Stuart, G. L. (2000), “Testing the Holtzworth-Munroe and Stuart (1994) batterer typology”, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, (1000–1019)
- Hoyle, C., (2007), Feminism, victimology and domestic violence. Στο Walklate, S., (επιμ.), *Handbook of Victims and Victimology*, London: Routledge (σελ. 146-174)
- Ieda, R., (1986), «The Battered Woman», *Women and Therapy*, 5 (2), (167-175)
- Island, D. & Letellier, P., (1991), *Men who beat the men who love them*. New York: Harrington Park Press
- Johnson, I., (2007), “Victims' perceptions of police response to domestic violence incidents”, *Journal of Criminal Justice*, 35, (498–510)
- Johnson, M., (2005), “Domestic Violence: It's Not about Gender: Or Is It?”, *Journal of Marriage and Family*, 67(5), (1126-1130)
- Johnson, M., (2006), “Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence”, *Violence Against Women*, 12 (1), (1003-1018)

- Katz, E., (2015), “Recovery-Promoters: Ways in which Children and Mothers Support One Another’s Recoveries from Domestic Violence”, *British Journal of Social Work*, vol. 45, (σελ. 153-169)
- Kaukinen, C., (2004), “The Help-Seeking Strategies of Female Violent-Crime Victims”, *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 19, no 9, (967-990)
- Kearns, M. C., Reidy, D. E., & Valle, L. A. (2015), “The role of alcohol policies in preventing intimate partner violence: a review of the literature”, *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 76(1), (21-30)
- Koenig, M. A., Stephenson, R., Ahmed, S., Jejeebhoy, S. J., & Campbell, J. (2006), Individual and contextual determinants of domestic violence in North India, *American Journal of Public Health*, 96(1), 132–138
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. & Lozano, R. (eds.), (2002), *World Report on Violence and Health*, Geneva: World Health Organization
- Kury, H., Obergfell-Fuchs, J., και Woessner, G., (2004), “The extent of family violence in Europe”, *Violence Against Women*, 10(7), (749-769)
- Malinosky-Rummell, R. και Hansen, D. J., (1993), “Long-term consequences of childhood physical abuse”, *Psychological Bulletin*, 114, (68–79)
- Martino, S. C., Collins, R. L., & Ellickson, P. L. (2005), “Cross-lagged relationships between substance use and intimate partner violence among a sample of young adult women”, *Journal of Studies on Alcohol*, 66(1), (139–148)
- McKee, J., R., (2014), *Patriarchal Ideology and Violence Against Women: A Theoretical Contribution Using Longitudinal, Individual-Level Analyses*, Doctor of Philosophy (PhD), dissertation, Sociology/Criminal Justice, Old Dominion University
- Merrill, G., (1996), “Ruling the exceptions: Same Sex Battering and Domestic Violence Theory”, *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 4:1, (9-22)

- Messing, Th., (2011), “The social control of family violence”, *Journal of Women and Social Work*, 26(2), (154-168)
- Miller, S. & Melloy, M., (2006), “Women’s Use of Force Voices of Women Arrested for Domestic Violence”, *Violence Against Women*, 12 (1), (89-115)
- Moffitt, T. E., Krueger, R. F., Caspi, A., & Fagan, J., (2000), “Partner abuse and general crime: How are they the same? How are they different?”, *Criminology*, 38(1), (199–232)
- Montalvo Liendo, N. (2008), “Cross-cultural factors in disclosure of intimate partner violence: An integrated review”, *Journal of Advanced Nursing*, 65(1), (20–34)
- Pridemore, A. & Freilich, J., (2005), “Gender equity, traditional masculine culture, and female homicide victimization”, *Journal of Criminal Justice* 33, (213 – 223)
- Radford, L, Richardson Foster, H, Hargreaves, P & Devaney, J., (2019), *Research Review: Early Childhood and the ‘Intergenerational Cycle of Domestic Violence’*, NSPCC, London
- Reich, M., Jones, J., Woodward, M., Blackwell, N., Lindsey, L., Beck, J., (2015), “Does Self-Blame Moderate Psychological Adjustment Following Intimate Partner Violence?”, *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 30(9), (σελ.1493–1510)
- Saraga, E. και Muncie J., (2001), Family Crime. Στο McLaughlin, E. και Muncie, J., (επιμ.), *The Sage Dictionary of Criminology*, London: Sage Publications
- Sullivan, C., (2018), “Understanding How Domestic Violence Support Services Promote Survivor Well-being: A Conceptual Model”, *Journal of Family Violence*, vol. 33, (123–131)
- Sokoloff, N.J. και Dupont, I., (2005), “Domestic Violence at the Intersections of Race, Class, and Gender: Challenges and Contributions to Understanding Violence against Marginalized Women in Diverse Communities”, *Violence against Women*, 11, (38-64)
- Spinellis C.D., (1997), *Crime in Greece in Perspective*, Athens, Sakkoulas
- Stalans, L., & Finn, M. (2000), “Gender differences in officers' perceptions and decisions about domestic violence cases”, *Women and Criminal Justice*, 11, (1–24)

Strauss, M & Scott, K., (2009), *Gender symmetry in partner violence: the evidence, the denial, and the implications for primary prevention and treatment*, όπως ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/228350210_Gender_symmetry_in_partner_violence_The_evidence_the_denial_and_the_implications_for_primary_prevention_and_treatment

Tankebe, J., (2013), “Viewing Things Differently: The Dimensions of Public Perceptions of Police Legitimacy”, *Criminology*, Vol. 51, (103- 135)

Trotter, J. L., & Allen, N. E. (2009). “The good, the bad, and the ugly: domestic violence survivors, experiences with their informal social networks”, *American Journal of Community Psychology*, 43(3– 4), (σελ. 221–231)

Walby, S., Towers, J. & Francis, B., (2014), “Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence”, *The Sociological Review*, 62 (2), (187– 214)

Wang, L., (2016), “Factors influencing attitude toward intimate partner violence”, *Aggression and Violent Behavior*, No 29, (72-78)

Wolfgang, M. E., Ferracuti, F., (1995), *Η Υποκουλτούρα της Βίας*, μτφρ. Φ. Μηλιώνη, Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη

Zemsky, B., (1990), Lesbian battering: Considerations for intervention. Στο P. Elliot (Ed.), *Confronting lesbian battering: A manual for the battered women's movement* (64–67), St. Paul: Minnesota Coalition for Battered Women

Άλλες Διαδικτυακές Πηγές:

European Union, (2018), The Istanbul Convention: A tool to tackle violence against women and girls. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.europarl.europa.eu/RegData/>

FRA/ Fundamental Rights Agency – Europa/ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2014), Έκθεση «*Violence against women: an EU-wide survey*». Όπως ανακτήθηκε: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_en.pdf

United Nations: Member States, (Μάιος, 2020). Όπως ανακτήθηκε: <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>

United Nations, (1979), Convention on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Όπως ανακτήθηκε: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου « Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας», όπως ανακτήθηκε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0109&from=SL>

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», όπως ανακτήθηκε: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/g-oikovia-eis.pdf>

Γεν. Γραμμ. Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, (Νοέμβριος, 2020), «1^η Ετήσια Έκθεση Για τη Βία κατά των Γυναικών». Όπως ανακτήθηκε: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2020/>

ΚΕΘΙ, (Φεβρουάριος, 2020), *Η βία κατά των γυναικών σε αριθμούς*. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.kethi.gr/nea/i-bia-kata-ton-gynaikon-se-arithmoys-0>

ΚΕΘΙ, (Δεκέμβριος, 2021), *Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών Έκδοση για νέες και νέους*. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.kethi.gr/sites/default/files>

Νόμος 1342 ΦΕΚ Α΄ 39/1.4.1983 Για την κύρωση της Σύμβασης των Ενωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/285917/nomos-1342-1983>

Νόμος 1329/1983 - ΦΕΚ 25/Α/18-2-1983 Για την Κύρωση ως Κώδικα του Σχεδίου Νόμου : «Εφαρμογή της Συνταγματικής Αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στον Αστικό Κώδικα τον Εισαγωγικό του Νόμο, την εμπορική Νομοθεσία και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, καθώς και μερικός εκσυγχρονισμός των διατάξεων. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-dikasteria-dikaiosune/n-1329-1983.html>

Νόμος 2952/2001 ΦΕΚ 248/Α/22-10-2001 Για την Κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaionomata/n-2952-2001.html>

Νόμος 3500/2006 - ΦΕΚ 232/Α/24-10-2006 Για την Αντιμετώπιση της Ενδοοικογενειακής Βίας και άλλες διατάξεις. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/n-3500-2006.html>

Νόμος 4531/2018 - ΦΕΚ 62/Α/5-4-2018 Για την Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας. Όπως τροποποίησε τον προγενέστερο Νόμο 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/nomos-4531-2018-phek-62a-5-4-2018.html>

Νόμος 4619/2019 - ΦΕΚ 95/Α/11-6-2019 Για την Κύρωση του Ποινικού Κώδικα. Όπως ανακτήθηκε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-kodikes-nomothesias/nomos-4619-2019-phek-95a-11-6-2019.html>

Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνο, Όπως ανακτήθηκε: https://archive.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/u1281/bdpfa_e.pdf

Προαιρετικό Πρωτόκολλο, Όπως ανακτήθηκε: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/OP_CEDAW_en.pdf

Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Όπως ανακτήθηκε: <https://rm.coe.int/1680462536>